

ДУКЛЯ

№ 5-6

1999

ДУКЛЯ

Рік видання 47 № 5-6 1999

літературно-
мистецький та
публіцистичний
журнал. Видає Спілка
українських
писемників
Словаччини, Пряшів.
DUKLA -
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok
ukrajinských
spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

Financované Ministerstvom
kultúry SR

РЕДКОЛЕГІЯ:

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ
ДЖОГАНИК,
ПРОКІП КОЛІСНИК
ГАННА КОЦУР,
СЕРГІЙ МАКАРА.

Графічне оформлення Ладислава Щупера

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
60 крон.

Адреса редакції:
080 01 Prešov, ul. Požarnická 17

Комп'ютерний набір
EXCO s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 091/7725 061

Rozšíruje PNS, objednávky na
predplatné prijíma každá pošta,
doručovateľ, predajňa PNS
a stredisko PNS. Objednávky
do zahraničia vybavuje PNS a.s.,
ES-vývoz tlače, Košická 1,
813 81 Bratislava.

ЗМІСТ

Зореслав	2
Українське різдво	2
Душа	2
Завтра	3
Богдан Ігор Антонич	
Три перстені	4
Корчма	4
Чарки	4
Ліс	5
Гірка ніч	5
Портрет теслі	5
Теслів син	5
Василь Дацей	
Вечір у Карпатах	6
Надія Вархол	
Заміщення ножів	22
Іван Яцканин	
Вернісаж	24
Дмитро Федака	
З-під пряшівського неба	34
Зореслав	
De vi?	37
Любиця Бабота	
Зореслав і католицький модернізм	38
Роман Кухарук	
Психологія як жанр	43
Йолана Голенда	
Творчість Олександра Олеся для дітей	46
Євген Науменко	
З життя українських студентів в Братиславі під час ЧСР/1920-1939/ - закінчення	51
Микола Неврлий	
Братислава в українській свідомості	56
Микола Мушинка	
Зустріч україністів світу	61
Іван Яцканин	
«Вірю в землю батьківську і в її Поезію»	64
Нема своїх інтересів?!	67
Міла Зелінка	
Пізне прочитання	69
Микола Штець	
Сакральна мова українців Пряшівщини	71
Віктор Кордун	
Зимовий стук дятла	76
На наше літо - падає сніг	77
Вітряки ще риплять дерев'яними крилами	77
Михайло Роман	
Неспокій Сергія Макари	78
Україна видає /ія/	
Ладислав Пушкар	82
„Світанок“ Богдана Гостињка	86

Зореслав

Українське різдво

Христос рождається в Карпатській Україні,
У шумі пралісу старих мовчазних гір,
І верховинські янголи-вітри стодзвінні
Спивають «Слава в вишніх Богу» аж до зір.

Убогі пастирі припали до землиці
І дивляться на чудо вбогих полонин,
Заграли дзвони дерев'яної дзвіниці,
І колядки летять у простір навздогін.

Приходять мудреці аж від Дніпра і Сяну
І моляться Дитині Божій в пеленках;
Лякається, трясеться Ірод окаянний,
І ввесь синедріон уже проймає жах.

З вертепом ходять козаки по Україні,
Заллята колядками гомонить земля;
– Вітай, Месіє наш, на закарпатськім сіні,
І запануй на всю Україну звітділя.

А Він, малий Ісус, підносить Божі руки
І простягає їх на ввесь широкий край;
– Благословенна будь, країно сліз і муки,
Зродись, повстань наново і славою засяй...

Душа

Скривавлена, знеможена, безсила,
Ішла дорогою тисячоліть –
Охляло висли херувимські крила,
Тремтячі руки жалісно розкрила:
– О, дайте щось, порожню заповніть!..

Юрба їй сміття кидала у руку...
І далі йшла під градом глузувань...
Кривавились болючі рани-муки,
У далині конали смертні звуки,
Останні відгуки важких ридань.

Поглянула... безлюдний шлях, дорога...
Звела руками до безмовних хмар
І зойкнула: О, Бога, Бога, Бога!..
І тихо впала втомлена небога
На зимний тротуар...

Завтра

Ми знаємо – Завтра в заграві,
Ми знаємо – Завтра в вогні,
По небі бронзово-смуглявім
Пролине на білім коні
Окрилений Лицар казковий
Із прaporом в дужих руках.
Стогромом озвуться діброви,
Луною підків – срібний шлях.
І встане на Заході сонце
/ В шоломах ряди – моноліт/,
І встане грізним оборонцем
Міцною стопою на Схід.
Криваво розквітнуть атаки
У п'яній оркестрі заліз,
Навколо лиш маки і маки,
Й еліпси розбитих коліс.
Бундючно зніметься угору
Окрилена пісня осан
Від бань вогняного собору,
Від Дону по Тису, по Сян.
І в'їде Князь Лицар казковий
У Київ на білім коні,
Як Завтра займеться в заграві,
Як Завтра розквітне в вогні.

Три перстені

Крилата скрипка на стіні,
червоний дзбан, квітчаста скриня.
У скрипці творчі сплять вогні,
роса музична срібна й синя.

В квітчастій скрині співний корінь,
п'якливе зілля, віск, насіння
та на самому дні три зорі
трьох перстенів ясне каміння.

В червонім дзбані м'ятний трунок,
зелені краплі яворові,
Дзвони, окриленая струно,
весні шаленій і любові!

Підноситься угору дах,
кружляє дзбан, співає скриня.
І сонце, мов горючий птах,
і ранок, спертий на вориння.

Корчма

Про дівчат і про купців
оповідає давня повість.
Крилата чарка у руці,
жага і трунок гусне в крові.

Червінці дзвонять на столі,
і місяць – найхмільніший келих.
Схилився вечір до землі
і срібним слявом ріки стелить.

Чарки

Зелений ясень, серп і коні.
Прилинув хлопець до вікна.
В чарки сріблисти і червоні
поналивалась весна.

I хочеться хлопчині конче
від весняних воріт ключа.
З трави неждано скочить сонце,
немов сполохане лоша.

Ліс

Навчися лісової мови
із книги лісів та сарнят!
Виходить місяць до діброви
писати елегії на пнях.

Струмки полощуть срібло тиші,
в росі купається трава.
Хай найпростіші з всіх слова
у книзі лісу ніч напише!

Гірка ніч

Заснули люди в чорнім місті,
під ковдрами леліють сни.
Твоєї мрії не помістить
цей світ безкрай та тісний.

Замовкли голоси охриплі,
і спокій крила розпина,
і північ зерна маку сипле,
та не для тебе тишина.

І ось дрібний чорнявий хлопець
підніс долоні до чола.
Ні, суті світу ти не схопиш,
не вирвеш віршем корінь зла.

Портрет теслі

Він був закоханий в мистецтво і мистець в коханні,
тесав церкви стрільчасті й чарував жіноч.,
тесав слова натхненні і на скрипці грав квітчастій.
Горіли молодиці і дівчата в п'янім щасті.
Ой, не одна загубила з них вінок!

Коли умер, лишились його твори:
дзвінкі пісні й церкви сріблистобанні.
Дяки співали, і співали хори,
церкви були в смеречину уbrane
Ой, голосило в кучерявий ранок
Дванадцять найкращих коханок.

Теслів син

Дубова скриня, в скрині пісня і сокира.
Сокирою хвалив щодня твій батько Бога.
Твій дід теж тесля був. Стоять церкви чотири,
що ними завершив своє життя убоге.

На жаль, твоя долоня вже не до сокири,
не мрії з дерева тесатимеш крилаті.
Так відлітають птахи наших гір у вирій
долин квітчастих, на дівчата й льон багатих.

ПРОЗА

Василь Дацей

ВЕЧІР У КАРПАТАХ

(Радіоп'єса)

Особи: Андрій Барна
Олена Барна
Зузка Сива
Михайло Сивий
Віола

Дизельний локомотив вибуває зі станції. Цокіт коліс ніби відлічує секунди. У вагон заходить Барна.

БАРНА Доброго ранку.

ЗУЗКА Доброго...

БАРНА Пані або панно, можу присісти?

ЗУЗКА (ожила). О! Сідайте! Де захочете: біля вікна або дверей... Не знаю, як собі висвітлити ваше звернення до мене...

БАРНА Дякую, сяду біля вікна. (Сів). Я не можу встановити ваш стан і боюся образити.

ЗУЗКА Коли думаєте, що так добре виглядаю на свій вік, то я вам вдячна за комплімент.

БАРНА Мало коли мені вдається відгадати вік жінок. З мого боку то не був комплімент.

ЗУЗКА (посміхнулася). Я вже побоялася, що зробила на вас враження старої дівки, яку жоден мужчина не наважився посватати.

БАРНА (енергійно). Боронь боже! З-за вас парубки мусили битися.

ЗУЗКА У Сину?

БАРНА Так. Я їзджу автобусом, але сьогодні прокинувся скоріше, то не хотів чекати на станції. (Розгортає газету.)

ЗУЗКА Не псуйте собі очей читанням.

БАРНА Пробачте, така звичка: коротати час читанням газет. На роботі нема часу, а увечері всі вісті вже застарілі, бо стались новіші події.

ЗУЗКА Поїзд іде повз дерева, а вони зривають очі. Я навіть модні часописи не роздивлюся. Хвилину почитаєте, а в очах уже запечуть слези.

БАРНА Ваша правда, пані. Пробачте, пані?

ЗУЗКА Пані, пані і давно...

БАРНА Кажу, звичка. Зрештою, нічого такого в світі не могло трапитися, щоб про нього треба довідатися зразу зранку.

ЗУЗКА Я люблю дивитися крізь вікно на природу. Траса тут дуже цікава. Проїжджаємо повз ріки, видолинками, а навкруг ліси. На ліс можу дивитися від весни до пізньої осені.

- БАРНА Мені й зима подобається. Зокрема, коли на деревах забіліє іній. Уявляєте собі морозний, але сонячний день – кристалики виблискують кольорами веселки. Я тоді беру лижі і втікаю в ліс.
- ЗУЗКА Із зимніх спортів я хіба фігурне катання дивилася по телебаченні, та тепер і на те не залишається часу. Мене заспокоює гармонія кольорів. Осінь у нас чарівна – тоді не відриваюся від вікна. (Посміхається.) Цим поїздом часто їздить старший пан. Але той осінь ненавидить. Воліє всю дорогу просидіти із закритими очима. Кажу йому, пане, дивіться, яка краса! А він ока не відкриває і бурчить: Осінь мені нагадує старість. Бідолашний, мабуть, смерті боявся. Думаю, що прокуняє кожну осінь десь в кутку своєї квартири.
- БАРНА Хтось яка в нього була молодість?
- ЗУЗКА Я знаю таких пессимістів, що від тридцяти років бідкаються на життя. Може, не варто замислюватися над такими питаннями. Хай філософі мучаться над цими проблемами.
- БАРНА Хіба маємо часу? Робота, трохи відпочинку, спання, а вранці знову починається круговорот.
- ЗУЗКА Подивіться у вікно. Оце місце той старий пан не переносяв. Тут не лише затуляв очі, але й відвертався на другий бік.
- БАРНА Цвінтар?
- ЗУЗКА Бачите, як виглядає? Все покрите мармуром. Старі будуть глодами сухий хліб, лиш би заощадити на те каміння. І пішла мода! Мушу призначатися, я теж не є прихильником такої хворобливої краси. Я не можу чути, коли хвалять, який гарний похорон мав небіжчик... Пробачте, що втомлюю вас дурними міркуваннями.
- БАРНА Чого дурними? Це теж життя. Я повністю згоден з вами.
- ЗУЗКА Я вам не надокучила?
- БАРНА Де ж би, пані!
- ЗУЗКА Ви знову вибрали з портфеля газети.
- БАРНА Справді. Я ж казав, що така звичка в мене. Підсвідомо їх видобував.
- ЗУЗКА Ви спокійно читайте.
- БАРНА Ранок сьогодні насправді гарний.
- ЗУЗКА Ранок дудів, але який буде день?
- БАРНА Я буду згадувати все, що по дорозі бачив.
- ЗУЗКА І час нам скоріше минає. Правда, я ніколи не нудьгую. Не можу позуміти, чому люди нудьгують.
- БАРНА Бо не їздять поїздом і не роздивляються навколо себе на природу.
- ЗУЗКА Ви жартуєте, пане.
- БАРНА Я повинен подякувати вам за добру пораду. Звичайно я сідаю в автобус, розгортаю газети, як усі чоловіки, тепер і жінки листають в часописах, і понурююся у вітлі про таку війну, про сякий неспокій...
- ЗУЗКА В останньому часі всі шпортаються в кримінальних злочинах.
- БАРНА І мене те омерзить. Людина помалу буде боятися увечері вийти на вулицю.
- ЗУЗКА Отут найкращий вигляд. Коли стягнете вікно, то у воді побачите риби. Кажуть, що тут і форель водиться.
- БАРНА Я не рибалка. Але може бути. Форель водиться в бистрій і чистій воді.
- ЗУЗКА Я колись мріяла сісти на березі річки і дивитися в воду. У прудкий струм. Щоб вода дзюркотіла по камінню, щоб риби в ній плюскалися... Але часу не знайшлося на такі розваги. Батьки мене гнали вчи-

- тися, потім працювати. Романтику мені не дозичили. А нині сама себе гоню. Робота, робота...
- З у к:** Цокіт коліс поїзда. Галас на станції. Стукіт коліс.
- ЗУЗКА** (заходить у вагон). А... Мій знайомий... Доброго ранку.
- БАРНА** Доброго, пані. Сідайте, будь ласка.
- ЗУЗКА** Здається, ви чергуете транспорт. Один день їдете поїздом, потім – автобусом. Вчора ви не їхали поїздом.
- БАРНА** Тим самим. Я трохи запізнився. В останню хвилину вскочив у вагон.
- ЗУЗКА** Без мене ви могли спокійно читати. (*Посміхнулася.*)
- БАРНА** Ні, я не читав. Ви ж мене застерегли, що то шкодить очам.
- ЗУЗКА** Бодай ніхто вас не обтяжував, як я.
- БАРНА** Ні, ні, пані.
- ЗУЗКА** Коли дозволите, я відрекомендуюся. Зузка Сива.
- БАРНА** Андрій Барна.
- ЗУЗКА** Вже не буду вас турбувати.
- БАРНА** Пані Сива, мені присмно з вами розмовляти. На роботі я весь час мовчу. День пройде, а я й словом не обміняюся з колегами.
- ЗУЗКА** Людина, яка так наполегливо працює, мусить багато заробляти.
- БАРНА** Не кожен, пані Сива.
- ЗУЗКА** Пане Барна, я пожартувала.
- БАРНА** Минулий раз я думав, що то лише випадково так мало людей подорожувало, але й сьогодні відділення напівпорожнє.
- ЗУЗКА** Кому тепер охота їздити з Гуменного у Счину, або ще далі обтовкувати?
- БАРНА** Це не велика радість.
- ЗУЗКА** За роботою не підуть на кінець вулиці, але у відпустки і на другий кінець світу лопотяться. У місті на кожному кроці туристичне б'юро. По всій земній кулі розлізаються люди. Одні загоряють біля моря, інші шукають сніг у Альпах, чи їдуть захоплюватися екзотикою Індії, Японії. Чого б сунулися на роботу? Гляньте у корчми – там вічно повно здорових мужчин. Підтримка в безробітті їм вистачить на пиво – і спокійно можуть вирішувати міжнародні відносини та світові проблеми. (*Енергійно*) Пробачте, пане Барно, я забулася і читаю вам лекцію.
- БАРНА** Спокійно продовжуйте. Я, правда, не частий гість у ресторанах чи корчмах.
- ЗУЗКА** Позавчора я вам радила дивитися на красу нашого краю, а тут весь час відвертаю вашу увагу. Не гнівайтесь, така вже жіноча натура. Удома я теж багато не наговорю.
- БАРНА** Я не вмію уявити собі життя без роботи... Тиждень би не видержав.
- ЗУЗКА** Я знаю таких, що роками волочаться по корчмах та прогулюються по тротуарах. Але молоді дівчата мене мерзять, як марннуть час. Кожна сподівається дочекатися свого принца. Та й принц уже багато не важить. То ще ми так мріяли, але сучасні дівулі або стати місс намагаються, або вловити заможного бізнесмена. Ви б не вірили, скільки грошей витрачають на спідню білизну, на сукні. Мене деколи аж потом обливає, як бачу отак розтринькувати гроші. І звідки їх беруть?
- БАРНА** Батьки дають...
- ЗУЗКА** Га, батьки. Деколи маю враження, що банки викрадають. Я вам не сказала, що мене в Счині бутик. Тому говорю про марнотратність дівчат. Але й заміжні вішають на себе закордонний люкс. Мовляв, повинні репрезентувати чоловіків. Здогадуюсь про ту репрезента-

- цію. Молодий пан розвалюється в дорогій автомашині, гуляє з підлітками. На все те треба десь накрасти...
- БАРНА Мушу признатися, що я не слідкую за тим. Маю свою роботу. Працюю за фахом. У заводі. Кілька років уже подорожую.
- ЗУЗКА Я раніше працювала завідуючою кравецького салону. Коли нас ліквідували, то я вирішила подбати сама про себе. Наївно гадала заснувати власний модний салон. На це потрібні гроші. І немалі. Для магазинчика теж не знайшла куточок у місті. Там потрібна була пропекція, знайомства... Тому взяла бутик у Снині.
- БАРНА По магазинах у Снині я рідко ходжу.
- ЗУЗКА Колись зайдіть до мене. Підберемо дарунок для вашої дружини.
- БАРНА Я вмію їй купити парфум, якусь дрібничку під ялинку або зробити дарунок на день народження. Але щоб плаття... Вона б злякалася, що світ перевернувся вверх ногами.
- ЗУЗКА Я не прозаджу таємницю, але мужчини купують у мене. Вірю, що не для власних дружин. Але знайдуться і такі, які хочуть порадувати своїх. Моя продавщиця сміється, що то винагорода за проведену ніч з полюбовницею.
- БАРНА Всяке трапляється.
- ЗУЗКА Продавщиця в мене гарна. Прямо красуня. І зі смаком одягається. Підозріваю, що декотрі мужчини лише з-за неї приходять.
- БАРНА Хороша реклама... За якийсь час заробите гроші, поширите магазин, а згодом і власний салон будете мати. Тут або в Гуменному.
- ЗУЗКА Пане Барна, я ледве кінці з кінцями в'яжу. Після виплати податків тремчу, чи я не збанкрутувала.
- БАРНА Я вірю, що ви хороший підприємець.
- ЗУЗКА У подібних випадках кажуть, щоб з вас панбіг говорив.
- БАРНА Я бачу по вас, що доля до вас буде широю...
- З в у к: Стукіт коліс поїзда. Вуличний рух.
- ВІОЛА (Мурличе собі під ніс сучасну мелодію. Голосно закричить). Добро-го ранку, пані Сива!
- ЗУЗКА Віоля, як завжди – весела.
- ВІОЛА Це вам лише так здається. Але й у вас усмішка на лицах. Між іншим, вона вам дуже личить.
- ЗУЗКА Хіба я колись насуплена? (З сумки добуває ключі.)
- ВІОЛА Сьогодні ваша усмішка прозаджує не тільки хороший настрій, але щось більше. Ану, най придивлюся пильніше.
- ЗУЗКА Віоло, люди ходять по вулиці, а ти мене ставиш у неприємну ситуацію.
- ВІОЛА Очі прозаджують вас. Що б то могло бути? Ви не прозадіте?
- ЗУЗКА Кинь здогадуватися. Відімкни двері! (Відмикання дверей. Обидві заходять досередини.) Здається, злодії тут не було.
- ВІОЛА Прошу вас, що б у нас крали?
- ЗУЗКА Ну...
- ВІОЛА Я не думаю так, що ваш бутик порожній. Злодії крадуть електроніку, золото, коштовні речі.
- ЗУЗКА З магазину в нашому сусідстві недавно викрали горілку, сигарети.
- ВІОЛА Коли б жінки крали, нас би не обійшли. Пані Сива, якось не дають мені спокою ваші очі. У них блищають іскорки.
- ЗУЗКА Я спішила зі станції.
- ВІОЛА Ви завжди спішите. Чи не любовна пригода якась вам розпалила очі?

- ЗУЗКА** Ти знову ніч прогуляла на дискотеці.
- ВІОЛА** Ну, любов у вашому віці... Не маю на увазі вік. Але ви заміжня...
- ЗУЗКА** Прогуляєш ніч в обіймах милого, потім весь світ тобі здається закоханим.
- ВІОЛА** Ви ж добре знаєте, що я не в'яжуся до одного. Пга, ще того мені бракувало! Пообіцяти якомусь ревнivцеві вірність. На те я не піду. Я хочу бути вільною – тоді гуляю, з ким захочу.
- ЗУЗКА** Почекай, поочекай – вийдеш заміж, тоді тобі пристригне крильця.
- ВІОЛА** Такий ще не народився.
- ЗУЗКА** Ти гарна. Хлопці і сюди бігають за тобою.
- ВІОЛА** Я маю на увазі ті зв'язані крила. Мені хочеться літати... Не сердіться, пані Сива, я не така, як ви...
- ЗУЗКА** Віоло, сьогодні ти щось багато щебечеш. Яка я?
- ВІОЛА** Ви, гадаю, не підвели б свого чоловіка...
- ЗУЗКА** Віоло, киньмо цю розмову.
- ВІОЛА** Пробачте, пані Зузко, мені не годиться говорити з вами на такі теми.
- ЗУЗКА** У вас, молодих, нема жодних заборон. Я б ніколи не дозволила собі говорити з мамою про інтимні справи. Але ви тепер начитаєтесь в часописах всяких дурниць і хочете радити старшим.
- ВІОЛА** Це цілком нормальну, що говориться й пишеться й про такі проблеми. Та я вже мовчу... Пані Зузко, поставлю на каву.
- ЗУЗКА** Каву?
- ВІОЛА** Вранці вам смакує кава. Ви кожного разу хвалите мене. Сподіваюся, що не з ввічливості.
- ЗУЗКА** Ти вмієш варити каву, як секретарка міністра.
- ВІОЛА** (зупиняє каву). О-о! Щиро дякую за таку високу марку.
- ЗУЗКА** (стурбовано). Якось ніхто не заходить.
- ВІОЛА** Зранку хіба панчішки забігають купити. Перші серйозні замовниці появляються перед обідом.
- ЗУЗКА** Знижується нам оборот.
- ВІОЛА** І ви дивуєтесь? По собі знаю, що на плаття трудно заощадити. На все піднімаються ціни, і вже не знаю, де наскребти якийсь гріш.
- ЗУЗКА** Може, сортимент у нас малий або поганий.
- ВІОЛА** (заливає каву). Прошу, пані, ваша кава. Дати й цукор?
- ЗУЗКА** Дякую, я сама... Мені б краще без цукру. Починаю товстіти. Навіть боюся ступити на вагу. Трохи молока накапаю.
- ВІОЛА** У нас є лише гарні речі. Дівчата або жінки, які приїздять у місто, хвалять нас. І купують. Подивітесь навколо по магазині – все люкс. Париж, пані Сива!
- ЗУЗКА** Париж, Париж, але каса порожня.
- ВІОЛА** До вечора там завжди щось назбирається. Гляньте на оту сукню. Коли б у мене були гроши, вона вже на мені.
- ЗУЗКА** Вона тобі справді подобається?
- ВІОЛА** Не лише вона. Наприклад, оци мені впала в око зразу, як ви її привезли. Пані Зузко, ану спробуйте її на себе.
- ЗУЗКА** Я вже застара на таку моду.
- ВІОЛА** (енергійно). Пані Зузко, ще двадцять років не наважуєтесь таке з рота випускати. Боже мій, стара. Пробуйте!
- ЗУЗКА** Дай мені спокій з сукнями...
- ВІОЛА** Тепер ніхто не зайде. Ідіть в кабіну надіти!

ЗУЗКА (вагається). Справді спробувати?

ВІОЛА Обов'язково. Я вас прошу...

ЗУЗКА Пообіцяй, що не висмієш мене.

ВІОЛА Я вам допоможу.

ЗУЗКА Від тебе не відіб'ешся. (Свирбає каву.) Коли б хтось заходив, то по-передній мене.

ВІОЛА Обережно, не зіпсуйте собі зачіску... Ну, покажіться.

ЗУЗКА То не для мене...

ВІОЛА О! Пані Зузко! Ану поверніться! Чудо! Не наважтеся скидати її з себе. Справжня красуня! Вас знімати для модного часопису. Як дівчинка. Пані Зузко, мужчини повикручують собі ший, так будуть за вами оглядатися.

ЗУЗКА Віоло, я заміжня.

ВІОЛА То що? Хіба вам не приємно, коли за вами оглядаються мужчини? А власний чоловік, той повинен на руках вас перенести через поріг... і прямо... (Спохвачується.) Пробачте, я так захопилася. (Обидві сміються.)

З у к: Кімнатний дзвінок два чи три рази дзвонить.

СИВИЙ (з-поза дверей). Уже йду. (Відчиняє двері.) Це ти?

ЗУЗКА Добрий вечір.

СИВИЙ Пробач. Це вже справді вечір. Я думав, що хтось чужий. У тебе ж є свої власні ключі.

ЗУЗКА Не хочу ритися в сумці. (Заходить у хол.)

СИВИЙ Роздягнися. З вечерею не мусиш поспішати.

ЗУЗКА (посміхається). Коли б ти бодай один раз зробив мені приємність і чекав з готовою вечерею.

СИВИЙ Є й такі, що чергаються. День або тиждень варить чоловік, а дальший дружина.

ЗУЗКА Я, звичайно, пожартувала. І сьогодні наготовлю.

СИВИЙ У мене ще десь на півгодини є робота. Виправляю контрольні учнів. Чого не роздягаєшся?

ЗУЗКА Нагадуєш як учениці.

СИВИЙ Вечерю завжди готую у домашньому. Я йду в свою кімнату, щоб тобі не заважати. (Закриває двері.)

ЗУЗКА (відчиняє двері). Чим не хочеш заважати?

СИВИЙ Властиво, хочу якнайскоріше закінчити, потім ще допоможу тобі на кухні.

ЗУЗКА Обійдуся й без твоєї допомоги.

СИВИЙ Зузко, я тебе чимось образив?

ЗУЗКА Чому образив?

СИВИЙ По твоєму тону відчуваю.

ЗУЗКА Не буду відривати тебе від роботи.

СИВИЙ Ти справді не в настрої.

ЗУЗКА Щоб бути в настрої, треба тобі співати? Чи танцювати? Отак?

СИВИЙ Ту сукню я вже бачив на тобі?

ЗУЗКА У мене б мусили роги на голові нарости, щоб ти запримітив обнову.

СИВИЙ Вибач. Я весь зайнятий виправленням. Ти б не вірила, про що учні пишуть. Маю радість з них.

ЗУЗКА Чого відразу така відданість чужим дітям?

СИВИЙ Я й своїми тішуся. Ага, я забув сказати, що вони пішли в кіно. Повернеться після вечери.

ЗУЗКА Коли б ти був бодай учителем фізкультури.

СИВІЙ Про таке бажання я вперше від тебе чую. Маєш на меті мою фігуру? Але я нормальній, мої ровесники потовстіли, а я...

ЗУЗКА Як учитель фізкультури ти б хоч один раз пішов з учнями на екскурсію або взимку кататися на лижах.

СИВІЙ Щось не розумію тебе.

ЗУЗКА Скажи, де ми були у відпустці?

СИВІЙ Канікули проводимо у твоїх батьків, потім у моїх. Хіба може бути щось краще?

ЗУЗКА Заліз хробак у хрін і не може собі нахвалити.

СИВІЙ Подумаемо, обміркуємо. Можемо поїхати до моря. Власне, тепер можемо гуляти, бо діти вже відростають. Залишаться самі без нас.

ЗУЗКА (вдає захоплену). Ото ідея! Дай най обцілую тебе! Відпустка біля моря! Можемо її вважати весільною подорожжю!

СИВІЙ Гарна сукня. Напевне дорога. Ага, щоб не забути. Я навмисне залишив на столі цидулку. Колегиня запропонувала нам купити від них дачу за містом. З невеличкою ділянкою. Каже, що на протязі року ані редьку не купують – мають все своє. Є там і кілька фруктових дерев. Вигідно продають.

ЗУЗКА Чому якраз тобі?

СИВІЙ Нам. Скоріше тобі.

ЗУЗКА Ми й такі симпатичні?

СИВІЙ Вона переконана, що для нас купити таку дачу – це іграшка. Ти ж знаєш, що тебе вважають мільйонеркою. Мої заробітки бачать і можуть відгадати, скільки заощаджу. Але ти в іх очах багачка. Мої колегині заздрять, як зі смаком одягаєшся. Вони готові твердити, що кожного тижня обновлюєш гардероб.

ЗУЗКА Тебе мусить жаліти, що місяцями ходиш в одному і тому костюмі. Хіба-що на свято надягнеш щось новіше і білу сорочку.

СИВІЙ Ми можемо поїхати подивитися.

ЗУЗКА Дачу?

СИВІЙ Колегиня пішла б з нами і показала і інтер'єр. Думаю, що й діти привітали б маті невеличку дачу. Замість гасати по місту підемо на юкенд на природу. Зрозуміла річ, ти будеш відпочивати, а я зобов'язуюся дбати про город і дерева. Вона каже, що ранки з пташиними співами там неперевершенні.

ЗУЗКА Про місяць не казала? Щоб ти вивів мене на дачу і при місяці призвався в любові.

СИВІЙ Зузко, я серйозно...

ЗУЗКА У тім вся біда, що ти серйозно захопився дурницею!

З у к: *Стукіт коліс поїзда. Двері вагона відчинилися і зачинилися.*

ЗУЗКА Я помітила вас добігати, пане Барна.

БАРНА (задиханий). Я підсвідомо попрямував до автобусної станції, аж згодом опам'ятався. Пробачте, я забув привітатися. Доброго ранку, пані Зузко.

ЗУЗКА Сьогодні він особливо гарний. Сідайте.

БАРНА Овва. Не знаю, чи мені сідати біля вас. Я, мабуть, попав у незручне становище. Як дивлюся на вас, пані Зузко, мені треба було з букетом прийти. Ви сьогодні така випараджена. У вас напевне велике свято. Іменини? Та ні. Зузка не сьогодні...

ЗУЗКА Пане інженер, ви мене майже налякали. Яка я випараджена?! Учора моя продавщиця силою наділа на мене цю сукню. Кажу, я вже стара на таку моду, а вона не дозволяє зняти.

- БАРНА** Правильно поступила. Сукня вам дуже до лица.
- ЗУЗКА** Спасибі за комплімент. У бутику це ніби обов'язок обвішувати себе лахміттям.
- БАРНА** Пані Зузко, ви аж занадто скромна. Маю на увазі і вигляд, і сукню.
- ЗУЗКА** Пане інженер, як не перестанете мене перехвалювати, то завтра буду змушені їхати автобусом. (Сміється.)
- БАРНА** В автобусі теж будуть вас хвалити. Ним їздять переважно мужчини, то вони б не спускали з вас очей.
- ЗУЗКА** Залишається їхати знову поїздом.
- БАРНА** І в моїй компанії. Мені стало на думку, чи не послати до вас свою дружину, коли у вас такі гарні речі.
- ЗУЗКА** Вона все достане зі скидкою. (Сміється.)
- БАРНА** От на що знадобилося наше знайомство.
- ЗУЗКА** Пане інженер!
- БАРНА** Я жартую. Коли чую про якусь скидку, зразу пригадую свою свекру. Батьки дружини живуть у Нітрі. Ми досить часто там їздимо. Перше, що свекра робить, то оглядає нас з ніг до голови, випитує, по чому ми купили нові речі і зразу ознайомлює нас за скільки б ми їх придбали у них. Вона подає інформації з усього міста, де і які скидки були в магазинах. Дружина останнім часом перестала купувати тут, а чекає на відвідини у батьків.
- ЗУЗКА** У такому випадку я поставлю вигідні ціни...
- БАРНА** Що ви, пані Зузко!
- ЗУЗКА** (посміхнулася). Чи ви побоялися, щоб не ревнували?
- БАРНА** Правду сказати, не знаю, чи вона вміє ревнувати.
- ЗУЗКА** У такому випадку нам обом повезло. Мій – учитель. Він вважає неморальним ревнувати. Учителі то смішний народ. Я як учениця з великою повагою ставилася до них. Як кожна дівчина навіть ідеал собі знайшла в одному. Але тепер, коли живу з учителем під одною стріхою. (Сміється.) Живемо в блоку, а над нами є ще два поверхі. Я сміюся з тієї стріхи. У нас наверзу є рівна стріха, залита асфальтом. Як піде густий дощ, долі стінами квартири вже вимальовуються мапи Італії. Учителі з роками стають такими дітьми, які класи учать. Уявіть собі, що він майже не ходить у наш бутик. Спочатку навіть протестував, щоб я мала магазин. Мовляв, неморально обкрадати. Торгівля в його очах – то обкрадання власником покупців. Аж недавно змирився, як бачить скільки часу та енергії витрачаю на роботу.
- БАРНА** Я не розуміюся на тих справах. Коли щось потребую, то зайду в перший магазин і куплю. Над цінами теж не задумуюся. Може, під впливом свекри з її скидками.
- ЗУЗКА** Я вас знову замучу. Завтра вже поїдете автобусом.
- БАРНА** Обіцяю їхати цим поїздом, щоб ви повірили, що мені приемно подорожувати з вами. Але не можу обіцяти, що з дружиною прийду у ваш бутик.
- ЗУЗКА** Але дружину обов'язково заведіть до мене. За половинну ціну їй все продам, щоб мала приємний спогад про нас і вам була вдячна.
- БАРНА** Ото ідея! Пані Зузко, коли б ви знали, скільки було клопоту з нею, як довідалася, що їдемо в Гуменне. А про Снину й слухати не хотіла.
- ЗУЗКА** А я б там не жила. Скільки оком окинеш – всюди рівнина. Велика нудота. Люди там повинні почувати себе безпорадними. Ідеш, ідеш, а кінця-краю не осягнеш.
- БАРНА** Дружина каже про наши гори, що вони обмежують людину. Рівнина для неї – то свобода, безкінечність.

ЗУЗКА Пане інженер, я вірю, що ви не підупали під її агітації. Погляд любими особи можна толерувати, але на наш край не допустіть кривого слова. Гляньте у вікно. То не країна, а картини найкращих мальярів. Посадьте свою свекру у поїзд і покажіть їй цю красу. Може, не в поїзд, бо то лиш промчите повз пейзажів. Тут варто пішки ходити і насолоджуватися.

БАРНА На природу, може, не наговорю її, але свекра не встоїть перед скідками у вашому бутику. (*Сміється.*)

ЗУЗКА Вирвіть їх з їхньої одноманітності... Правла, і в наших горах життя може бути одноманітним...

БАРНА Не треба піддаватися або звикати до стереотипу.

ЗУЗКА (замислено). Не звикати...

З в у к: Стукіт коліс. Музика Баха.

БАРНА Не перешкоджаю?

ОЛЕНА Прошу?

БАРНА Питаю, чи не перешкоджаю тобі.

ОЛЕНА Пробач, я заслухалася до Баха. Я думала, що тобі заважаю.

БАРНА Олено, коли ти мені заважала?

ОЛЕНА Де ті часи, коли ми намагалися весь час бути разом? Тепер ми ввічливі, толерантні... Ти сів за роботу, то я слухала музику. Цілком тихо... Навіть про вечірню забула. Я ще не знаю, що приготувати. Підкажи, на що маєш смак.

БАРНА Дозволь сьогодні мені подбати про вечірню.

ОЛЕНА З якого приводу такий сюрприз?

БАРНА Просто так. Хіба то вперше?

ОЛЕНА Не вперше, але ані не так часто пускаю тебе до плити.

БАРНА Олено, я тебе кличу на вечірню.

ОЛЕНА Ти отримав премії?

БАРНА Не премії, а так мені спало піти в ресторан.

ОЛЕНА Мені простіше вдома варити, як готуватися в місті. Крім того, я втомлена. Цілий день сиджу в лабораторії, вдихую випари хімікалій.

БАРНА Прогулянка тобі легені прочистити.

ОЛЕНА Андрію, не гнівайся, але сьогодні мені неохота переодягатися. Нагодую вечірню вдома. А правду сказати, якось незручно. Коли останній раз ми були в ресторані? Я навіть не пам'ятаю. У гості теж не ходимо.

БАРНА Компанію людям забезпечують телевізори. Включаємо найвіні серіали, захоплюємося життям у багатих віллах, на морських пляжах, пишними гостинами, а самі сидимо в блоках, годуємося дешевими стравами, а час від часу піднімемо стакан вина, щоб чокнутися з мільйонерами на екрані.

ОЛЕНА Щось з холодильника візьму.

БАРНА Насправді не хочеш у ресторан?

ОЛЕНА Іншим разом. Сьогодні я щось втомлена.

БАРНА Тоді сиди, я візьмусь наготовувати.

ОЛЕНА Ні, ні! Я це зроблю з радістю.

БАРНА Щось просте. Сир, шинку... У заводському буфеті я помітив, що ціни сирів підскочили.

ОЛЕНА Шинка у два рази подорожчала.

БАРНА Мне сирі здивували. Раніше їх продавали за безцінь, а тепер вони дорожчі за м'ясо. Треба буде знову завести корову...

ОЛЕНА Замість молока наливаємося і дітей поімо соками.

- БАРНА Після вечері відкрию пляшку вина. Можу?
- ОЛЕНА Без гостей вино ми не часто відкриваємо. Признайся, що в тебе є привід для такого поводження.
- БАРНА Не розумію...
- ОЛЕНА В тебе на роботі щось трапилося. Точніше, у тебе є якийсь успіх і причина на гостину.
- БАРНА Властиво, є успіх. Ти вгадала. Але я не хочу зарання говорити.
- ОЛЕНА Аж коли принесеш диплом?
- БАРНА Ми закінчили проект. Ще деталі допрацьовуємо. Та це вже дрібниці. Про диплом не знаю, як буде, але гроші обіцяють. Звичайно, премії.
- ОЛЕНА Андрію, можу гадати, на що їх готуєш витратити?
- БАРНА Поїдемо до моря, але порадимося спільно. Передбачаємо нагороду на добрих два тижні відпустки літаком і в комфортабельному готелі. Всі троє.
- ОЛЕНА Якщо Петрик захоче.
- БАРНА Для тебе син вічно буде Петриком, а він вневдовзі буде женитися. Я сподіваюся, що доведеться переконувати його поїхати з нами. Чекаю, що поставить умову: поїде, але і зі своєю приятелькою, чи як тепер називають своїх полюбовниць.
- ОЛЕНА Ми воліли піти в ресторан. У тебе такі уяви про нашого Петрика – ще скажеш, що скоро стану бабусею.
- БАРНА А я дідом. Але ти будеш найгарнішою бабусею.
- ОЛЕНА Велика потіха для мене. Ми ж, Андрію, ще не жили...
- БАРНА Вибач. Я не сподівався, що скотимося на таку тему. Я зразу відкорковую пляшку. (*Вибирає пляшку, ставить склянки, відкорковує і напиває.*) Прошу, Олено. Вип'ємо за...
- ОЛЕНА За здоров'я.
- БАРНА Я п'ю за твою красу.
- ОЛЕНА (сміється). Коли б ти сказав такий тост після третьої, четвертої склянки, я б і не дивувалася. Але тверезий...
- БАРНА (мило). Олено...
- ОЛЕНА Бачу, ти готовий випити за любов.
- БАРНА (жваво). А чому б ні? Я п'ю за твою красу і за нашу любов!
- ОЛЕНА (жартома). Андрію, дай хай поцілую тебе. (*Цілує.*) Мені треба було включити музику для такої піднесеної хвилини.
- БАРНА Правильно! Включай! Я відкриваю холодильник і накриваю стіл.
- ОЛЕНА Я б і не мусила істи. Виною комплімент від власного чоловіка – після довшого часу і такий несподіваний, – музика. Чим не романтика?
- БАРНА Я цілком серйозно.
- ОЛЕНА Я бачу. Раз глянула на тебе – і зразу видно, що ти закоханий.
- БАРНА (здивовано і насторожено). Закоханий?!
- ОЛЕНА Закоханий, лих не знаю до кого.
- БАРНА Я не перестав тебе любити.
- ОЛЕНА (із сусідньої кімнати). Хочеш Баха?
- БАРНА Твого Баха.
- З в у к: Музика Баха. Рипнули двері.
- ЗУЗКА (розчаровано). Ані та нічого не купила! Ходять сюди, вивалюють очі, обмацують товар, примірюють...
- ВІОЛА (зі сміхом). ... але не купують.
- ЗУЗКА Не розумію, чого смієшся?

- ВІОЛА Пані Зузко, сьогодні у вас зіпсувтий настрій. Вже вкотре дивитеся на годинник.
- ЗУЗКА (перелякано). Скоро дванацята?! Та баба затримала нас. Робила враження, що купить весь бутик і з нами...
- ВІОЛА Знаю таких – корони в гаманці не мають. Ви не запримітили, як була одягнена? Сукня з часів, коли здавала атестат зрілості, светир сама виплела з вовни, яку вп'яте перепорола. У людей тепер нема грошей.
- ЗУЗКА (нервозно). Чому не працюють?
- ВІОЛА Роботи не ма. А як є робота, то які тепер платні? Думаю в порівнянні з цінами.
- ЗУЗКА (розкриває касу). Це все, що маємо?
- ВІОЛА Двої панчішки, юбка, блузку пані просила відкласти до вечора, але не заплатила. Після обіду назирається більше.
- ЗУЗКА Або ми не вміємо торгувати, або в інших країй сортимент? Може, дешевше...
- ВІОЛА Пані Зузко, не мучте себе – іншим теж не везе.
- ЗУЗКА Як не везе?! Подивись навколо себе. Молоді хлопці возяться на дорогих автомашинах, дівчата одягаються десь у Парижі, Іздрята у відпустки по всьому світі.
- ВІОЛА Обід, поставлю на каву...
- ЗУЗКА Віло, я йду на каву... Я запрошена... на всякий випадок беру гроши з каси.
- ВІОЛА Почекайте. Я мушу причепурити вас. Відчуваю, що зустріч буде з джентльменом.
- ЗУЗКА Чому з джентльменом?
- ВІОЛА Ви вся зворушена.
- ЗУЗКА (насилу сміється). Вигадуеш.
- ВІОЛА Волосся вам причешу, а ви обличчя підмалісайте. Більше пудри, щоб він не помітив, як будете червоніти. (Сміється.)
- ЗУЗКА (нервозна). Я вже запізнюю.
- З в у к: Ресторан.
- ЗУЗКА Я запізнюю, пан інженер. Не вставайте!
- БАРНА Мені було б неприємно заставити вас чекати, пані Зузко.
- ЗУЗКА Не повірите, але я тут десь втретє чи четверте. Каву собі готовуємо в бутику, а на страву... Подивітесь, як виглядаю.
- БАРНА пані Зузко, це гріх з вашого боку. Не ображайте природу, або бога. Вам повинні заздрити молоді дівчата. З такою фігурою мусите зголоситися на змагання місс.
- ЗУЗКА Все, що замовимо, піде на мій рахунок.
- БАРНА Я не проти, але не годиться дамі розраховуватися. Можу замовити вино?
- ЗУЗКА Вино?
- БАРНА Каву п'єте в бутику. Біле вино? Я піду до завідуючого, щоб нам послав бочкове сухе. Вибачте на хвилинку.
- ЗУЗКА (після короткої паузи). Я вас покликала, а тепер маєте зі мною клопоти.
- БАРНА Не хвилуйтеся. Для мене – це приємність. Не думайте, що я часто буваю в ресторанах чи кав'ярянях. Про кав'ярнянське життя знаю стільки, скільки встріг їх обігати як студент.
- ЗУЗКА Жінці незручно самій висиджувати над чашкою кави.
- БАРНА Пані Зузко, я замовлю обід.

ЗУЗКА Боронь боже. Дякую, дякую, не знаю, чи вино доп'ю.

БАРНА Уже нам несуть... Спасибі! О! Як приємно пахне прошук! На наше знайомство!

ЗУЗКА (коли відплила ковток). Справді хороше і приємно холодне. Пане інженер, я в такому віці, що можу призначатися в усьому. В поїзді в мене вилетіло з вуст запросяти вас сюди. Я думала, що звідси забігнете глянути у мій бутик.

БАРНА Обов'язково зайду.

ЗУЗКА Не мусите. Потім, я усвідомила собі, що пора йти сюди, я дісталася трауму. Мені аж соромно.

БАРНА Чому?

ЗУЗКА Я навіть запалилася. Це запримітила й моя продавщиця. Яка ганьба! Як дівчинка, коли йде на перше побачення з хлопцем. Ви можете висміяти мене.

БАРНА Я теж спішив. Збіглися обставини. Ну, не цілком несподівана для мене справа. Я потішився і хотів комусь знайомому повідомити її.

ЗУЗКА Ви навмисне напружуєте жіночу цікавість.

БАРНА Це моя особиста справа. Я закінчив один проект, а директор висилає мене у Львів прозондувати можливості співпраці.

ЗУЗКА Пане інженер, вам можна позаздрити!

БАРНА Залежить що?

ЗУЗКА Співпраця із закордоном.

БАРНА Я тішуся на хороший колектив. Творчий. Ми вже зустрічалися раніше. Тут моя робота стала моїм хоббі. Дружина не раз просила вернутися в Гуменне. Але за фахом можу працювати лише в Снині. Тут є великий завод.

ЗУЗКА І великі можливості – співпраця із закордоном. Нове середовище, цікаві люди, знайомства... Дівчата... думаю, що ви не гніваєтесь на мене.

БАРНА Треба визнати, що там є гарні дівчата, дами.

ЗУЗКА Бути вашою дружиною, я б ревнувала. Я б їхала з вами...

БАРНА Зі мною?

ЗУЗКА Маю на увазі вашу пані.

БАРНА Підніміть склянку.

ЗУЗКА Я вас затримую балочками. Тепер розумію, що ваш час дорогий.

БАРНА Я не про те. Мені спала на думку ідея. Коли ми разом подорожуємо сюди, то чому б не поїхати і у Львів?

ЗУЗКА Ви лише заради годиться.

БАРНА Я серйозно. У ваших очах я можу здатися наївним, але гадаю, що вам варто було подивитися у Львові моду... Львів'янки кажуть, що їхнє місто – це малий Париж. Я не знаю, від кого ви маєте товари. Може, звідтам ви б щось привезли.

ЗУЗКА Мушу призначатися, що мені і не снилося щось подібне. Але пропозиція поїхати у Львів мене зацікавила. За товаром я їхджу по всіх ярмарках, виставках. Сьогодні жінки вимогливі. Всі хочуть іти з модою. До цін теж прискіпаються. Пане інженер, тієї ночі я не закрию ока... Ви їздите автомашиною або поїздом?

БАРНА Переважно поїздом.

ЗУЗКА Я б взяла свою автомашину.

БАРНА Я буду шоферувати і на бензин дам гроші.

ЗУЗКА Буду рада, коли допоможете зорієнтуватися у Львові. (Стурбовано.) Але у вас там не буде вільної хвилини.

- БАРНА Для вас і години зарезервую. Домовимося?
- ЗУЗКА Для мене це несподіванка. Мушу розміркувати. А крім того...
- БАРНА (після паузи). Ви не доказали.
- ЗУЗКА Ляпсну дурницю... Я не хотіла б... Що скаже ваша пані?
- БАРНА Пані Зузко, (шепче) домовимося, що я не признаюся власній дружині, а ви своєму чоловікові... (Вголос.) Це буде наша змова. (Обое сміються.)
- ЗУЗКА Пластуни таку угоду закріпили б кров'ю...
- БАРНА (вдавано таємниче). Нам вистачить по-мафіанському дати собі слово. (Знову сміх.)
- З в у к: *Сивий наспівує мелодію народної пісні.*
- ЗУЗКА (підвищеним голосом). Перестань свистати!
- СИВИЙ Сьогодні ти якась нер... неспокійна...
- ЗУЗКА Це всі наші заощадження?!
- СИВИЙ Всі.
- ЗУЗКА Інші ощадні книжки не маємо?
- СИВИЙ У дітей є по кілька тисяч, свою книжку ти зліквідувала, коли засновувала бутик. У моїй, точніше: в нашій, ми зуміли лише стільки наскребти. (Посміхнувся.) На два похорони...
- ЗУЗКА (вибухає). Перестань!
- СИВИЙ Чого нервуєшся? Старші люди готуються на те найгірше, і не хочуть завдавати дітям клопоту з витратами...
- ЗУЗКА Ти або верзеш, як твої учні, або нарікаєш, як старий дід. І чому якраз я вийшла заміж за учителя?!
- СИВИЙ З любові, Зузко. Ми були молоді... Навіщо тобі гроші? Невже ти передумала про купівлю дачі?
- ЗУЗКА Як дивлюся на суму в ощадній книжці, міркую, котрий палац або замок куплю.
- СИВИЙ Нам вистачить і ота квартира.
- ЗУЗКА Тобі! Але мені потрібні гроші!
- СИВИЙ Потребуєш гроші?
- ЗУЗКА Чого б просила ощадну книжку?
- СИВИЙ І гадки не маю.
- ЗУЗКА Потребую купити новий товар.
- СИВИЙ Візьми з каси в бутику, зі свого рахунку в банку.
- ЗУЗКА Скільки там в мене?!
- СИВИЙ Правду сказати, я не знаю. Про це ми не говоримо.
- ЗУЗКА Говоримо лише про твоїх учнів. І про власних дітей майже перестали цікавитися.
- СИВИЙ Того не кажи, Зузко! Коли б ти працювала тут, у місті і мала б більше часу, то була б з нами. Зате я жертвую їм досить часу. Теж не забувай, що вони поволі відростають і замість батькової і материної любові їм від нас вистачать гроші, одяг... У них є свої приятелі, друзі... Зузко, якщо тобі не ладиться в бутику, може, подумай перестати. Знайди собі роботу тут...
- ЗУЗКА І ми б могли під вечір прогулюватися в парку, а після вечері сидіти перед телевізором.
- СИВИЙ Радити тобі, як вести бутик, я не вмію.
- ЗУЗКА І не маєш охоти. Іншим жінкам чоловіки допомагають.
- СИВИЙ Скільки грошей потребуєш? Може, банк позичить.
- ЗУЗКА Отака твоя допомога! Зайво час марную. Ощадну книжку заховай.

СИВІЙ Я не проти, щоб ти вибрала і наші заощадження...

ЗУЗКА Обійдуся без них...

З в у к: В автомашині.

ЗУЗКА Пане інженер, то дійсність або сон? Я мушу ущипнути себе в лицце.

БАРНА Карпати такі красиві, що легко повірити, що то сон про чарівну країну.

ЗУЗКА Я бала переконана, що траса з Гуменного в Сину є найгарнішою, але тепер продовжує її і на Карпати.

БАРНА Не хочете, щоб я сів за руль? Ви б спокійно роздивляли навколошність.

ЗУЗКА Тут дорога хороша. Добре, що нас не затримали довго на кордоні.

БАРНА До вечора доберемося до Львова. На перевалі вимінимося. Думаю, що вже довірите мені машину.

ЗУЗКА Не лише машину, але я вся тепер у ваших руках.

БАРНА Я можу злякатися такої відповідальності. Хоч то приємне піклування.

ЗУЗКА Все вийшло ненароком. Ви випадково сказали про поїздку, а я безсорошно повісилася вам на шию. У вас там робота, а ще зі мною будете мати мороку.

БАРНА Про яку мороку говорите? Це я маю дякувати за вашу милу компанію. Я б їхав поїздом, читав газети, куняв біля вікна... А з вами можу гордитися.

ЗУЗКА Вже входимо на перевал?

БАРНА Тут на стоянці зупинітесь.

ЗУЗКА (зупиняє машину). Насправді хочете вести?

БАРНА Мені незручно розвалюватися на сидінні, коли дама шоферує. Вийдемо. (Обое виходять з автомашини.) Ви лиш гляньте навколо.

ЗУЗКА (розім'ялася, дихає на повні груди). Такого повітря людина будь-де не надихається. Воно лісом пахне. Тут я б і на ніч зісталася.

БАРНА Вірю вам.

ЗУЗКА Є прислів'я, що в такій красі й померти можна, але я б його перефразувала: У такій красі аж жити хочеться.

БАРНА У вас обличчя порум'яніло. Воно стало ще красивішим...

ЗУЗКА Пане Андрію, щоб ви не заставляли мене червоніти, пропоную перейти на «ти».

БАРНА Буду радий.

ЗУЗКА Чарку вип'ємо у Львові, але як дозволите, я б вас уже тепер поцілуvala. (Посміхнулася.) Видите, як на мене вплинула наша спільна подорож... і Карпати.

БАРНА Можу? (Цілуються.) Андрій.

ЗУЗКА Зузка...

З в у к: Міський рух.

БАРНА (перелякано). Зважай на автомашини!

ЗУЗКА (задихана). Як запримітила тебе стояти на тротуарі, аж тоді усвідомила собі, скільки запізнююся.

БАРНА То я прийшов раніше. У заводі з сьогоднішньою програмою я легко впорався. Ми встигли й шампанське випити. Всі були здивовані, чого спішү в готель.

ЗУЗКА Я, мабуть, рота не закривала від здивування. Уяви собі, що я, жінка, іду по тротуарі і оглядаюся за дівчатами. Бозн-що могли про мене подумати. Сюди треба їхати з фотоапаратом і знімати моделі. Я тобі дуже вдячна.

БАРНА Ти заходила і в магазини?

- ЗУЗКА** Готуюся завтра. Сьогодні блукала по місті, роздивляла людей і захоплювалася модою.
- БАРНА** Я спітав про текстильні фабрики, маю кілька адрес салонів моди. Один день присвячу тобі, Зуко.
- ЗУЗКА** Золотий ти.
- БАРНА** Я пропоную зайти в готель, помитися, відпочити, а потім повечеряємо в ресторані. Ти згодна?
- ЗУЗКА** (звабливо посміхнулася). Я в твоєму розпорядженні.
- З в у к:** Зал в ресторані. Тут гучно.
- БАРНА** Скажи, ти приїхала сюди купувати або продавати?
- ЗУЗКА** З першого слова тебе розумію. Маєш на увазі мою сукню. Не годиться з поважним паном іти танцювати в тому самому вбранні, в якому я вечеरяла.
- БАРНА** Я кликав тебе на майданчик, а не на модний огляд.
- ЗУЗКА** Перехвалюєш...
- БАРНА** Я зрозумів, що тобі лише модою займатися. Я думаю, що дл тебе мало мати невеличкий бутик у малому місті. З твоїм смаком повинна мати вибіркові салони мод.
- ЗУЗКА** Ти насправді такої високої думки про мене?
- БАРНА** Я, може, ще не до оцінрю.
- ЗУЗКА** Можу тебе за це поцілувати? (Цілує.)
- БАРНА** Солодка нагорода. В такому випадку я не перестану тебе хвалити цілу ніч.
- ЗУЗКА** Ти б мусив багато вигадувати... Та я не проти...
- З в у к:** Музика – вальс.
- ЗУЗКА** Моя продавщиця радила мені піти з нею на дискотеку.
- БАРНА** Можу тебе покликати?
- ЗУЗКА** Щастя, що грають вальс, а не якийсь модерний танець. (Виходять на майданчик.) Я давно не танцювала. Десь два роки тому на свадьбі.
- БАРНА** А починаєш, як учителька танців.
- ЗУЗКА** То лише з тобою мені так легко. Я мушу пригорнутися до тебе, щоб не заважати іншим. Скільки їх тут набралося! Сьогодні ж робочий день, або в них якесь свято?
- БАРНА** Звичайний робочий день. Вони охочі до танців...
- ЗУЗКА** Всі веселі... Коли я переодягалася в номері, то мене охопив страх, що буду тут лякати як стара бабуся, а дивлюся, тут є і старші за мене.
- БАРНА** Про вік ти ще довго не мусиш говорити.
- ЗУЗКА** Кажеш правду, або з-за поцілунка? (Сміється.) Та мені все одно. (Цілує Барну.) Нас тут ніхто не знає.
- З в у к:** Музика обривається. Стукіт у двері.
- ЗУЗКА** Заходь!
- БАРНА** (заходить у номер). Можу?
- ЗУЗКА** Ти не жартував з шампанським.
- БАРНА** Я тут навчився, що після приємно проведеного дня шампанське стає лікарством.
- ЗУЗКА** Пляшка оросилася. Дам склянки.
- БАРНА** Вино було в холодильнику цілий день. (Відкорковує шампанське.)
- ЗУЗКА** Я не часто п'ю шампанське – як має корок вилетіти, то затуляю очі. (Барна наливає в склянки.) Мені вистачить.

БАРНА (як обос випили). Що скажеш?

ЗУЗКА Приємне на смак, але я сп'янію.

БАРНА Боїшся?

ЗУЗКА Андрію, я вже п'яна...

БАРНА Ми не пили багато.

ЗУЗКА Оп'яніти можна і з іншого... Мій мицій... Сьогодні я почиваю себе щасливо...

БАРНА Ти дуже гарна. Я хочу на тебе дивитися...

ЗУЗКА (закохано). Дивись, але я закрию очі, мій мицій...

З в у к: В автомашині.

ЗУЗКА На перевалі зупинимося?

БАРНА Але автомашину я буду вести аж додому.

ЗУЗКА Ми не мусимо спішити.

З в у к: Автомашина зупиняється. Відчиняються дверцята. День у Карпатах.

ЗУЗКА Ти чуєш співи птахів?

БАРНА Як не чути такий прекрасний хор?

ЗУЗКА Мені як дівчатку кортить скинути черевики і босоніж побігати он там, на полянці, сковатися в лісі за дерева.

БАРНА Тут насправді чудово. У кожну пору року.

ЗУЗКА Я уявляю собі...

БАРНА Я частіше тепер буду їздити у Львів.

ЗУЗКА А я можу ще колись з тобою поїхати? Моєю автомашиною.

БАРНА Ти нав'язала контакти...

ЗУЗКА Мені було так приємне з тобою...

БАРНА Дивись он там, на південь, звідтам піднімається хмаринка. За нею виглянуту дальші – отара свець, підганяти їх стануть чорні хмари. Може, й буря підніметься. Але потім знов засвітить сонце.

ЗУЗКА (замріяно). Уявляю собі вечір тут у Карпатах...

БАРНА Зі мною? Ми б відбігли з дороги на галявину, розклали вогонь...

ЗУЗКА Тут можна розкладати вогонь?

БАРНА Забороняється. Так прийнято, але погрітися багато-хто охочий.

З в у к: Співи птахів.

БАРНА Нам треба встигнути до вечора приїхати додому.

ЗУЗКА Андрію, ми ще повернемося сюди?

БАРНА Природа тут красива... Розкладемо вогонь... Погріємося...

ЗУЗКА Проведемо вечір у Карпатах...

БАРНА Вечір у Карпатах.

З в у к: Обое щасливо сміються. Поступово сильнішають пташині співи і гуцульська музика.

Кінець

ЗАМІЩЕННЯ НОЖІВ

(Прочитавши все С. Вишенського
про творчість Поля Сезанна)

Посеред квадратного двору висушений вітрами та сонцем стіл.
На столі зужитий ніж з довгим, майже втричі збільшеним за руковою ятку, плезом.

На столовій дощці суперечки зводять дві антиномії: праця та відпочинок.

Коли богиня Вікторія пригортає до свого лона відпочинок, тоді ніж згадує ті пройдешні часи, коли маєстатно розрізував ціцьковані торти, а повновидненькі панянки облизували солодке лезо.

Якщо дошка столу застелиться скатертю, пошитаю з молодої свіжої кропиви, в той час перемагає праця, і ніж, у жилавих руках кривенької Маньки, бездоганно кришить поживу для курчат.

На відміну від попереднього перебування, ніж тепер знаходився в атмосферичному дискомфорті.

Зате він приязно ставився до зеленого соку, від якого лезо знов оживало, бо після дощу ніж опинявся в магічній присутності неминучої, загрозливої іржі.

Важливу роль ніж відіграв при поверненні запіznілого, п'янливо-зловонного, мешканця дому.

Той брав ніж в руки й просував крізь вузьку щілину закритого входу.

Оці надвірні двері вохристого кольору, зовнішня оболонка, були рафіновані – без клямки, закривалися вони лише на скобу.

Довге лезо ножа, доторкнувшись залишої западки, геройчно піднімало її вгору зі скоби.

Западка скорено звисала додолу, а ніж-звитянець достойно виблискував над своїм подвигом.

Відчинивши таким способом вхід, Юрко опинявся на широкому порозі, за яким був дальший бар'єр, на цей раз скляний і нерафінований, бо оті двері були вже оснащені клямкою та ключем в замку.

Разком передпокій осяяло Іллєве світло, через скло дверей виднівся „Натюрморт з ножем”.

Поміж яскравими помаранчами задерикувато вабив ніж, а за помаранчами барвисто вигравала у вазі дальша садовина.

Столовий ніж зафіксував увагу на фруктовому натюрморі.

Заворожений і вражений силою сезаннівської картини столовий ніж прагнув розтяти помаранч.

От, це вже справжнє мистецтво – різати ароматичні апельсини, а не скорювати якесь холодне, примітивне запізо.

Та й накришена кропива – це халтура супроти божественного помаранча, що зуміє вгамувати спрагу й голод Людини.

Лейтмотив натюрморта з апельсинами повністю змінив столовий ніж, апетит якого дедалі збільшувався.

Підсвідомо відчував, що вневдовзі настане той момент, коли зайде місце намальованого ножа.

Крізь виразні фарби дотулиться лезом до запашної пушпайки, і, насичений ароматом, кружальцем відрізаного оранжевого сонечка порадує кривеньку Маньку, якій Юрко завдає нечуваних збитків.

Нажмуктавшись пива та сливняка, Юрко всіма фібрами п'яної душі не-навидів Маньку, який вийдав очі та бив її хлопавкою для мух, і Маньчине тіло червоніло, мов домоткана писана плахта. Юрко ніяк не міг вгамувати хронічну злість на свою жінку Маньку та сина Федю, яку алкоголь подесятерив. Натомість ритуального підперізування святовечірнього стола ланцюгом – вся сім'я житиме вкупі в злагоді – Юрко обв'язував ланцюгом холодильник. Подібно, як опоясаний поясом чернець давав до загального відома стремління опанувати статевий інстинкт, так обмотаний ланцюгом холодильник сповіщав жонатому Феді про недоступність харчів. Доказом чого була замкнута колодка, геральдична оздоба влади деспотичного батька, аби, недайбоже, скурвийсин не вижер геть-чисто до останку.

Одного дня в сум'ятну п'ятницю Юрко повідчиняв усі двері копняком клишавого черевика і далі гарював, зробивши з меблів дровітню, після чого справді дійшло до заміни ножів.

Столовий ніж потрапив у натюрморт між помаранчі, чим фактично став зовсім безсилим.

Натюрмортний ніж став столовим, повний енергії та з гострим лезом, однак з притупленим чуттям.

То був убивчий ніж, який у первісному стані цинічно різвав курей, качок, гусей, лупив шкуру з кролів та заколював свиней.

А тепера в нього вища амбіції.

У туманному смерканні підступаючої ночі захланний ніж з нетерпінням очікував, кому першим попаде в руки: п'янюзі Юркові чи кривенькій Маньці.

ВЕРФІСАЖ

Що було на початку? Уява, мрія? І перше, й друге з часом забувається. Але тоді вже і про уяву й про мрію забуваємо, і у якомусь захваті вигукуємо: «Диво!» А чому — диво? Дива теж забуваються, хоча часто усе це й не вкладається у голові. Але ж саме тому й диво дивом, що не так легко його розкусити. І не треба. Попереджаю вас — «Не треба!» Хай усе навколо вас розігрує дивну гру, а ви так і залишайтесь німим свідком, безстороннім спостерігачем. Якщо попробуєте розшукувати причини дива, нічого не вийде, у вас лише ще більше розболяться голова. А тоді й почнете знову дивуватись, від чого ж ота ваша «головешка» розболілася, чого в ній гуде, як у вулику, чого розтягується, розпинається, що й обручем не стиснеш. Дива теж хочуть волі. Дайте ж їм волю, а як ні, вони можуть таке зробити, що душа розірветься навпіл, потім людина виглядає, як вичавлений лимон. Гм, дивується, звідки такий обізнаний взявся, що знає, як то кажуть і шите, і пороте. Якщо скажу — життя навчило, не повірите, бо це звучить дуже патетично. Гляньте, я з кам'яним лицем вам усе розтолкую. Ну, можливо, не зовсім усе, бо диво саме тим і цікаве, що ніколи себе повністю не розкриє. Але я ще й не почав, а вже почиваюся, як скупаний у мервій воді. Згадаєте мое слово, що й вам так буде, коли дочекаєтесь кінця цієї оповіді. Я ж не збираюсь ані пом'якшити ваше серце, ані вкрадти у ваше довір'я. Навпаки — застерігаю вас, чи, більше того — попереджаю, щоб не вчились на чужих помилках, бо у вас і своїх вистачає. Уїдливі та зловтишні вже помаленьку починають насміхатися наді мною. З них на вустах уже висить оте злорадне: «Так йому і треба, ха-ха-ха!» Не думайте, що від ваших насмішок моя душа огорнеться жалем. Ви ж зрозумійте — все це вже було! Все? Навряд. Та й іще раз може повторитись, завернути не у той бік. Але тоді по мені вже й пес не гавкне...

Галерею відкривали о дев'ятій ранку. Із вулиці будинок виглядав обшарпанним — з фасаду облетіла ще не так давно недбало накинута штукатурка. Сіри стіни внизу обліплени кількома плакатами у гарячих кольорах нікого не приваблювали. Я припіл аж до стіни, коли під ногами відчув холодну воду. Бородатий мужчина шлангом розбризкував з машини воду по хіднику. Вулиці ще були безлюдні, лише струмінь води гнав дрібні папірці та недопалки. Вони зупинялися у кінці вулиці, або зникали у плитких канавах та стічних ямах. Веселій бородань не приховував своєї радості, коли бачив, як усіляка нечисть не може встояти перед дальшою навалою води.

Тут, прибитий до стіни будинку, я і побачив плакат, що запрошував на відкриття виставки художника, якого я знав, бачив уже його роботи, але особисто ніколи з ним не зустрічався. На моїй шкіряній куртці залишилось кілька сірих плям від стіни будинку. «Досить обшарпаний, та ще і я забираю його красу», — подумав і почав зосереджено витирати плями. Я настільки зайнявся тим, що й не помітив, як на вулицю із під'їзду висипали люди, і їх-

ній гамір ніби висушував струмки води на тротуарі. Мені почав заважати цей гамір. Кілька хвилин я стояв мов заворожений, потім піднявся по сходах вгору, щоб оглянути виставку. Галерею вже відкрили, але у виставочний зал ще не пускали, хоча вже все було підготовано як слід.

- Ще не можна, - застерігає мене літня жінка.
- Доброго дня! - вдаю, що не почув.
- Відкриття виставки аж о третій годині, - говорить жінка, ніби читає з плаката.

- Ох, і не щастить мені. Проїжджаю містом, бачу, у моого кращого друга виставка. Шкода. Не встигну побачити. Кажете, о третій годині? - пробую не допускати жінку до слова. І тим самим мені вдається переконати її, що я насправді заклопотаний і дуже поспішаю. - Знаєте, я і сам пробую щось магнати, - додаю, але це вже було зовсім зайве, оскільки жінка відчинила двері, і я можу оглянути виставку. Усміхаючись входжу у виставочний зал, бо пригадалось, як будучи студентами, ми заходили взимку у магазин, щоб погрітись і завжди питали продавця про товар, якого там не було.

Тут я вперше побачив її. Де б не стояв, не міг уникнути її погляду, вона весь час дивилася на мене. Я зніяковів, почав швидше розглядати інші картини, але вона й так дивилася на мене, не виходячи з рами. Такого зі мною ще не траплялось. Я відчував, що картина притягає мов магніт. Нікуди не дінешся. У її очах було щось таке, від чого важко втекти. Ніжність її рук манила до себе, а її краса обсновувала мене, як павук муху. Здається, ніяке порівняння не буде настільки влучним, щоб передати цю ситуацію, однак, намагатися треба. Тоді мені було не до цього. Колись мій дід сказав: «Знаєш, хвопче, буде тобі важко, буде тобі всяко, але затям, що прийде час і все зміниться. Я не кажу, що зовсім, але не може все те тривати вічно.» Про те, що все може бути й навпаки - від лішого до гіршого - він не сказав, бо це, до речі, і так прозвучало. Чи, може, вже надійшов той час, чи це лише мої невдалі пошуки вчорашнього дня?

О третій годині я завітав туди знову. Зал уже був повен людей. Одні уважно придивлялись до картин і схвально кивали головами, інші зайшли лише заради того, щоб їх побачили, а були й такі, що навмисне заморозили на вустах єдливу усмішку, аби всі зрозуміли, що ніхто крім них у цьому не розбирається. Вернісаж обійшовся без канапок, відвідувачі граціозно тримали у руках келихи з білим вином, а на їхніх обличчях все ще панувала вдавана серйозність. Мене тут ніхто не знав, ніхто до мене не підходив. Хоча і це дуже відносне, бо красуня з рами і далі не спускала з мене очей. Я пробував приховатись за людьми, які гучно розмовляли про поїздку на Таїті, але коли вийшов зі своєї скриньки, вона знову вгледіла мене. Ніяк не можу уникнути її погляду. Тут я зловив себе на думці, що все воно не зовсім так, як вона переслідує мене, навпаки - це ж я її хочу бачити, а люди мені заважають. І я вже відчуваю, що пропав. Від ніг до голови це вже не я. Тоді я вперше зупинився і сам себе запитав, хто мною править. Відповіді так і не дочекався. Замість неї виринуло одне-однісеньке бажання - якомога скоріше вийти з цього залу, бо інакше здуріти можна.

Вуличний шум потроху розвів мої почуття, але картина знову і знову повертається. Що ж робити? Хоч з моста та у воду. Треба негайно переключитися на інший діапазон. Нічого не виходить, картина і так не зникає з очей. От, прекрасно придумано! Це означає, що вона не приречена на знищенння. І я вже перестаю вишукувати ту силу, щоб зруйнувати це видиво, навпаки, повільно, але надовго складаю шматки тої картини, щоб збереглась, щоб по-

ній залишився слід. Тоді я почав себе почувати безпечно, і якась дивна хвилля несла мене кудись, у щось незвідане. Але і всупереч цьому важко було сподіватись отого стану, коли вперше знайомимось із чимось незагненим.

Я блукав містом. На широкому тротуарі оминав незнайомих людей, прислуховувався до дзеленчання трамваїв. Вони виводили мелодію, сповнену метушні, до цього передзвону пристосовувались й люди. Всі кудись поспішали, у всіх голови переповнені клопотами. Лише я один не вкладався у їхній божевільний ритм. На розі вулиць Рузвелт і Масарика я зупинився. Тут, правда, не було нічого цікавого, і я подумав, чого мені плентатися по вулицях, зайду у кав'янню, щоб не так відпочити, як внести лад у наступні години свого буття. Біля кіоску, звідки розносився запах голландського тютюну, я ніби опритомнів. У вітрину сусіднього магазину з музичними інструментами пильно вдивлялася жінка. Бліск новесеньких гітар відбивався на її спокійному лиці. Тут же до неї підійшла ще одна жінка, і яка почала чогось аж занадто нервово розглядати вітрину, то наближаючись до скла, то відступаючи на кілька кроків. Нарешті, хитаючи головою, відійшла. Не знаю, чи її здивували ціни, чи дратувала ота новизна, що аж бризкала з гітар, саксофонів, маленьких барабанів. А ця, що підійшла раніше, ще уважно дивилася на цю мовчазну музику, ніби чекала – прийде хтось – і з вітрини попливе справжній. Я вже почав навіть прислуховуватися до цієї музики – вона була така лагідна, як і лице жінки. Сталося це саме тоді, коли я помітив, що у її лівій руці колишеться темно-синя сітка, у якій достойно возідав великий ананас. Ананас завжди викликає у мене асоціацію із Різдвом. Такої пори, як тепер, я ніколи не пробував смакувати ананас. До Різдва було ще далеко. Якось мимохіт я глянув на дерево, на яких ще міцно трималося листя, подивився на тротуар, на якому не було ні льоду, ні снігу, та й шум вулиці не нагадував відлуння коляди... Перед вітриною з музичними інструментами стояла жінка з ананасом. Коли вже збиралася відійти, оглянулась навколо, і тоді я й вільнав. Це була вона. Красуня з картини. Якось одразу до мене дійшло, що я вже не буду паном свого часу. Всі зустрічі, обов'язки, плани зникали з голови, як слова з екрана комп'ютерного дісплея, коли випадково натиснеш не на ту клавішу. Не таке вже й велике оце нещастя, бо я не належу до тих, які настільки шанують свій час, що постійно дивляться у записник чи на годинник. До речі, це приходить не з віком, тоді, коли час від часу даете волю скепсису і починаєте зовсім іншими очима дивитись і на світ, і на життя – у вас виробляється певна легковажність до такої нібито надто важливої категорії, як час. Правда, й до інших категорій. Але вони не так помітні у вашій поведінці, якщо, наприклад, віднести туди розгубленість. Щоб зруйнувати міф про себе, ніби я не по роках серйозний, я рушив за нею. Мить, коли я її вперше побачив, нагадувала мені хвилини, коли, будучи ще малесеньким хлопцем, я лякався пітьми і страшенно радів, побачивши світло. Вам смішно? Нічого дивного! Іншим також було смішно, коли бачили мої примуржені очі, які починають звикати до краси. Після кількох кроків, замість того, щоб мене огорнула радість, на плечі знову насів страх. Що робити? Може, рвучко податись убік, втупивши очі у землю? Страх і дивне третміння вбивалися у силу, по тілу розлилася страшенна слабість і знемога, ноги стали важкими, мов з олова. Водночас щось підшіптувало мені, що не слід зупинятися, бо можна усе втратити. Це був той внутрішній голос, який не має нічого спільногого з розумом. Цей шепт з'явився неочікувано, ніби причаївшись, чекав нагоди, щоб залишити своє сковище і визволити мене від усіх вагань. Зарараз уже і сам не розберу, чи це насправді був страх, чи десь далеко глибоко закодований сором, а може, я просто жахався розчарування, яке може

прийти пізніше... Однак, з її появою тут же зникли сірість і буденність життя. Не було часу займатися чимось іншим, зайвим. Треба було відкинути всяку логіку та порядок, не намагаючись вникнути у суть і причини такої зміни. І я це зробив, почавши валяти довгі кроки, щоб наздогнати її.

— Добрий день! — у свій голос я вклав усю ввічливість і доброту, на які тільки був здатний.

— Добрий день! — почув я відповідь і побачив, як заколихалась сітка з ананасом.

Незнайомка призупинилася. Уважно подивилася на мене і хотіла було вже йти далі, аж раптово передумала і гостро запитала:

— Ми знайомі? — у її голосі я відчув, що вона якнайскоріше хоче позбутись цієї зустрічі.

— Так, — пробую крім ніжності вкласти у свій голос переконливість. — Я вас знаю.

— А я вас?..

Я її дещо різкувато зупинив:

— Ви мене? Ні. Я вас сьогодні бачив. У галереї. На вернісажі.

— Нічого не розумію. Я... галерея... вернісаж... ви... Це, може, спосіб вашого знайомства? Хочете бути оригінальним. Тепер усі хочуть бути оригінальними, здивувати когось. Бачила я таких, чіпляються, як реп'яхи. Спочатку, здавалось би, оригінальні, а потім таке мелють... Бач, ще один знайшовся... Я поспішаю, у мене нема часу на пусті балачки.

Я зрозумів, що вона бере верх. Ще раз спробувала повернутись до ситуації, у якій довелось сьогодні бути.

— Я справді вас сьогодні бачив. Блокаю містом і думаю, чи не пощастиТЬ зустрітись з вами. Ось мені й пощастило.

— Я вас вітаю... але ви краще попробуйте щастя у лото або якомусь телевізійному змаганні.

— Ви розумієте... є картина... і ви є... — починає розгублено шукати слова.

— У вас свято? — зосереджено дивлюся на ананас.

— Я просто люблю ананаси...

— Жінка з ананасом.

— Це ота ваша картина?

— Ні, там тільки ви.

— Почуваєте себе нормально? У ловітрі зараз всіляке літає, легко можна захворіти... Так. Ви мене шукали і знайшли. І ось підбираєте для мене раму. Вам захотілось мене обмежити, вставивши у раму, потім вже легко буде мною маніпулювати. Вистачило одного разу. Раз — і досить! Розумієте?

Після такого словесного потоку на її обличці з'явилася виснаженість, яка тут же, на очах, переходила у байдужість, а від байдужості вже лише крок до знудження. Сказавши гострі слова, вона ніби почала втрачати силу. Я відчував, що вона перелякалась і боїться тої уяви, що опиниться у якомусь дуже обмеженому просторі, з якого навряд чи буде вихід. До неї поверталась одна і та ж думка, що треба себе ще міцніше взяти в руки, аби не попасти у тенета того дивака, тобто мене.

— Чого у вас такі очі? — запитала втомлено, навіть сітка з ананасом торкнулась землі.

— У них вогонь з лампад.

— Що? — здивувалась і уважніше почала дивитись на мене, переміряла мене з ніг до голови і знову зупинилася на очах. — Вкрали? Вогонь укралі?

Їй була потрібна оця хвилина, щоб увійти у розмову.

- Не вкрав, а взяв, бо навколо якось сіро стало.
- І вогонь розвіяв сірість?
- Розвіяв – аж душа співає.
- Кого обдурюєте?
- Себе. Завжди спершу себе, а потім знову лише себе.
- А коли інших?
- Де вони?..

Моє запитання вже зникло в гаморі вулиці й перестуку її каблуків та настирливому передзвоні трамваїв. Не попрощавшись, вона почала зникати у юрбі біля під'їзду. Я нарешті опам'ятався, усвідомивши, що останньою фразою не у ті ворота заїхав, і побіг за нею, як лес за возом. Оминаючи людей, я подумав, чого мені у всьому шукати суть, адже свої узагальнення я не пробую будувати на підвалинах помилок і сумнівів. Я знову членко вибачився перед молодою парою, якої необачно доторкнувся плечем, роздивляючись навколо себе. Страх знову насів на душу, що вона зникне у сутінках, які нависають над містом, або її поглине юрба, що мов повінь забирала все на своєму шляху. Я ніяк не міг собі дозволити, аби натовп збив мене з дороги.

На тихій вулиці, якою вона поспішала, де-не-де блимали вуличні лампи. Я бачив, як вона поспішає від одної до другої, прагнучи чим скоріше потрапити у смугу світла. Потім через скверик завернула на вулицю біля готелю «Бухарест». Тут було набагато більше світла, тротуаром гуляли люди. Ніхто на ні кого не звертав особливої уваги. Вона пройшла повз них, перейшла на другий бік вулиці, біля магазину з хлібом завернула у неосвітлений пасаж і швиденько затупотіла каблучками. За пасажем відкрилася нова вулиця з високими старими будинками, які нагадували дідуганів, що соромляться своїм зморшкуватим лицем. Вона зайшла у широку браму. Правда, брами тут вже не було, залишились одні заіркові стовпи. На вечірнє подвір'я з вікон квартир падали химерні тіні. Я не встиг побачити, куди вона ввійшла, як на третьому поверсі зблимнуло яскраве світло, і у вікні мигнула її постать. Десь близько гавкнула машина. Раз, ще раз. І знову тихо. Я далі побрів вулицею. Живий пліт біля будинків ще більше почорнів. Раптом з-під ніг щось пурхнуло, злякавшись мене, але й моя душа у п'яти вскочила. Поранений голуб не міг піднятися і нерухомо лежав на хіднику. Я не міг йому допомогти, та й він не міг розрадити мені. По спині мурашками повоз холод, якийсь важкий камінь почав давити на душу.

Знову без кінця-краю блукаю містом. Загубивши настрій, я навіть не бачив, що надворі день, якого не так часто побачиш. Північний вітер і гостре сонце розігнали усю каламуту. Пригадавши обличчя невимовної вроди, я брав себе у руки, щоб не зйті з дороги. А куди ж мені? Ось, у яку пастку потрапив!

На автобусній зупинці біля ботанічного саду я знову зустрів її. Вона чекала на автобус. У руці – та сама сітка з ананасом. Я не міг помилитись. Хоч, як не дивно, людина завжди робить не так, як би було треба. От, і у тому ж ботанічному саду все так організовано – біля дуба звичайного ще і його латинська назва /Quercus robur/, біля дуба скального – теж /Quercus petraea/. Порядок. У людей інакше – один ховається за окуляри, інший – за строгу міну. Подивиша на тротуар, у кожного своє ім'я, може, й кличка, але ти проходиш мимо них і нічого про них не знаєш. Буває, що починаю вгадувати, кому яке ім'я пристане. Інколи і вдається вгадати. Але тут, вихопивши її з натовпу, не знаю, як підійти до неї, розгублено шукаю-вишукову слова, хоч знаю,

що не придадуться. Я зосереджено починаю дивитись на сітку з ананасом. Оця прикутість моїх очей нарешті й зробила своє.

– А, це ви? – зауважила мене.

Після того її іронічного здивування я й насправді засумнівався, чи я насправді я.

– Я вам хотів сказати, – підсвідомо починаю себе втихомирювати, що мені справді нема чого розгублюватись, та ще й тут на автобусній зупинці, – що художник помилився.

У цю мить я побачив, як заколихалась сітка з ананасом.

– Не тільки художники помиляються, – сказавши це, вона, напевно, відчула, що це дуже слабкий аргумент. Я зауважив, що відповідь її не влаштовує. Кинула на мене недобрим оком і продовжувала:

– Ви такий знавець? Може, й сам художник?

Але тут же зрозуміла, що атака вийшла зовсім невдалою.

– Ні, я такий собі простий кресляр... А що художник помилився, це точно. Хоч така картина – це чудо.

– Я не розумію! Яке диво? Яке чудо? Адже нічого перед цим не відбулось.

– Не відбулося? Не розумію. Як? Ви вважаєте, якщо у мене нема фотографії моого прадіда, то у мене його не було, га?

– Чоловіче, ви про що?

– Про картину. Ні, не про картину, насамперед про вас. Ви розумієте, картина, може, тут і зайва.

Вона ніяк не могла второпати хід моїх думок.

– Вам картина заважає?

– Та ні – ви ж є.

– Геніально, – знову попробувала знайти оцей уїдливий тон, правду кажучи, поступово їй це вдавалось. – До цього відкриття ви самі добралися? Рецензії пишете?

– Навіть не читаю. Мила пані, ваша уїдливість, на щастя, мене оминає. Ви можете собі усвідомити, що ви є? Зрозумійте, будь ласка, хтось намалює портрет, але такої людини зовсім немає. І що тоді? Треба чекати, доки народиться, щоб портрет ожив. А тут зовсім інакше – і картина є, і ви є. Це ж свято.

– Глузуете з мене?

– От, і добре – уже починаєте розуміти.

Я зрозумів, що вона вже не поспішає на автобус.

– Не зовсім, – перебила мої думки, коли я дивився за відіждаючим автобусом.

– Все і не можна.

– А що ви хотіли сказати отим: «Художник помилився...»?

– Це сте мое протоптування доріжки до вашого серця...

– Ну, це вже занадто, хто тепер так говорить?

Тут я відчув, що трішечки перегнув.

– Я вас проведу, бо автобус вже поїхав, а наступний буде аж через двадцять хвилин. І я хочу повернутись до своєї категоричної позиції, що художник справді помилився.

Не можна було не повірити моїм словам, бо я вклав у них і певний погляд, а водночас почав знову розігрувати оте «художник помилився».

– Ну, скажіть нарешті, де і в чому художник помилився?

- Як вас звати?
- Дениса.
- Ви любите, щоб вас хвалили, щоб вам всілякі вигадані пригоди розказували?
- Звідки це ви взяли? Може, вам погані сни сниться.
- У тому-то й біда, що нічого не сниться.
- Ви щаслива людина.
- Не думаю. Іншим навіть сни сниться!
- Химерні.
- Але сниться.
- Вам лише цього для щастя треба?

Мовчу, не хочу, щоб розмова знову потрапила у якесь зачароване коло, з якого нема виходу.

- А все ж таки художник помилився, - починаю спочатку, хоч обеє знаємо, що на цьому рівні розмова вже відбувалась.

- Мені пора, - вдає, що не почула моого зауваження.
- Я не хочу заважати.

Ми йшли камінним містом. Останнім часом мені, як топографу, доводилось більше по лугах і полях блукати, оскільки власники землі знову і знову хотіли від нас нових карт на їхні клаптики. А там, на луках, вільно паслися коні, скубли траву або байдуже дивились у далечінь. Підійдеш до них близче, глянеш у їх скляні, ні, дзеркальні очі, і аж тоді відчуєш страх. Так, дзеркальні, бо у них відбивалася далечінь. У їхніх очах третміла заляканість від стані, що перед ними відкривалась, хоч їх туди ще ніхто не пробув загнати.

- Я піду! - сказала рішуче і прибавила ходи.

Я й не думав бігти, вона зауважила це, на мить зупинилась і сказала:

- До побачення! - і поспішила далі.

Я дивився їй услід і тоді вперше побачив небо над нею. Воно було голубоголубе, без однієї хмаринки. Довга вулиця дозволяла довго спостерігати за нею. Ні, я правий, художник справді помилився. Вона ж таки гарніша, ніж на його картині. Вона була одягнена у жовтуватий костюм, вітер грався з легесенькою шовковою хустиною на шиї. Я ще побачив, як завернула за високий будинок, і знову підвів очі у небо. Воно нагадало мені одну історію. Розкажу її оцю історію. Нічого дивного - я ж селюк, а всі селюки живуть почуттями. Де-коли вони навіть забувають думати, настільки почуття замилують їм розум. То ж і не дивно, що селюки і страждають зовсім інакше, ніж усі навколо них. Тоді навколошній світ їх не цікавить. У них своя печаль - і все. Ага, я історію хотів розказати. Про неї? Ні, про небо.

Це було навесні. Усе навколо так буяло, що від зелені можна було аж захлинутись. Хвиля зелених буків лягала на дорогу, аж ставало якось дивно й тяжко - буйна зелень букових гілляк лягала на плечі, прибивала до землі, зупиняла, манила до себе. Саме такої пори ми вимірювали поля у селі Бродки. Люди сварилися з нами, але і між собою. Коли ми вже майже закінчували роботу, підійшов до нас такий миршавий чоловічок, ще й прізвище у нього було Кілок. Ми зайшли у його хату. Стеля - голубе небо, зірки, з кута виходить місяць. Усі заворожені. Та недовго все це тривало. Звикаемо, бо небо не колишеться, зірки не мерехтять, місяць весь час на одному місці. Яким би вузеньким не був місячний промінь, він мав би розлитись, наповнити усю хату, але цього не сталося. Філософи були праві, коли заявляли, що все має своє місце, воно й обумовлює, де чому зростати і бути належить.

Коли ж нарешті пригадав оте небо над нею, я знову зрозумів, що художник помилився. Так, як і той дядько у Бродках.

* * *

- Алло! Алло! Дениса? Добрий вечір!
- Як ви мене знайшли?
- Знайшов. Що саме робите? Я не заважаю?
- Ага...
- Може, я пізніше...
- Я зараз смакую... ананас. Вас це дивує? Я люблю ананас. Нас хтось перебиває, ви чуєте, мене це дратує, оскільки по телефону я розрізняю навіть ледь помітні інтонації, настрій людини.

У трубці ще хтось пробує з кимось говорити, а жіночий голос постійно запитує: «Ви говорите? Алло ви ще говорите?»

- А ви що зараз?
 - Спрагу заганяю.
 - Ну, і мова у вас.
 - Я ж із минулого століття.
 - Не дуртесь себе. Ви ж не з минулого, а ще на кілька століть стародавніші, бо так нормальні люди не спілкуються.
 - Ви так думаете?
 - Ха, «спрагу заганяю»...
- «Алло! Алло! Ви ще говорите?» – знову набивається чийсь чужий голос.
- Як ваш настрій?
 - Як дощ за вікном.
 - Бачите, я і не глянула у вікно.
 - І дощ може бути різний.
 - Тут справді діє якийсь зв'язок, який не підлягає раціональному поясненню.
 - Чому?
 - Я їм ананас і пригадую розмову з вами.

- А я пригадую лише останні хвилини, коли ви зникли за високим будинком. Ні, не тільки це, ще небо, небо над вами.
- Я чекала вашого дзвінка.

- Чому?
- Ви ж так і не сказали, де і в чому помилився художник.
- Вам цікаво?
- Інтересно.
- От, бачите, я аж зараз вас впізнав.
- А з ким же ви досі говорили?
- Набрав номер і ...

«Алло! Алло! Ви все ще розмовляєте? – нашу розмову перебиває чужий жіночий голос. – Покладіть трубку!»

- Ніяку трубку я класти не буду. Я ж саме почав розмову. Якщо підслуховуєте, то ви це прекрасно зрозуміли.
- Дениса?!
- Ви вперше до мене так звернулись, – не вміла приховати схвильованості.
- Виходить – і я не той, і ви не та...

- Ви про що?
 - Я лише так...
 - Ні, скажіть, ви про що?
 - От, бачите, це вже жіночий синдром – чіплятися до слів.
 - У такому випадку у книжках пишуть три знаки запитання.
 - У вас, здається, на все є відповідь.
 - Від людей вчуся, – у її голосі була відчутна іронія.
 - А як настрій?
 - Ананас йм...
 - У такому випадку не звинувачуйте людей, що вони вас чогось вчать.
 - Вам це заважає?
 - Повільно починаю вас пізнавати.
 - Як вас звати?
 - Франта. Мати чешкою була.
 - Цікаво. Ви, напевно, і у людському натовпі часто почуваєтесь самітнім.
 - Ха-ха-ха! Не пробуйте мене кудись вписати, у якусь колонку. Не вдається! Знаєте настрій я ніколи у валізку не запаковую.
 - Ви, за гороскопом в дорогу збираєтесь?
 - Я не віщун, та й не про це я...
 - Ну...
 - Художник помилився.
 - У чому?
 - Ви набагато гарніша.
 - Він мене такою бачив. У вас, напевно, інші очі.
 - Ви не роздивились, – на мить у телефонній трубці запанувала тиша. – Я знаю, вам було ніколи. І хто я такий для вас?
 - Тільки не прибіднійтесь, не люблю, коли це чоловіки роблять.
 - Художник помилився...
 - А ви радієте...
 - Я ж на вернісажі був.
 - Ну, і?..
 - Я вам заважаю?
 - Спробуйте про щось інше.
 - Але я весь час про вас.
 - Можна й інакше.
 - Ще постійно їсте ананас?
 - Так.
 - Смачного вам!
 - Дивак ви.
 - Ще раз повторюю, не треба мене жаліти, адже не ви мене, а я вас знайшов. Знаєте, душа у мене навстіж.
 - Може, надвое рветься?.. Не треба сразу ображатись.
 - Вам легше на душі, коли ви зі мною так?
- Запанувала тиша, що було чути, як пухає тонесенький дротик в електричній лампочці.
- Таке скажете, – зітхнула, – хоч живцем помираї.
 - Де вас можна зустріті?
 - Художника запитайте.

- Жартуєте?
 - Йому видніше, де і коли наступний вернісаж.
 - Набрид я вже вам?
 - Хочеться, щоб і гарно було, але й цікаво.
 - А у мене на обличчі ще й нині збереглося світло зустрічі з вами.
 - Банально.
 - Може, банально, але правдиво.
 - Це вже справді дивний вернісаж.
- Крізь тихі гудки після кладеної співрозмовницею трубки, чітко пробилося:
- Алло! Алло! Ви ще говорите?
 - Яке ваше діло?
 - Я на пошті працюю. Ви ще говорите?
 - Ви підслуховуєте, га?
 - Я ж питала, чи ще розмовляєте?
 - Вам вдалося перебити нашу розмову.
 - Ви так гарно говорили. Я давно не чула такої розмови.
 - Вона ж ні до чого не вела.
 - А все ж таки цікаво.
 - Ну, це вже забагато.
 - Що ви їй хотіли ще сказати? Якщо хотіли, то треба було прямо, а ви викручуєтесь, хоч усім зрозуміло...
 - Так всім зрозуміло, лише я один не знаю...
 - Не вдавайте.
 - Підслуховуєте, та ще радити мені хочете. Вам не ганьба?!
 - Такої розмови я давно не чула. Подзвоніть ще. Хоч, сумніваюсь, чи вже так вийде.
 - Цікаво, ви навіть сумніваєтесь.
 - Так, я сумніваюсь. Але якщо вже настільки набиваєтесь до розмови, то я теж можу завести з вами розмову.
 - Ви?..
 - Я. Місяць тому мені помер чоловік. Слухаючи вашу розмову, багато чого пригадалось... Ви можете мене зрозуміти?
 - При чому тут я?
 - Ви ж так гарно говорили.
 - Пропало, що з воза впало.
 - Попробуйте зі мною.

Тут я замовк, ніби у рот води набрав. Мені хотілося втекти від людей. Щоб не ображати їх, справді краще втекти... Але розумні кажуть, що навіть природа без людей, як рама без картини.

- Вас уже хтось малював? Портрет є?
 - Ні, - у голосі почувся такий сум, що мене пройняв жах.
 - Це означає, що не буде ніякого вернісажу.
 - А що воно таке? Весь час мелете одне і те саме – вернісаж, вернісаж... А мені так важко. Самітність вбиває, а ви якийсь вернісаж вигадали.
- Тут я нарешті зрозумів, що вернісаж уже почався – після її слів переді мною раптом виринула не машкара, а справжнє лице...

ПУБЛІЦИСТИКА

3-ПІД ПРЯШІВСЬКОГО НЕБА

(До 90-річчя від дня народження Зореслава)

Колос лірика Зореслава, громадянина Степана Сабопа, духівника о. Себастіяна ЧСВВ наливався й міцнів під небом Пряшева.

Син пословачченого українця, дрібного урядовця в'язничної служби, та словачки, людей віруючих, він став видатним українським поетом, доктором богослов'я, автором численних наукових та науково-популярних праць богословського характеру.

Саме у Пряшеві 7 грудня 1909 року розпочався життєвий шлях видатного представника українського словесного мистецтва, культурно-освітнього і релігійного діяча – завдячуочи Всешишньому продовжується досі у США.

Мабуть, ще зі спостережень допитливого хлопчика Степанка за зоряним небом із родинного обістя у Пряшеві постало і прибране ім'я поета – Зореслав, – і один з яскравих, пам'ятних образів його патріотичної лірики: «Зривав я зорі і блакить», – коли вже став свідомим носієм і палким пропагандистом української національної ідеї, одним із чільних творців Карпатської України.

У Пряшеві як учень школи – горожанки, де навчався після закінчення нородній школи з угорською мовою навчання у часах найжорстокішої мадяризації місцевого українського населення, він увійшов у літературу. Під впливом московофільства, що вже набрало було виразно русофільського характеру, тут вчили російською, але ще з чіткою місцевою українською вимовою. Упродовж 1921 – 1923 років у горожанці й народжувались російськомовні вірші Степана Сабопа, частину з яких він опублікував на шпальтах «Руського слова» у Пряшеві, а також часописі «Світ дитини» у США. Ще ученем горожанки він почав усвідомлювати, що мова, якою їх учать, і розмовна мова українців Пряшівщини надто різняться. Тож цілком природним був його перехід

на українську літературну мову. І з другої половини 20-х років він уже починав друкуватися як український поет у рукописних журналах «Перші промені» та «Пробійні струни» у Лаврові, календарі «Місіонер», інший періодиці Галичини, а відтак і Закарпаття.

П'ятнадцятілітнім підлітком – юнаком Степан Сабол вступив до Мукачівського чину св. Василія Великого монастиря, ігуменами якого свого часу, із самих його початків, було й чимало його краян, серед яких видатний історик на зламі XVIII – XIX століть, автор першої поважної, у шести частинах – книгах латиномовної історії Закарпаття Іоаннікій Базилович, письменник другої половини XIX століття Анатолій Крапицький. Ще у XIV столітті тут була створена визначна пам'ятка літератури історичного Закарпаття – «Мукачівський Псалтир». Степан Сабол теж прилучився до того духовного материка. Гімназійну освіту спраглив до знань юнак – монах здобув у братніх греко-католицьких монастирях Крехова, Лавріва, Добромилі. Вищу – у знаменитому Григоріанському університеті в Римі, опісля тут же, у 1950 році, о. Себастіян став доктором богослов'я – вченій ступінь йому присвоєно як авторові поважного дослідження про творчість українського письменника – полеміста Мелетія Смотрицького. А одразу після висвячення у чернецтві владикою П.Гайдичем (в серпні 1934 р.) і закінченні університету він працює у монастирі отців Василіан в Ужгороді, викладає в Ужгородських семінарії і гімназії, редактує журнал «Благовісник». У часи Карпатської України (листопад 1938 – березень 1939) – директор єпархіального хлоп'ячого інтернату у Хусті, капелан Карпатської Січі, сповідник прем'єр-міністра, відтак президента Карпатської України – Августина Волошина, близький співробітник владики Діонісія Нярадія.

З угорською окупацією Карпатської України був арештований, якийсь час перебував у тюрмі, звідки його як надто уже відомого богослова навіть угорські влади змушенню були випустити. Відпустили, але із забороною проживання на Закарпатті – його видворили у Чехословаччину, де з липня 1939 року упродовж дев'яти літ був настоятелем усіх Отців і Братів Василіанського Чину Словаччини та протекторату Чехії і Моравії. Із входженням радянських військ до Чехословаччини за ним поповали по всій Словаччині та Чехії головорізи грізних радянських спецслужб, та його не вдалося скопити. У серпні 1948 р. перебрався до Австрії, відтак до Риму, а з весни 1950-го – до США. Втеча не завадила Головному Суду в Празі засудити його на досмертне ув'язнення «за шпіонажну службу та за протиправну діяльність, пов'язану з бандерівцями УПА», хоча ніякого відношення до Української Повстанської Армії засуджений заочно священик не мав. З цього приводу через 35 років він писав – «про це ніколи й не снілось мені». Та присуд, хоча й зовсім несправедливий, тяжів над скривдженним, його ім'я було стерте з пам'яті кількох повоєнних поколінь в Україні. Пригадую, як студентом, натрапивши у періодиці на прізвище Сабол, хотів з'ясувати, кому воно належить – не вдалося, хто не знав, хто чинився, що не знає. Аж на зламі піта – осені 1991 року йому вдалося навідатися до Пришваї Ужгорода, відслужити панахиду на Красному Полі біля Хуста, на могилах добре знаних йому захисників Карпатської України, зустрітися з людьми, що знали – пам'ятали його, та молодими поколіннями прящівчан і закарпатців. Його було прийнято у Спілку українських письменників Словаччини та Спілку письменників України – нічого не зробиш, хоч пізнє визнання одного з потужніших ліриків української літератури до нього прийшло. Не набагато прихильнішою була доля і до о. Себастіана. Доктора богослов'я, його ще у 1956 році запрошували на богословські кафедри Віденського і Зальцбургського університетів на професорські посади, та дозволити собі таку розкіш з огляду на радянські спецслужби не міг – мабуть, добре пам'яталося, як були прибрані Євген Коновалець чи Степан Бандера.

Надзвичайно чутка до суспільних процесів життя людськості душа поета уже в 30-і роки, у їх середині, гостро відчуває загрозу фашизації коричневої і не менш, а може, більш небезпечної червоної:

Мовчить земля... Кругом заклята ніч.
Лиш полохливо лилики літають.
То заглядають марева до віч,
То в темності зникають...
А з підземелля зрада буха, б'є
(вже динаміт підложений, готовий!..),
На Півночі Червоний Смок встає –
Жадний людської крові.
І зором його очі обняли
Усю Європу, Азію й всю землю...
На всі краї зрадливо налягли
Кроваві тіні Кремлю.

Поєт ще задовго до повоєнних світових реалій пророче застерігав людство від руйнівничої сутності радянського сатанізму: «Ставай, Європо, йде Червоний Смок, Ставай, бо буде піно!»

Його перу як науковця належить історична розвідка про український шлях Закарпаття «Від Угорської Русі до Карпатської України», що вийшла окремою книгою (Філадельфія: Карпатський Союз, 1956), з чверть тисячі статей на історико-релігійні та соціальні теми у газетній і журнальній періодиці дорадянського Закарпаття, Словаччини та Сполучених Штатів Америки, півтора десятка брошур релігійної тематики, що вийшли в Нью-Йорку у видавництві отців Василіан в серії «Слово доброго пастиря» у 50-і роки, солідні публікації у наукових журналах та великообсяжні монографії «Католицтво і православ'я» (Нью-Йорк, 1955), «Голгофа греко-католицької церкви в Чехословаччині» (Торонто – Рим, 1978). Із праць подібної тематики останнього часу назевемо створений ним гімн до 1000-ліття хрещення Русі (музика Мирона Федоріва) та богослужбу святого Володимира Великого – утреню, всенощну, вечірню і Божественну літургію. На його клопотання впроваджується нове свято – Неділя всіх українських святих, до якого створює Богослужбу на честь всіх українських святих.

Поетична творчість Зореслава належно поцінована у численних відгуках, починаючи з випуску першої книги (Є.Маланюк, В.Бурчак, Є.Пеленський, М.Бажанський, Б.Кравців, О.Мишанич, М.Терешковець, Н.Ребрик та інші). Проте й досі не зайня-

на гідного місця у синтетичних працях з української літератури, майже недоступна читачеві рідної йому Пряшівщини та широкому читачеві Закарпаття й України. Лише шкільна молодь Закарпаття нарешті має нині можливість прилучитися до його поезії – у третьому випуску «Шкільної серії» (Ужгород: Карпати – Гражда, 1998 – С. 48 – 72) повністю передруковане нью-йоркське видання вибраного поета.

В одному з віршів – сонетів першої поетичної збірки Зореслав чітко сформулював своє поетичне, громадянське і пастирське кредо:

*Іду I.. Співаю пісню перемоги,
Іду безсилих на шляху кріпити.*

Тоді ж у другій частині цитованого сонетного диптиха «На шляху» залишив настанову сучасникам і нащадкам:

*Ідіть, змагайтесь в страждань горінні,
Людьми ви є лише в борні, в терпні, –
Охлялі духом – це живі мерці!
Ідіть, з собою і життям боріться,
Ідіть і чорним будням не коріться.
Ідіть, а там – хоробрих ждуть вінці!
Цій настанові сам він слідує усе своє
життя.*

Видатним мистецьким явищем краю і України стали його поетичні збірки 30-х років «Зі серцем у руках» (Ужгород, 1933) та «Сонце і блакіть» (Ужгород, 1936). Під час другої світової війни у Жовкові було підготоване і вже частково видрукуване як книга поезій выбране Зореслава, але якраз у Галичину знову ввійшли радянські війська, і майже готове видання не вийшло у світ, загубилося у вірі воєнного лихоліття. Підготований поетом рукопис третьої оригінальної книги поезій, що включав біля восьми десятків творів – «Блакитні ескадри», згорів у вогні в одному з монастирів Словаччини, коли автора переслідували радянські спецслужби. Вибране поета побачило світ лише через тридцятіліття після виходу першої збірки («З ранніх весен» – Нью-Йорк: Карпатський Союз, 1963).

Зореслав приніс в українську поезію краю й України свій неповторний світ – свої реалії буття, свою життєву і мистецьку філософію, свою образність, міцно закроєну на асоціативності авторського мислення, символіці, глибоко індивідуальній природі метафори – цього найпотужнішого мотора поетичної форми.

Замішана на реаліях рідного краю, його поезія увібрала набутки української класики, живлячись водночас пошуками європейського модерного словесного мистецтва, новітньою духовною і світською філософією. Виступає і як продовження традицій і як певне дистанціювання від них, як індивідуальне зображення свого народного і професійного поетичного підґрунтя. На відміну від попередників (Василя Гренджі-Донського, не кажучи вже про Духновича або Павловича) пам'ять про власний народний родовід живе у його творчості як частка сучасної йому цивілізації, у формах суто індивідуальної професійної образності, що там десь у глибині переплавила народний художній досвід:

*І щодня в мене пісня і радість,
І щодня в мене сонце й весна...
На руках в мене колос доспілій
і червоне вино на устах,
і усміхнена сонячність Христа.*
(«Ранком»).

Набутки Зореслава-поета були підхоплені закарпатоукраїнськоетами другої половини 30-х років Потушняком, Лазориком, Ірлявським, Колосом і спричинилися до формування модерної лірики краю, процес якого, на жаль, був перерваний у наступних поколіннях випущенням імен майже всіх цих митців з поетичного літературного обігу.

Ще у першій збірці Зореслава видрукований прикметний вірш «Молитва», що первісно називався «Молитва нації», у якім, усвідомлюючи себе й країн часткою великого українського народу, поет просить-благає Господа дати українцям гідних провідників-пророків, що виведуть з неволі:

*У люте время, в бурі люті,
Пророків, Боже, зволі нам дати,
Пророків повели б закуті
Від гір Кавказьких по Карпати.*

А в часах, коли утверджувалася Карпатська Україна, він поставив актуальне й донині питання «Де ви?» у однійменному вірші, що призагубився був у тогочасній періодиці Закарпаття. У дні славного ювілею Зореслава твір цей вартій, аби його знову пригадати – їх, своїх провідників, разом з поетом чекає, не дочекається вся Україна.

Дмитро ФЕДАКА,
м. Ужгород

ДЕ ВИ?..

О де ви, Пророки, о де ви, Мойсеї,
Де провідники, щоб народ повести?
О де ви, ідейні, нові Прометей,
Щоб жерцюю й трудом народ свій спасти?

О де ви? Дивіться, народні пожари
Зірвались і дихнули гнівно на дим,
Розбили навколо тумани і хмари
Й заквітли наново життям молодим.

Скаженії, дики, нічні буревії
В перунах розвіяли сон віковий,
У громах принесли світання надії
І ранок веселий, весняний, новий!

У горах збудились народні потоки
І повінню бистрою в долі пливуть,
Кругом заливають простори широкі
І силою велетня тами всі рвуть.

Дивіться, падуть вже останні опори!
Народ підійнявся по сонних віках,
Вже жовто блакитні народні прапори
исоко пливуть в молодечих руках.

І бурею пісня народна розлялася,
Ударила громом до сонця, до зір,
Розкутая маса під стяги зібралася;
Готова до походу, труду й офір.

Формуються довгі, незломні колони,
З Єгипту виходить Народ, мов Титан, –
То хто ж перейде з ним крізь Море Червоне
І хто поведе його в наш Ханаан?

1939

Василь Лопата: серія «Християнський шлях України».

Зореслав і католицький модернізм

(Примітки до творчості українського поета і словацької літературної групи)

Закарпатоукраїнська література міжвоєнного періоду, тобто література, що виникла на території тогодчасної Чехословаччини (нині Закарпатська область України та Північно-Східна Словаччина), являє собою для дослідників дуже цікавий феномен. В результаті історичних умов відбились в ній процеси та явища суспільного руху, притаманні окраїнним регіонам етнічних територій. Поєднана зв'язками з українською літературою інших областей (протягом історії іноді набували на інтенсивності, іноді підували), але адміністративно та політично відрівнена від основного суспільного спрямування і культурного розвитку в Україні, здобула, протягом століть, крім наведеного, як також і під впливом безпосередніх сусідів, специфічні риси, якими відрізнялася від матірної літератури.

В 20-х і 30-х роках база закарпатських письменників не була широкою. На той час уже відійшло в минуле покоління будителів (іхня творчість кульмінувала в XIX столітті), з амбітних початкових літераторів (з тих, хто писали українською літературною мовою або її місцевим діалектом) деякі після перших спроб пера відмовилися від писання, так що в суспільну свідомість глибше увійшли передусім Василь Гренджа-Донський, Юлій Боршош-Кум'яtskyй, Ірина Невицька, Миколая Божук-Штефуца, Зореслав та Марко Бараболя (Іван Рознічук). За винятком М. Божук, яку трагічна доля передчасно звела в могилу, кожен з наведених письменників через свої національні переконання був переслідуваний (утисків з боку тогодчасного шкільного правління зазнала і М. Божук), або назірів репресований і змушеній, хоч би на деякий час, якщо не повністю, замовкнуті.

На відміну від літераторів-будителів, група місцевих авторів складалася майже виключно зі світської інтелігенції, що істотно вплинуло на творчість окремих літераторів. Единим винятком з-поміж названих письменників був Зореслав (літературний псевдонім Степана-Севастіяна Сабола)¹, а також ще незгаданий Діонісій Зубрицький (псевдонім Торисин), який, однак, не працював активним священиком, але педагогом, і літературна спадщина якого представляє лише малу долю його багатогранної діяльності.

Українська літературна історія та критика почали об'єктивно згадувати Зореслава тільки останнім часом після довгої перерви всупереч тому, що його небудenna постать, від самого початку літературної діяльності, привернула до себе увагу відомих літературознавців (В. Бірчака, Є. Маланюка, Є. Пеленського, Ф. Могіша, А. Гартла, Ф. Тихого, пізніше М. Тершаковця, М. Бажанського та інших), які неодноразово стверджували значення творчості Зореслава в рамках загальноукраїнського літературного контексту. Зореслав – автор надзвичайно талановитий, чутливий, а водночас темпераментний, автор з широким кругозором, якого літературна творчість не була поєднана з традиційними місцевими ідейно-тематичними та поетологічними методами. В рамках закарпатських письменників формувався індивідуально. Крім класиків української літератури захоплювався молодомузівцями – Б. Лепким, О. Олесем, Є. Плужником, Д. Загулом, М. Рильським та молодим П. Тичиною. Суспільно-політичні умови міжвоєнної Чехословаччини були (хоч Зореслав чимало часу проводив за кордоном), крім релігійних позицій, очевидно, одною з істотних причин того, що аналізуючи творчість закарпатського літератора, між його поетичним доробком та літературною спадщиною письменників, яких творчість в словацькій літературі називають католицьким модернізмом², можна провести чимало паралелей. Не лише тим, що будучи духовними особами, у своїй діяльності виходили з однакових аксіом та переконань і тому в іхній творчості резонував подібний спосіб думання, але й життєвою долею, бо переважна більшість представників

католицького модернізму, так само як і Зореслав, наприкінці 40-х років опинилася у вигнанні (емігрували через Австрію, Рим і більшість з них поселилася в США). Навіть в тих, часто несприятливих для творчої діяльності умовах,увесь час працювали на користь народу, чи як педагоги, редактори, церковні діячі або науковці. Всупереч незаперечним заслугам, на рідній землі нікого з них добрим словом не згадували. Ліричні твори Зореслава та представників католицького модернізму, типові для періоду виникнення, відбивали окремі соціальні і політичні події тогочасся, порушували проблемами, які торкалися значення життя та існування, були насычені мотивами світла, темноти, самотності, мовчання, землі, раю, батьківщини й Бога. На духовні роздуми авторів впливав релігійний містичизм, їхній спосіб вислову виходив з релігійних символів та міфу, національної традиції і християнської спадщини попередніх часів.

Отець Севастіян Сабол для своєї поетичної творчості почав вживати псевдонім Зореслав (той, що славити зорі) у 1928 році. Його підбір ототожнюється з вибором видатного словацького поета Павла Орсага³, який обрав собі псевдонім Гвездослав, що словацькою мовою також означає славити зорі. Вибір Зореслава, однак, з Гвездославом не пов'язаний⁴. Подібний факт спостерігаємо в молодшого за Зореслава, представника католицького модернізму Фердинанда Вайгла, який у своїй літературній творчості користувався хресним ім'ям Светлослав, в словацькому значенні – славити світло. Зореслав писанню віршів присвячувався лише деякий час, і його поетична творчість кульмінувала в 30-х роках. Після того, як його твори появлялися в різних періодичних виданнях, у 1933 році в Ужгороді вийшла перша збірка поезій Зореслава «Зі серцем у руках» (62 вірші написані до року появи книги). Там же через три роки з'явилась друга збірка автора «Сонце і блакит» (45 поезій розподілених до трьох частин – «Молодість», «Срібні дзвінки», «Криця», які виникали в 1934-1936 роках). Вибране «З ранніх весен» (Нью Йорк, 1963) містило зразки першої збірки поета, майже вповні відтворену другу збірку та частину «Дома й на чужині» (11 датованих поезій, написаних в 1939-1962 роках)⁵.

Творчості Зореслава, так само, як і творчості представників католицького модернізму (30-і та 40-і роки), притаманна вільність вислову, індивідуалізм, незалежність, оригінальність, підсвідомість, інтуїція тощо. Духовність зіставляється у віршах з почуттєвістю. Якщо цей симптом не переключити у простір поезії, не можна її зрозуміти. Основну тему в рамках католицького модернізму становить тема Бога та Божої сутності з усіма її атрибутами. Не бракує вона ані в творах закарпатського поета. Поет-священик у відношенні до Всешишнього завжди стоїть в позиції недостойного («Молюсь Тобі...»). Стан взаємної близькості, як у всіх духовних творах, уможливлює лише чистота духа, ніколи вона не полягає в гріху.

Отже поетів, про яких говоримо, об'єднувала не лише професія та робота на народній ниві, але також і лірична творчість, етика, естетика та філософсько-поетологічна орієнтація послідовників християнства (в Зореслава східного католицького, а в поетів католицького модернізму західного обряду), але теж поетика та естетика символізму.

Що торкається джерел, які послужили інспірацією до написання ліричних творів Зореслава та поетів католицького модернізму, можна їх умовно поділити на дві групи. До першої належать джерела часові, тобто конкретні події (різni річниці, свята, політичні зміни тощо), до другої позачасові, які полягають у сутності буття і рефлексіях про сенс життя. Поетичні висловлення окремих авторів у цьому напрямі не є однозначними.

В обох випадках з мотивом та темою окремих поезій по'яззаний арсенал засобів вислову: крім християнсько-релігійної термінології, постатей та символів релігійної міфології, Старого й Нового завіту («В кривавих ранах Він блукав», «Воскресення», «Цить», «Нам добре тут!...»), Зореслав використовує також символіку грецької міфології та народної традиції («За-

мок», «Де ви?...», «Пряшів», «Авантурне»). Поети католицького модернізму, так само як і закарпатський літератор, не обминали ані вимогу щоденних потреб та ангажованості за народну ідею. Ідею патріотизму Зореслав втілив у поезіях про Карпатську Україну («Українське різдво», «Завтра», «Спомин»), незалежну Українську державу («Борці», «Завтра», «Українське різдво», «Молитва нації», «Де ви?...», «Молитва»), а поети католицького модернізму в творах про Словацьку Республіку.

Духовне універсум – незалежне від зміни суспільних обставин зумовило, що згадана поезія зберегла свою ідентичність, свою духовну залежність, але, разом з тим, і суспільну незалежність. В ній неодмінно порушуються ті самі невідкладні питання, в яких відчутина постійна напруженість між злободінністю та вічністю, почуттями і духом.

При оцінці поетів католицького модернізму, словацькі дослідники об'єднуючим фактором вважають фактор мотиву (мотив дороги, мовчання, поезії, жінки, світла, темноти, землі, вітчизни, рідної домівки, раю)⁶. Якщо взяти в увагу межові життєві та поетичні ситуації, мотиви групуються у двох полясах дороги священика та поета. Кожен з мотивів відтворений у творчості окремих поетів індивідуально. З конкретними значеннями зустрічаємося винятково, частіше знаходимо абстрактні символи. Тому, що більшість мотивів лежить в площині абстракції, простір (земля, батьківщина, природа, регіон) є єдиною конкретною вартістю, в якій поет рухається.

Мотив дороги в Зореслава, це не лише дорога до Бога повна перешкод, які потрібно подолати на тернистому шляху («Душа», «На шляху», «Зі серцем у руках...») та шукання свого місця в світі («Мандрівник»), це також пристань, спокій, життєва мета («Мій храм», «В полонині»), заспокоєння з її осягненням («Нам добре тут», «Ранком», «Перемога»), це теж заклик до боротьби («На шляху»). Дорога, однак, це також покликання поета, його місія, поборювання життєвих перепон («Поете тям», «М. З. ові», «Іду невідомий»), це непевність у починаннях з одного боку («Над віршами»), але й надзвичайної рішучості з другого боку («Не раз»). Емотивно відтворені почуття самотності («Я сам», «Самостійність», «...У далечині кудись бажаю я піти») поєднуються з переконанням присутності Бога у всьому, що живе («Молюсь Тобі...»). Все це пов'язує поета з природою, в якій знаходить запискоєння («Розцвілися рожі», «Білий сніг», «Ой вийду я в поле», «Сніжок»).

У творчості Зореслава з мотивом жінки, на відміну від декотрих поетів католицького модернізму, зустрічаємося відносно рідко, лише в декілька його поезіях. Це в першу чергу мама («Повивала мене мати, шовком повивала», «Приснівся мені сон...»), сестра («Сестрі»), які викликають спогади на рідну домівку, на дитячі роки та образ Діви Марії («Ударили вечірні дзвони»). Свого роду фіктивну, а, може, й реальну зустріч Зореслава з конкретною жінкою, яка могла на Зореслава якоюсь мірою спровоцисти враження, можна лише передбачати, бо збережений уривок «У день, коли умру» (16 рядків) з біблійної поеми «Рут», вирваний з контексту, для цього переконливих підстав не дає («Я відійду блакитними шляхами,/ Уже на завжди і без вороття.../ Тоді згадай все гарне, що між нами/ Було ще за життя»).

Своєрідним у творах Зореслава виступає мотив мовчання, тиші («Ноктюрн»). В деяких поезіях він поєднаний з магічним, деколи навіть неспокійним шепотом, або темнотою («Над ставом», «...Сховалось соненько... темніє...» (І тихі молитви злітають/ У зоряну, чудову кіч...)). В інших автор прямо прославляє Бога («Над ставом», «Нам добре тут»), а в деяких іноді відчутина бажання тиші, в якій людина знаходить пристановище, духовний спокій, умиротворіння, рівновагу («Вечірній шум...», «...Тихо, тихо... мовкнуть дзвони», «У вечір», «...Вечірня мрія, ти засвітня пташко»). З релігійного погляду це початкова форма урівноваженості, покірливої і вже міцнішої внутрішньої витримки. Поет інколи свідомо заглушує свій жаль-

та сум, почуття тривоги та неспокою, іноді бажає гармонії, або, посередництвом мовчання виражає принцип своєї творчості – стримане та помірковане аскетичне відтворення дійсності, яке служить дзеркалом його переконання, самодисципліни, волі прославити Всешишнього («Літургія ранку»).

В ряді поезій з тишею пов'язаний мотив дзвону, звуки якого в Зореслава завжди притищено лунають вечірньою порою. Тоді люди, після шоденної праці, переключаються в площину духовних роздумів («Ударили вечірні дзвони»), це час заслуженого відпочинку, заспокоєння та величання тиші («...Тихо, тихо...»), але й час, коли тужливий голос дзвону викликає тривогу в душі, тугу за неосягненим, за рідною хатою, за матір'ю («Вечірній шум», «Вечірній дзвін»).

З наведеними мотивами мовчання й тиші безпосередньо пов'язані й інші мотиви, передусім мотив виду оксиморонного сполучення – світла й темноти. В Зореслава часто зустрічається з контрастами типу *хмара* – *зірка* («...Вечірня мрія...»), *зорі* – *сонна блакитъ* («У вечір»), *вечір* – *зіроньки* («Вечірній шум...»), *блакитне небо* – *зорі* («...Сховалось соненько...»), *білий місяць* – *ніч* («Сестрі»), *зорі* – *далекі небеса* («Під сонцем півдня») тощо. Викликають вони почуття певної ностальгії (переважно за проходеним минулім), неспловленої мрії, таємничості вселеної, але й особистого задоволення.

До мотиву тиші, мовчання, антонімічно виступають мотиви *грому* й *бліскавки* (іноді *бурі*). Звукове й візуальне атмосферичне явище символізує нескориму й дику силу природи, напруженість і небезпеку («Буря», руйнівну силу («Розцвілися рожі»), непереможність рідного краю («Буря в Карпатах») та патріотичний заклик до єднання, до боротьби за його крашу долю, за майбутнє («Повстань пророче!», «...Срібні струни, віщі струни», «Юнак», «Юнацтву Підкарпаттю», «Борці», «Зі серцем у руках...», «Нове покоління»).

Мотив *землі, батьківщини, рідної хати* належить в Зореслава, так само, як і в поетів католицького модернізму, до малої кількості тих складових частин їхньої поезії, які мають реальний простір і форму. Це земля конкретна, українська (в творчості католицької модерністської групи словацька), чи вже в її окремих регіонах («До пісні», «Повстанеш ти...», «Іду невідомий», «В полонині», «Присвята», «Повивала мене мати...»), або, як одне ціле («Молитва нації», «Пробудження», «Борці», «Завтра»).⁷ В деяких випадках інспірація регіоном показана в назві поезії («Пришів», «Зима над Ужгородом»). В творах про батьківщину відтворена ціла школа відношень автора до неї. Починаючи співчуттям над стражданням народу («Повивала мене мати») по небувале в закарпатській літературі – викриття страшної трагедії, спричиненої несприятливими соціальними умовами («Голод»). Символом батьківської хати для поета став час дитинства, час безневинності. Картини рідної домівки часто поєднана з почуттям приемності та задоволення («Сніжок»), але, іноді й тужливою мрією за втраченим та усвідомленням долі людини в чужині («Вечірній дзвін»).

Важливе місце в поезії Зореслава посідають своєрідні епіети (*висока голубінь, далекомірні спомини, прозора тиша, яблуневі білоквіти, сонцеві квітні вертогради, погідна золотінь, златодзвонна луна, срібнотонна ріка, заряні моменти*) та використання різноманітних кольорів (*рожеві хмарки, рожеві серпанки, кармінові уста, червоне зарево, червоний шлях, білий місяць, біле горіння, чорна котара, смарагдові обійми трав, золотодзвонні серця, златоверхий Київ, синява небес, синє глибинь морська, сині обійми*), з-поміж котрих повністю домінует – блакитъ (блакитъ Господь малює, блакитне небо, сонна блакитъ, зорі й блакитъ, розквітла блакитъ, усмішка блакитів, тихі блакити, блакитні роси, блакитна казка, блакитний спокій, блакитне мовчання). Цей колір увійшов у назву поезії «Блакитний усміх», назву збірки «Сонце і блакитъ» (синьо-жовтий символ національної принадлежності відтворений теж у вірші «Лілеї» – Золотодзвонною луною –

Боже сонце,/ Піснею блакитною – зірки..., який, в дещо іншому значенні відтворений також в поезії «В Альпах») та в назві планованої, однак, на жаль, втраченої збірки «Блакитні ескадри».

Поезія Зореслава, для якої типовий витриманий лірично-імпресіоністичний тон, формувалася під впливом модерних літературних напрямів ХХ століття. Це поезія релігійно-медитативна, поезія покірливості та роздумів, яка виходить з релігійної містики космічного характеру. Переважає в ній класична строфіка, ямбичні ритми, зустрічаємося також з нар-однопісенними ритмами чи фігурним віршем. Зореслав, очевидно, був першим автором сонету та верлібу в закарпатоукраїнській літературі⁸. В широкому діапазоні його поетичних зацікавлень відтворена загальнолюдська духовність і етика. Водночас це поезія актуальна, яка не лише крокує з добою, але, навіть, випереджає її. Не лише в національних справах, де програмно закликає до боротьби, до діяльності (*Слова ховай,/ Діло хапай –/ В ділі усе спасення!/ І прийде час,/ Великий час –/ Народне Воскресіння*), але й візію світового апокаліпсису, якою інтуїтивно передбачас майбутнє («Авантурне»). Автором поезій, в яких сильно звучала національна ідея, не була людина, відлучена від реального світу, людина, яка живе у своєрідній ізоляції, чи в монашій келії і не цікавиться реальним буттям. Це спостерігач і активний учасник подій. Вірші Зореслава – це відродження духовності та народності, це боротьба людини за чистоту ідеалу, за смисл віри. Ідеал гуманізму надає його поезії загальнолюдський розмір.

Примітки:

¹ Степан Сабол народився в 1909 році в Пряшеві, де відвідував спочатку мадярську початкову школу, а пізніше руську горожанську школу. В 1924 році вступив у монастир чину св. Василія Великого на Чернечій горі біля Мукачева. Ставши монахом – в силіаніном, прийняв чернече ім'я Севастіян. Опісля переїхав у Галичину, де перебував у різних галицьких монастирях (Крехів, Лаврів, Добромуль). Через 10 років його висвячено на священика. На Пряшівщині С. Сабол до 1948 р. організовував чернече життя. Оскільки у зв'язку з тогочасними політичними подіями загрожувала йому не безпека, в серпні того ж року нелегально перетинає кордон в Австрію. Празький суд його в неприсутності засудив на досмертну тюрму, «на підставі 17 порушень закону». З Австрії переїхав у Рим, де продовжив студії і здобув звання доктора богослов'я, написавши й захистивши дисертацію про Мелетія Смотрицького. З 1951 р. живе в США.

² Групу молодих словацьких поетів терміном католицький модернізм було названо *ex post* (в 40-х роках). Молоді амбітні літератори (священики та монахи), які шукали нових напрямів у релігійній поезії, згрупувалися в 30-х роках навколо Рудольфа Ділонга. Писали під впливом чеського поетизму і французького модернізму. Поезія католицького модернізму появлялася почасті ще до року 1945, однак після 1948 року ліра цих поетів повністю замовкла. До головних представників групи, крім Ділонга, належали ще Ян Гаранта, Павол Гашпарович Глбіна, Павел Ушак Оліва, Янко Сілан, Светлослав Вайгл та ін.

³ 1848-1921

⁴ «Ми горіли Україною...» Інтерв'ю з о. Степаном-Севастіяном Саболом, ЧСВВ. В кн.: Наталка Ребрик: О. Степан-Севастіян Сабол (Зореслав). Шкільна серія. Випуск 3. Методичні розробки, методологічні рекомендації, літературознавчі тексти, літературознавчі матеріали. Ужгород: Карпати – Гражда, 1998, с. 21.

⁵ Рукопис підготовленої до друку збірки «Блакитні ескадри» згорів у 1943 році в Пряшеві. Загубилися і дальші рукописи, напр. поема «Рут». Існують також окремі поезії, які за бажанням автора поки що надруковані не були.

⁶ Bátorová, Mária: Katolicka moderna. In: Hvieč, Jozef a kol.: Biele miesta v slovenskej literatúre. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladatelstvo 1991, s. 50-60.

⁷ В Зореслава це також Європа, яка знаходиться під загрозою («Перед бурею» – до нашого розпорядження був лише уривок твору) і завдяки частому перебуванню за кордоном, відтворена земля не усе є українською, однак вона є завжди конкретно визначеню («В Альпах», «В Сикстинській каплиці», «В Тріесті», «Під Везувієм», «У Венеції»).

⁸ Бабота Любиця, Роман Михайліо: Повернення поета Зореслава. – In: Дукля, 38, 1990, ч. 4, с. 53.

Роман Кухарук (Київ)

Психологія як жанр

Степан Ганущин – ровесник Павла Загребельного. Народився він 7 листопада 1924 року у селі Порач на Пряшівщині у родині шахтаря. Після гімназії – університет і лікарська практика в Кошицях, Свиднику та Бардієві.

Пише зі школи, проте до читача з написаним не поспішає. Перша книжка оповідань «Високі сходи» побачила світ у 74-му році, коли її автору вже було

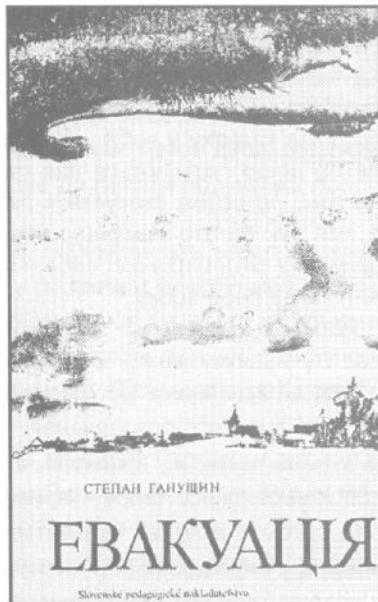
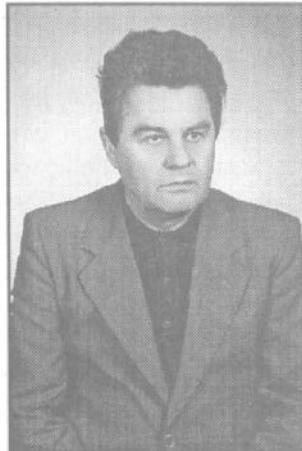
50 років. Власне, вона, ця книжка, стала його дебютом в літературі.

Увага автора до маленьких людей – тут помітна школа Антона Чехова – зумовлює психологізм оповіді. Власне, психологія виступає тут своєрідним жанром літератури – Степан Ганущин обсервує своїх геройів у побуті, де вони проявляють свою людську натуру.

Перше ж оповідання, що відкриває «Високі сходи» – «Ультиматум» – ставить подружжя перед вибором – або дати можливість дочці любити, кого вона хоче, або втратити її назавше. Власне, вони вже її втратили, про це свідчить її лист до батьків, у якому йдеться нібито про самогубство. Самогубства нема (і не буде), але у фіналі твору «втомлені будуть міцно». І втомлені не фізично, а таки психологічно, бо свобода вибору передбачає інтенсивну духовну роботу, а ця робота вимотує.

У «Різдвяному оповіданні» психологізм переходить у пластику вислову – «Говорив так, не наче кожним словом хотів втомлювати». «Співбесідник зробив рукою якийсь плутаний жест, і його тінь на стіні згорбилася», «Між нами пролягла якась неприємна порожнечча, і я був радий, що можу кинути в неї живе слово».

Основна професія автора зробила значний вплив на його творчість – лікарі та пацієнти густо населяють його оповідання. У «Вченому пацієнту» пацієнт доводить лікаря до білої гарячки без зловживання алкоголем – своєю настірністю і глибоковченістю; у «Корисній хворобі» геройня, що зазвичай є досить бала-куча, відкриває для себе світ, у якому живе

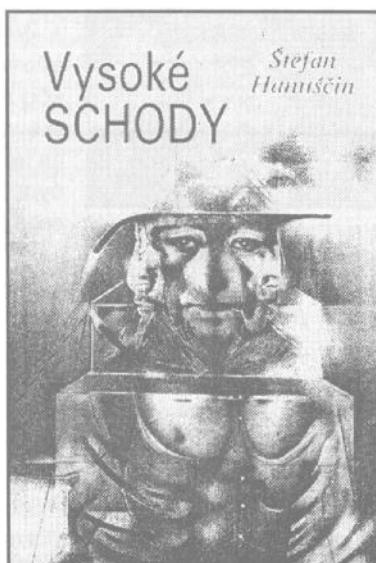
ний герой та його оточення.

Саме такою є новела «Перша подорож». Тітка Стрілчиха побувала у місті на базарі – набрала у душу вражень – і їде автобусом додому. Природно, хоче вихлюпнути надмір тих вражень на кого- небудь. «А я була на базарі» – ця комічна фраза героїні відбиває її душевний стан. Не знайшовши у сусідці вдячного слухача, тітка набирається страху за виручені • на базарі гроші, далі більше – бачить в салоні схожого на бандита хлопця, сходить з автобуса, пхає калитку у чобіт – і тупає пішки домів. Автор дещо потішається над геройнею, але то не гріх, бо потіха стосується людської натури, в якій так багато намішано всього. Читач, що впізнає у тітці Стрілчисі себе, має змогу подивитись на себе збоку.

«Камера – музей» – твір про роль випадковості у нашому житті. Вчений випадково потрапив до криміналу. Його поводження там гді- не його високого призначення – він і там залишається вірним собі. І хоча у фіналі вчений помирає, а камера, в якій він сидів ні за що, стає камерою – музеєм, все ж весь пафос твору – привернути увагу до людини як такої. Всі ми рівні перед богом, і в кожен момент можемо стати нічим і нічого не доведемо. Це не зневіра у справедливості чи силі людської натури, радше пересторога – щоб так у реальному житті траплялося якомога рідше.

І говорить – виявляється, у тому світі можна жити і слухати; у «Першому пацієнті» молодий лікар, що тільки-но завершив навчання у вузі, змушений оглянути першого пацієнта – малу дитину – і безсило програє двобій із реальним життям. Відчувається, що колізії не змодельовані автором, а таки взяті ним з виру щодення, але вони служать йому матеріалом для створення такої художньої ситуації, коли герой мусить себе розкрити – і то себе істинного. Автор, як добрий психолог, скрупульозно визбирає найтонші нюанси і нюансики в характері героя, аби переконати читача у тому, що реальне життя – це суцільна психологічна гра, у якій не завше людина, гарна і добропорядна з вигляду, виходить переможцем.

Судячи з першої книжки, Степан Ганущин є спортсменом, що любить і годен бігти на короткі дистанції – спресований в часі і просторі художній матеріал перетворюється у глибоку замальовку, у якій випукло вирізняється голов-

Дві «телефонні» новели («Телефон» та «Розмова по телефону») присвячені взаєминам керівника – підлеглого. У першому творі керівник змушує підлеглого прийняти на роботу свою дружину – і робити за неї. У другому – бухгалтер, що звик непоштово і зверхнью говорити по телефону, раптом натрапляє на свого шефа і страждає від того. Показово, що те, що відбувається з героями, ніяк не впливає на їхнє подальше духовне життя – вони приречені так жити, бо такі є насправді, і їхня поведінка зумовлена психологічним потенціалом їхнього характеру. Це риса «маленької людини», дрібної, але таких – несть числа і тому праця Степана Ганущина варта найвищої похвали.

В оповіданні «Пила» автор спостерігає (і дає можливість обсервації читачеві), як дядько купує у магазині пилку і як ту пилку продавець продає. Кожен нюанс виграє неповторною барвою людської натури, що, безперечно, стає духовним досвідом читача.

Через сім років у Пряшеві побачила світ наступна книжка Степана Ганущина – «Оповідання». До вже знайомої палітри письменника додалася бойківська говірка у передачі мови героїв.

У книжці вміщено твори, що є значніші за обсягом, проте довжина оповідання не вплинула на його художню вартість.

«Новий сусід», що відкриває книжку, дещо нагадує героя Чехова, який плонув нехочачи на лисину значному чиновнику, і не може з того заспокоїтись. Тут – те ж сум'яття в душі героя. Новий сусід, лікар за фахом, бачить у ньому потенційного пацієнта – а отже, доважок до свого сімейного бюджету. Герой уникає уваги лікаря, через це – погано спить, не може істи, і нарешті помирає. Комізм тут присутній, проте сміятирись не дуже хочеться, бо шкода героя, що не має в собі сили опиратися експансії сильної натури і не годен захиstitи своє психічне здоров'я.

«Паралелі» – твір схожий на сатиру – бюрократія живуча і досить байдужа до пересічної людини. Вчитель Микола Зренчак живе школою і учнями, проте бачить, що все це примарно, учні стають бюрократами, байдужими до конкретної людини. Усвідомивши це, старий ентузіаст іде далі робити свою тиху справу – його веде до цього якесь незалежна від нього самого сила. Автор дещо зраджує собі у фіналі – високий штиль геппі – ендур не пасує до гіркоти порушені проблеми.

Оповідання «На чай» – жива зарисовка з натури, пессимістичне, але правдиве, різдвяне оповідання. Молода офіціантка працює у різдвяний вечір – має психологічні проблеми з кухарем, що домагається її прихильності не надто штибними діями, обслуговує єдиного за вечір відвідувача. Єдина втіха для неї – виручені гроші, які собі привласнює. Але радості життя тут немає. Є сум і відчуття порожнечі.

Ось така проблематика творчості психолога від природи Степана Ганущина. Кращі оповідання цього автора перекладені Іваном Яцканином на словацьку мову і побачили світ окремим виданням. Пора вже їм посісти належне місце і в українській літературі – маю на увазі включення цих психологічних етюдів до літературного обігу в Україні.

Творчість Олександра Олеся для дітей

Українська дитяча література в ЧСР у міжвоєнний період творилася в по-рівнянні з попередніми періодами швидкими темпами і зовсім інших умовах, як це було, скажімо, в Україні.

В ЧСР жили і творили на літературній ниві такі відомі українські дитячі письменники, як Спиридон Черкасенко, Марійка Підгірняка, Василь Королів-Старий, Валерія О'Коннор-Вілінська, Софія Русова, Ірина Наріжна, Юрій Тищенко (Сірий) та інші. Їх творчість охоплювала майже всі жанри дитячої літератури, вони, зокрема, поповнили золотий фонд української дитячої літератури унікаціями перекладами, сприяли розвитку місцевої української дитячої літератури на Закарпатті та Східній Словаччині.

У цій когорті українських письменників, змущених жити і творити на чужині, особливо виділявся Олександр Олесь (Олександр Кандиба) (1878 – 1944), якого І.Франко назавв «майстром віршованої форми», а О.Лотоцький, український культурний діяч і письменник, висловився про нього, як про «поста милістю Божою».

Олександр Олесь – оригінальний і неповторний поет, який досконало вмів передати найтонші переливи барв, майстерно володіючи словесною палітрою. Він значно збагатив своїми творами українську дитячу літературу. Його вірш доступний, легкий для запам'ятовування, надзвичайно цікавий, бо Олесь – один із кращих і тонких знавців дитячої психології.

Переважна більшість поезій О. Олеся не була адресована безпосередньо дітям, але із-за своєї доступності, актуальності й високої художньої майстерності ввійшла в дитяче читання. Це поезії, писані на протязі всього творчого життя. Друга частина віршів, адресована спеціально дітям, була викликана народженням сина Олега.

«Олесь аж сяяв, коли говорив про свого сина», – згадував Улас Самчук у статті «Лицар без страху й догани». Й писатися справді було чим. Олег був допитливою дитиною, талановитою, він чудово малював, виявив здібності до музики, граючи на піаніно й скрипці. Від батька успадкував також самобутній поетичний талант.

Свою творчість, адресовану спеціально дітям, розпочав О. Олесь віршами «Колискова», «Над колискою», «Спи, дитиночка кокана», «У нашого холоп'ятоњка», які написані за зразком українських народнопоетичних пісень. Коли синок трохи підріс, Олесь написав поетичну абетку – «Алфавіт віршами, написаний для сина», – яка легко запам'ятовується, поширює дитячий кругозір та уяву про тваринний та рослинний світ.

У Олесевих невеличких віршиках часто фігурують то безіменні діти (маленька дівчинка, якій восени приснився весняний ліс з його жителями; хлопчик, що пасе гусенята; два хлопчики, що ловлять рибку; синочок-розвищака, який нічого не боявся, але злякався жука-рогача; маленький хлопчик у човнику), то діти з конкретними іменами: Іvasик, який працює у шевця; Гриць, який любить спускатись з горки на санках; Гриць, Маруся, Наталка, Іvasик, що розмальовували великовідні писанки; Буба-чарівничка, як називав поет свого синка тощо.

Близькі дитячому серденьку хижі та домашні тварини, з якими вони змалку знайомляться завдяки усній народнопоетичній творчості. Це – киця, кіт, песик, зайчик, ведмідь, коник, лис, лисиця, вовк і вовчена, мавпа, слон, лев, тигр, верблюд, овечка, борсук, їжак, жабка, ящірка, гуси, півень, курочка, щиглик, синиця, сорока, горлиця, чорний шпак, снігурі, горобці, ворони, граки, деркач, зозуля, дятел, перепілка, ластівка, соловейко, журавлі тощо; джмелі, бджоли, метелик, бабка, коник трав'яний, жучки, мушки; риби, рак тощо.

Зайчика поет порівняю з турботливим господарем:

Жив собі зайчик в бузиновій хатці,
Мився з миски, спав на канапці,
Мав кожуха і сіренькі капці.

Сіяв моркву, редьку і капусту,
Щоб не було в животику пусто¹,
А в коморі щоб лежало густо.

Не менш дотепний у змалюванні Олеся маленький їжачок:

Пошив собі їжачок
З будякових колючок
Гарнесенький кожушок.

Лізе звечері з кущів,
Не бойтесь він ні пеїв,
Ні лисичок, ні вовків.

Снігари у поета, наприклад, на снігу «розквітли, як квітки», вони «заспівали, задзвінили, мов заграли кобзарі»; журавлі «Линуть сірими ключами, Відмикають білі брами»; «Каченята малесенькі, Наче пушок, легесенькі. Ідуть, ідуть, гойдаються, Наче в річці купаються»; «Малесенька ластівка зранку мені співає-щебече пісні весняні і весело в'ється вгорі над вікном, і має привітно стрілчастим крилом.»

Використавши форму діалогу, поет у віршах «Бджілка і зозуля», «Пташка», «Киця», «Нащо жити? – стогне ліс...» значно полегшує дитині сприймання поетичного твору.

«Про що, пташко, нам співаеш
пісню голосну?» –
«Я співаю всьому світу
Пісню про весну.

Про її квітки пахучі,
Про сади, гаї...
Раджу я і вам співати,
Дітоньки мої».

Або:

– Кицю, кицю,
де була?
Що ти іла,
Що пила?

– Я на річці була,
Там водичку пила,
А що іла – не скажу,
Тільки хвостик покажу.

О. Олесь часто використовував іменникові епітети-прикладки для щонайвлучнішої характеристики тварин, птахів, комах: зайчик-скакунець, знахар-кріт, ящірка-ворожка, дід-борсук, хвалько-вовчок, танцюристка-стремока, коники-музики, рак-розвишка, ковалік-дятел, розбійниця-синиця, курочка-сестричка та інші.

Найчастіший у Олеся епітет «золотий»: «золоті хвилини», «золоте сердечко», «дні золоті», «золоті мрії», «минуле золоте», «сон... дитячий, золотий» тощо.

Надзвичайно багата поезія О. Олеся метафорою, порівняннями, пестливими словами, коли він звертається до дитини:

У нашого хлоп'ятонька
блакитні оченятонька,

волоссячко м'якесеньке,
а личенько білесеньке.

Близька й зрозуміла Олесева метафора: «Дід Дніпро розпллювив очі», «співає ліс», «струмочок говорив», «місяць спів мережку», «сміються в садках слов'ї», «ранок погляд перевів», «ніч тікає», «Місяць озеро цілує, Хвилю променем локоче», «Хвиля очі розкриває, Потягається, зітхає. Млосно дивиться на місяць, Усміхається яйому», «Лози віти простягають, Щоб обніти срібну хвилю» («Хвиля»), «Вітер... Чеше кучері Весні», «Плаче Вітер», «Осінь очі підвелала і молитись почала», «Небо з морем обнялось, Море розлилось», «Гаснуть на люстрах небесні свічки», «Вишиває осінь на канві зелений золоті квітки», «Сміються знову трави, квіти» тощо.

Влучні й багатомовні поетові порівняння: «Боровик палав, як мак», білі гуси «розцвіли, як купаві великі», чорний шпак «зігнувся, як дід горбатий», «настовбурчівсь, як індик», снігари «заспівали, задзвінили, мов заграли кобзарі», трусеняtko, «як курчатко», «шумлять, як арфи, сосни», каченята, «як човники, гойдаються», «Золоті хвилини линуть, Наче бджоли мед несуть», «Місяць

¹ Цитуємо за: Олесь Олександр, Все навколо зеленіс, «Веселка», К., 1999

іскри ллє. Мов в небі золото кує», «Дніпро! Ти покохав, Як матір, Україну», «Степ самотній, наче крук, чорніє», «Одягалася поволі, Як весною квітка в по-лі», «Наче сніг – сорочка біла», «ніч, мов храм стойть» і т.д.

Для підсилення емоційного забарвлення своєї розповіді поет вводить у вірші велику кількість звуконаслідувань: «Ках-как-как!» – котиться лісом луна», «А хлопчик плаче: Гуси, гуси! Гиля, гиля, гиля!», «Бухи, бухи! Ачхи, ачхи! Ловися, рибко, на гачки!», «А зелена жабка: «Ква!», «Там перепел: «Ха-зув!», Там «бу-бу!» над водою», «Кус зозуля: «Ку-ку-ку!», «Чернак гукинув: «Ку-ку-рі-ку!» та інші.

Колоритнішою і живішою роблять поезію Олеся специфічні повтори слів, якими автор хоче наголосити на важливість того або іншого слова: «До бою, до бою За красну весну!», «Море і море! Блакить і блакить!», «Крил мені, крил», «Танцюй, танцюй, мій коню сивий», «Шуміть, шуміть морські безодні», «Руйнуй, руйнуй холодні скелі» тощо.

Динамізм картини, дії Олеся досягає за допомогою дієслівних рим:

В небі жайворонки в'ються,
Заливаються-сміються,
Грають, дзвонять цілий день,
І щебечуть, і співають
І з весною світ вітають
Дзвоном радісних пісень.

Білі гуси:
Навмивалися, накупалися,
Нагойдалися, нагулялися,
Закричали, знялись і полинули
Тільки пір'я на спогад покинули.
(поема «Щороку»)

А у вірші «Каченята» пише:

Тільки крильця розгорнули,
Тільки крильцями махнули –
Розсипались на ставочок,
Як намистечка разочок.
Розсипались, розплелися,

Водиченьки напилися.
Вмиваються, купаються,
Як човники, гойдаються.
Хлюпочуться,
Полощаються,
Виспівують свою вроду.

Твори О. Олеся для дітей мають надзвичайно широкий тематичний і жанровий діапазон.

Віршована мова Олеся організована й поділена на строфу, кількість яких залежить від змісту.

О. Олесь, витончений шанувальник і співець краси, створив для дітей цілу поетичну енциклопедію рідної природи. Його пейзажна лірика охоплює всі пори року, різні місцевості (ліс, степ, море, поле), вона різноманітна, багатомовна й багатозвучна, має свою привабливість і неповторність.

Наприклад, у вірші «Степ» автор подає картину степу в різні пори: «Степ весною – наче килим», «Степ у літі – наче море», «Мов пустеля неоглядна, Степ пожовклив восени», «Степ зимою – мов перина».

А ось що пише у вірші «Зима прийшла»:

Зима прийшла. Холодними руками
Скувала ріки і ставки,
Заслава ниви килимами,

До сел засипала стежки.
Усе замокло під снігами.

Або:

В пухнаті сукні і свитки
Ялини повтігались,

кущі насунули шапки
і вовною пишались.
(«Зимою вдосвіта»)

Один із найулюбленіших і найбільш доступних для дитячого сприймання був образ весни, весняного оновлення, пробудження від сну, перемоги світла-го, ясного в людині і природі. Весна у Олеся жива істота, яка «говорить», «співає», «шепотить», «всміхається», «стоїть», «встає», «вітає».

Вона, весна, в степу така:

Зеленіє степ весною,
З кожним днем пишніш стає,

Або:

Берізі молодій
Сережки почепила,

До весни як пори року поет звернувся у цілому ряді віршів: «Весна, весна! Радійте, діти...», «Все навколо зеленіє», «Скоро сонечко пригріє», «Веснянка», «Коли приходила весна в наш край», «Прийми мене, весно рожева» та інші. Але весна часто символізувала «нове життя», «усмішку радісну», «свято волі, і світла, і втіхи». Весну очікувала не тільки природа, але й людина. Весну кличути журавлі, пташка співає пісню про весну, «сонна земля ожика», «віт-ри-гінці летять, Про весну співають», «Засиніли проліски у ліску, у ліску...Швидко буде земленька вся в вінку, вся в вінку», «...пролісок блакитний; навколо ще лежать сніги, а він всміхається, привітний, а він вже скинув лан-цигу», «Бризнуло небо піснями весняними: О, це весна вже прийшла!».

Для людини весна символізувала перемогу, нове життя, здійснення віковічних мрій, надію на краще майбутнє: «Хоча пізно, а все ж діждемось ми весни, — Свята волі, і світла, і втіхи», всі очі — кують того часу, коли нарешті «натішившись весною, наслухаємось пісень», тому поет закликає летіти «Назустріч сонцю і весні», й мати «більше віри в борні», бо «Сонце переможе!», «Сонце нашої весні!». У вірші «Дніпро» поет закликає йти «До бою, до бою, За красну весну», а в «рожевій весні» він вбачає молодість, віру в силу людського духа, благородство, глибину почуттів.

Якщо осінь чи зима означали дощ, сльоту, холоднечу чи чорні хмари, що приносили людині чи природі страждання, пригнічення, осінь як пора року мала й свою привабливість і красу.

Використавши засіб персоніфікації, поет осінь малював так:

Осінь... потай вишивала
Килим шовком золотим.

Або:

Як на ярмарок, збиралась,
Чепурилась, прибиравась

І дивилася в тихий став —
Як її він малював.
(«Мисливець Хрін та його песи»)

Олесь сам успадкував любов до природи, до всього живого, почуття широтії доброти, людяності, справедливості від свого діда Василя по матері. Ці успадковані почуття він намагався щедро помножити і роздавати підростаючому поколінню. Він прагнув до життєво конкретного відображення природних явищ, що доступне дітям й зрозуміліше. Красу навколошнього світу поет вбачав у блакиті неба, у вечірніх зорях, врожайних полях, у зелені садів та лісів, у синяві моря, коли «море з небом обнялось», у літній ночі, коли «Дихають тихо акації ніжні», або, навіть, після грози.

Гроза пройшла... Зітхнули трави,
Квітки головки підняли,

І сонце, тепле і ласкаве,
Спинило погляд на землі.
(«Після грози»)

Або:

Коли на крилах хмари злотні
На землю вечір принесуть,

Вони летять на верхогір'я
І там солодкий спокій п'ють.
(«В Криму»)

Природа у Олеся суголосна з його думками, мріями, почуттями, або контрастує з ними. Бачачи народне лихо, що символізують у кього «чорні хмари», що насувались з півночі на рідну землю, Олесь свято вірить у «вічну силу весни на сім світі», вірить, що «Втіху собі я в борні відшукаю, Славою я свої рани загою... Дайте, борці, мені кращу зброю!». Поет закликав підростаюче

То обсиплеться росою,
То враз паходці поле. («Степ»)

Билиночій блідій —
Дзвіночок, щоб дзвонила. («Весна»)

покоління «Вставати, виймати Списи і шаблі», «рвати ланцюги», «грудьми різати береги».

О. Олесь на чужині жив Україною, марив рідним краєм, сподівався на своє повернення, але доля була немилосердна до нього. Свою гарячу синівську любов до рідного краю, до матері він намагався передати підростаючому поколінню. Рідний край він називав «земелькою святою», «краєм коханим», «краєм-квітом», «краєм незабутнім, зруйнованим краєм», «нешансливим, невільним краєм», долею своєю. Поет обурюється, бо

«...в тім краю, у тій пустелі,
В краю прокляття і ганьби,
Одні – глухі, байдужі скелі,
Другі – осліплени раби»

(«Над морем»)

Та надія, віра не згасала, а жевріла, що раз «зійде сонце України, Після но-чі день блисне», Україна, «як з попелу Фенікс оживе». Поет порівнює Україну з «прекрасною царівною», яка «Заворожена відьмою злою, Спить, нетлінна, роки в могилі сирій», що вона, наче у труні лежить «заклята навік, і забута». Поет впевнений, що прийде час, коли «явиться лицар... молодий, Вирве з рук тебе мачухи злой I тебе поведе він у день золотий, Як царівну, для долі ясної».

Відомо, що могутній Дніпро завжди символізував Україну. Як немислима Україна без Дніпра, так Дніпро немислий без України. Олесь присвятив кілька поезій цій річці («Дніпро», «Дід Дніпро розплюшив очі», «Дніпро, Дніпро»). Дніпро в Олесевому розумінні – це «друг до загину», «товариш вірний». Він живо пам'ятав княжі походи, бо він «встеляв шляхи Єдвабом, шовком вражим», він «в часи війни, Гуляв з козаками, Носив на плечах їх човни, Ховав очеретами». Дніпро – «наче вільний, як орел, В кайдани не закутий», «заглиблений в минуле», «цар розкутий», який кличе «Боротися за волю». І як висновок поет стверджує: «Дніпро! Хто бачив раз тебе, Не зможе вже забути». У другому вірші «Дід Дніпро розплюшив очі...» поет говорить, що Дніпро, тобто Україна, «Чоло зморщує», «Серед ночі шаблю точе I гуде крізь зуби щось».

Олександр Олесь розумів, що навколоїши середовище, природа, речі, люди формують не тільки характер молодої людини, але і її вдачу, мораль, темперамент, естетичні почуття.

Олесь – поет, як наші давні пращури, схилявся перед культом квітів, дерев, тварин, птахів. Справді, наш народ ніколи не був байдужий до краси, до всього живого, що існує на землі, про що свідчать найрізноманітніші, кажімо, назви квітів, безліч легенд чи пісень про них. Споконвіку наш народ пов'язував з квіткою все, що було на землі чисте, світле, радісне, красиве, благородне.

Ніби всі вбралися на свято якесь,
Ніби зійшлися на весілля чиесь, –

каже поет у вірші «Сумно і весело».

Назв квітів у поезіях Олеся понад двох десятків: «пролісок блакитний», «ніжна акація», «чорнобривці наділи шапки», «волошки сині», ромен, купава, мімоза, «дзвіночки-квіти», барвінок, «лілея біла», палопорт, квіти черешні, троянди, конвалії, фіалки, жоржини, нагірки, шипшини та інші. Звертаючись до них, поет називає їх «квіточками милицими».

(Далі буде)

З життя українських студентів в Братиславі під час першої ЧСР (1920-1939)

(закінчення)*

На підтвердження такого стану закарпатців уведу передовицю з газети «Свобода» (Ужгород, 24/X 1922 р., ч.64) «Наша університетська молодіж». «Більша половина студентів, що мали у минулому році стипендії 1.500 – 1.800 Кч, їх утратили, тому що не виказали предписаних 40 одиниць. Сталося це тому, що слухачі мусять у перших роках вчитися чеській або словацькій мові й не можуть рівнятися з народженими чехами та словаками в іх знанні... Если наша Республіка щиро хоче піднести нашу народну культуру, если хоче, чтобы народ наш істинною любов'ю прив'язався до чехів і словаків, тогда дотеперішню неможливу політику щодо наших студентів треба корінно ісправити». Дальше говориться про необхідність заснування у Празі інтернату українських студентів, висловлюється вимога давати студентам не 150 – 180 Кч місячно, але не менше 400 – 500 Кч потрібних на прожиття.

Організаційна праця закарпатських студентів йшла, на превеликий жаль, у двох напрямках, відповідно до двох культурно-політичних орієнтацій, що існували на Закарпатті. Найсильнішою була українська група, що утворила СПУС. Вона стояла на національному, народному ґрунті і співпрацювала з Товариством «Просвіта», яке було засновано у 1919 році. Це була прогресивніша частина студентства, яка гравітувала до Християнсько-народної партії Волошина, соціал-демократія та до комуністів.

Сильна була теж група російської орієнтації, що заснувала студентське товариство «Возрождення» та співпрацювала з «Обществом А.Духновича», заснованим у 1923 році. Цю групу підтримували політичні партії – аграрна та народних соціалістів.

Були ще одиниці або менші групи студентів так званого автохтонного напрямку, які намагалися доказати існування самостійного закарпатського народу, що по культурі та мові є близький як до росіян, так і до українців, але творить окрему етнічну одиницю.

Частина «автохтонів», а головне русофіли, які перешкоджали об'єднанню народних

сил, були дискредитовані остаточно й ганебно утяглися до кута історії після подій 1938 року, коли стовпи цих напрямків, Бродій, Фенцик та інші, були позбавлені своїх політичних керівних постів за державну зраду, а політичний провід на Закарпатті було передано до рук керівників українського напрямку на чолі з Волошином, Реваем та Клочураком, бо під автохтонством та московіфільством досить зручно ховалося мадярство, метою якого було дістати Закарпаття під Мадярщину.

Досить ясний образ зародження та формування закарпатського студентства подав за «Альманахом СПУС» Д-р В.Фрицин у працівському «Новому житті» від 28/V 1966 р. в статті «Не так було», де подано також досить матеріалів про співпрацю СПУС-у з краєм.

Братиславське українське студентство, не дивлячись на різні перешкоди та тажке матеріальне становище, находило досить часу на культурну позашкільну працю.

Кожного року регулярно відбувалися збори філії СПУС-у. За час її існування відбулося понад 40 відділових засідань та 37 членських сходин. Було прочитано 32 доклади та реферати на різні теми не лише у власному тісному колі, але й на прилюдних зборах для братиславської громадськості. Студентський хор частими та високою художнього рівня виступами здобув собі велику симпатію братиславчан. Існував сильний гурток танцюристів, які заворожували не лише молодь, але викликали бурхливе захоплення в кожному товаристві, де вони виступали.

В «Українському слові» (ч. 24 від 15/XII 1933 р.) в статті «Із студентського життя в Братиславі» читаємо: «Дня 25/XII 1933 р. відбулися звичайні загальні збори філії СПУС в Братиславі, на яких вибрано наступну управу: голова В.Гудак, секретар О.Рущак, скарбник І.Сакач, бібліотекар О.Мишків, контрольна комісія – Н.Стефан, В.Шмок та Л.Канюга.

Товариство провіяло живу культурну діяльність... Прилюдних виступів було у минулому році одинадцять. Хором диригував

* Початок див. «Дукля», 1999, №4.

А.Бачинський, студент прав. Товариство й дальше буде працювати для добра свого українського народу й служити його інтересам».

Кінцем 20-их років українське життя в Братиславі поживавшало, бо українська колонія поповнилася кадрами активної інтелігенції. Були це переважно абсолювенти різних високих шкіл ЧСР, які знайшли роботу в урядах та підприємствах Словаччини, головне в Братиславі. У цей час було засновано Спілку українських інженерів на Словаччині (10/IV 1930 р.).

Спільними силами головне цих дах організацій у роках 1929/32 було здійснено три курси українських народних танців, при чому за браком власних дівчат танцюристки вербувалися головно з місцевої, переважно словацької, студентської молоді.

Перший курс українських танців був організований у 1929 році інж. Я.Іванішиним, другий і третій – інж. Крамаренком та Іванішиним у роках 1930 та 1931. Обидва керівники курсів були абсолювентами школи відомого українського хореографа, артиста Авраменка, школа якого й досі існує з Сполучених Штатах Америки.

Вже в 1929 році був організований і струнний оркестр, за допомогою якого відбувалися хореографічні вечірки.

Одаги для концертів позичалися з Ужгородського Українського театру за посередництвом щирого прихильника українських студентів Костя Ні верлі, який й забезпечував їх транспортування.

У 1930 році хореографічний гурток виступав у Словашькому Національному Театрі в Братиславі з великою ціловечірньою програмою. У програмі були мішані танці: Катерина, Коломийка, Гонівітер, Козачок, Гопак та інші; чоловічі танці: Запорізький герць (з шаблями), Аркан (гуцульський танець) та солові – Чумак і Гопак. Цей вечір в театрі мав великий успіх.

Наш студентський гурток був першим, який пропагував українські танці на сцені СНТ й навіть при своїй малочисленності отримав лаври від вядчного суспільства.

Але тріумфального успіху було досягнено в бувшій Соколовні на загальнослов'янському вечорі, де виступали зі своїми програмами словаки, чехи, росіяни, українці, поляки, болгари та серби і де українським студентам було признано першість за виконання національних українських танців.

Ось що писав братиславець у «Свободі» (ч. 2 від 19/I 1933 р., с. 4) у статті «Наша академічна молодь в Братиславі». Спочатку подає справу про загальні збори філії СПУС-у, реорганізацію хору, хореографічний гурток, а потім про прилюдні виступи: «4-го грудня влаштувалася філія Миколаївсь-

кий вечір в Соколовні, який мав великий успіх, після якого запросили громаду виступити 6 грудня на ректорській інсталаційній вечірці, а потім філія разом з Товариством «Просвіта» в Братиславі узяла участь 8 грудня в програмі загальнослов'янського свята при участі всіх слов'янських товариств в Братиславі, де українські числа програми були найкращими. Наша академічна молодь в Братиславі, підкріплена в своїй праці так гарними успіхами, буде дальнє ступати наміченим шляхом, щоб використати великі можливості, які для її праці дає тепер Братиславський університет».

Філія СПУС-у святкувала українські національні свята та кожного року влаштовувала академію в честь Тараса Шевченка для ширшої громадськості. Нижче подаю текст запрошення на таку академію:

«Союз підкарпатських академіків українців в Братиславі дозволяє собі позвати Вас на святочну Академію з нагоди 73 роковин від смерті українського народного поета Тараса Шевченка, яка буде в суботу 10 березня 1934 р. в Зеркальному залі Примаціального палацу. Програма: Шевченко – Кошиць: «Заповіт». Співає хор підкарпатських студентів; «Тарас Шевченко», промови проф. д-ра Тихого, проф. д-ра О.Бочковського і д-ра інж. Л.Мосендуза. «Тарас Шевченко», декламація студ. В.Петрівського. Топольницький: «Три шляхі», Воробкевич: «Кріпець». Співає хор підкарп. студентів під директивою студ. А.Бачинського».

Наведу тут деякі дати з хроніки життя українських організацій в Братиславі з неперіодичного органу «Братиславський вісник», що його видавали філії Товариства «Просвіта» і СПУС-у в Братиславі, в 1932 році. З числа 1-го: «24/IV 1932 р. засновано Допомоговий Комітет при Українській студентській громаді. Голова – Д-р Бриагун, члени – Д-р Шавала, інж. Я.Іванішин, студ. Петрівський. Пізніше кооптований інж. О.Яременко я скарбник...

25/V 1932 р. засновано Т-во українських католицьких студентів. Голова – Ясько, заст. голови – Галас, секретар – Дулішкович, скарбник – Гудяк.

4/XII 1932 р. Миколаївський вечір, уряджений СПУС, пройшов з великим матеріальним і моральним успіхом.

6/XII 1932 р. пластова секція СПУС-у виступала зі співами на інсталаційному святі ректора Університету ім. Кменського.

8/XII 1932 р. Всеслов'янський чай, на якому пластуни СПУС-у виступали з танцями в супроводі студентського мандолінового оркестру».

З числа 2 «Братиславського вісника» за грудень 1933 р. вибираємо:

14/I 1933 р. прочитав д-р інж. Л.Мосенда реферат з нагоди 20-их роковин смерти Л.Українки на тему «Драма життя творчості Л.Українки». На відкриті було біля 50 осіб.

4/II 1933 р. інж. Мезенцев прочитав реферат на тему «Сучасна криза в світлі економічних теорій».

25/II 1933 р. почесний член ужгородської «Просвіти», проф. д-р Ф.Тихий прочитав доповідь про творчість Я.Врхліцького з нагоди його ювілею. Докладчик порівняв Врхліцького з І.Франком, а при кінці прочитав його вірш з козацького життя. Присутніх було 35 осіб.

25/III 1933 р. «Просвіта» урядила Шевченківське свято, яке відбулося в Дзеркальному залі Прімасіального палацу. Свято пройшло з великим успіхом і при великий кількості учасників, за що в значній мірі треба дякувати Братиславській радіостанції, яка на бажання «Освітового свезу» тиждень перед святом щоденно сповіщала про свято по радіо. З промовами виступали: проф. д-р Ф.Тихий та д-р інж. Л.Мосенда. Гарно був проведений соло-виступ артиста Словацького національного театру п. М.Кузьмина, бувшого члена капели Кошиця. На цьому святі вперше виступав хор підкарпатських студентів під диригуванням студента Бачинського.

25/XI 1933 р. відбулися загальні збори філії СПУС-у.

30/XI 1933 р. хор філії СПУС-у виступив на концерті, влаштованому на привітання новообраного ректора університету д-ра Томса.

2/XII 1933 р. хор філії СПУС виступав на вечірці в університетському інтернаті «Лія-Франконі» в честь ректорської інсталляції.

Філія підтримувала тривалий зв'язок з празьким центром, завжди делегувала на загальні збори Союзу до Праги своїх представників, рівночасно була у тісному зв'язку з словацькими студентськими організаціями.

Чималу організаційну працю здійснило студентство при заснуванні братиславської філії Товариства «Просвіта».

Цитую з «Бюлетеня Спілки українських інженерів на Словаччині» (№3, 25 червня 1932 р.): «Дня 8/V 1932 р. відбулися організаційні збори українського громадянства в Братиславі для заложення місцевої філії Товариства «Просвіта» в Братиславі... На зборах було прийняті статут, намічено план праці та обрано керівні органи філії: головою філії – д-ра Шавалу, членами управи: д-ра Близгуна, д-ра Малика, студентів Шпильку, Галаса, Петрівського та п. Стравняка. До ревізійної комісії обрано інж. Зеркаля та К.Ніверли».

Студентство брало жваву участь у житті цієї філії та протягом 4-х років вело українську школу для дітей українських родин, що жили тоді в Братиславі. Братиславська «Просвіта» мала власну велику бібліотеку та передплачувала різні українські часописи та журнали. На жаль, бібліотека була знищена під час фронту. Пізніше частина книжок була спалена у котлах нового будинку пошти, про що я довідався від одної українки, Ніни Бальчичакової, яка працювала у цьому будинку та цілком випадково дісталася до котельні, але вже тоді, як останні книги догорали у топках парового отоплення.

Прилюдними виступами та дописуванням до словацьких часописів студенти інформували мешканців Братиславі і цілої ЧСР про українські справи та своє співробітництво з словацькими організаціями. Багато братиславських студентів дописували й до закарпатських часописів, в тому числі також до пряшівського часопису «Слово народу» (національно-просвіт. часопис в Пряшеві). У ч. 6 (від 15/III 1932 р. на с. 8) читаємо: «Святочний вечір на честь Т.Шевченка в Братиславі. Дня 20 лютого ц.р. наша академічна молодь в Братиславі уладила святочний вечір в честь Т.Шевченка. В програму входили: вступне слово п. Шпилька, пісні, музика та декламації. Вся програма переведена над сподідання вдало. Хором диригував студ. Дем'ячук. Публіка, значну частину якої становили братиславські уродженці, захоплювалася нашими піснями. Найбільше враження зробили числа музичні – скрипка з фортепіаном – (студенти Шахмат та Голуб), цигра (студ. Дем'ячук) та мандоліна (студ. Бриняк).

В ужгородському «Українському слові» (від 13/XII 1934 р., №46) уміщено таку заяву філії СПУС-у: «Шановна редакціє! просимо умістити в найближчому числі Вашого часопису слідуюче: Тому, що цими днями деякі чеські часописи широко розписалися про «русинізм» як прояв закарпатської молоді, високошкільна українська молодь Закарпаття, зорганізована у філії СПУС-у в Братиславі, на своїх членських сходинах, на яких між іншим був прочитаний реферат на тему «Назва Русь, русин, руський, російський (русский) в освітленні історичним та політичним», заняла слідуюче становище: ми, як частина національно-свідомої молоді Підкарпаття, відкидаємо всякі спроби утворення якогось «русинського народу» і вважаємо подібні прояви хіба проявом відламку безхребетної фракції «руссіків», мадяронів і деяких чеських політиків... Ми, молодь Підкарпаття, уважаємо себе українською молоддю, молоддю великого українського народу... Ми переконані, що

фракція русинської народності є абсурдною, а українська національність є і буде національністю на тільки Великої України, Галичини, Буковини, але і національністю Закарпаття. За філію СПУС в Братиславі: В.Івановчик, голова; Осип Січ, секретар».

На загальних зборах спілки, які відбулися 26 жовтня 1935 року, головою організації обрано В.Івановчука, секретарем – П.Каньюгу. У звітній доповіді, крім іншого, наведено, що в навчальному 1934/1935 році організація улаштувала дві протестні сходини, на яких осудила «русинізм» і напрям часопису «Неділя».

Під час вакації студенти розігружались по домівках, де активизувались на громадському полі. Наприклад, в «Братиславському віснику» (грудень 1933 р., №2, с. 19) повідомлялось: «Ревний член братиславської «Просвіти», студент прав Ю.Шпилька, зорганізував на Східній Словаччині 48 сіл в молочарську кооперативу з централею в Гуменному».

В роботі філії СПУС-у приймав живу участь письменник та поет д-р інж. Леонід Мосенда, який тоді жив в Братиславі і при виконанні своїх службових обов'язків багато часу присвячував й культурній праці.

Крім філії СПУС-у та УСГ було ще в Братиславі «Общество карпаторусских студентов «Добрянский». Зберігся протокол загальних зборів товариства, що відбулися у кав'яні Метрополь дня 15 листопада 1935 р. В ньому наведено склад управи товариства, що складається з 16 осіб. В цьому протоколі подано загальне число членів – 32. Статут цієї організації бул ухвалений Крайовим урядом в Братиславі дня 12/VI 1935 р., ч. 102.443/8.

Це товариство було членом «Центрального союзу подкарпаторусских студентов». Воно стояло на позиції аполітичності студентських організацій, що видно з повідомлення, яке уміщено в часописі «Podkarpatorusk@ revue» (ч. 2, 20/III 1936 р., с. 11): «Загальні збори ЦСПС були в Празі 29/II 1936. Вони пройшли в боротьбі між демократами та фашистами. На боці демократів були делегати «ОКС Добрянский» в Братиславі проти решти членів. «ОКС Добрянский» усвідомлює собі, що праця ЦСПС лише тоді буде позитивною, коли студенти цієї організації не будуть ангажуватися у політичній боротьбі партій. Братиславські студенти цієї організації мусять задуматися над тим, чи мають залишитися в ЦСПС?» 6 лютого 1936 року було засновано ще «Общество Греко-католических подкарпаторусских студентов». На ухвалення його статуту є згода ректорату Університету ім. Коменського (ч. 2.272 35–36), де написано, що з боку академічного уряду нема

жодних перешкод щодо ухвалення статуту, бо згідно §5 цього статуту політична праця в діяльності товариства виключена.

Головним завданням організації було: «об'єднувати членів для виховної, культурної та соціальної праці».

26 листопаду 1937 року в цій організації було 20 членів.

20 листопаду 1938 року відбулися загальні збори, на яких була переведена зміна та доповнення статуту цієї організації.

Члени згаданих «Обществ» почали співпрацювати з філією СПУС-у, про що свідчить існування спільногого хору студентського і церковного та спільні акції під час боротьби за мову.

Роки 1936/37 позначені загостренням боротьби за українську школу на Закарпатті, проти заведення російських підручників у народні школи. В «Українському слові» (1936, № 46) уміщено протест філії СПУС-у в Братиславі, з якого цитуємо: «як одні з них, які найбільше мають нагоду відчувати на собі наслідки підкарпатського мовного та національного хаосу, уважаємо за відповідне гостро поставитись проти нових спроб, що можуть спричинитися до порушення до певної міри сконсолідованого нашого національного життя. Тому протестуємо, по-перше, проти одобрення «русських» підручників..., по-друге, проти чинності «батьків» Підкарпатського театру, проф. Клими та Кайла, який за їх допомогою ширить штучне язичє. М.Товт – голова філії СПУС-у.

У 1937 році філія СПУС-у святкувала свій п'ятирічний ювілей. Свято було улаштовано спільними силами всіх студентських організацій та української громадськості Братислави.

Кінцем тридцятих років життя українського студентства ставало з дня на день тяжче.

Криза та погіршення матеріального положення примусила частину української інтелігенції шукати праці поза Братиславою, але студентство і в цей час давало собі раду, не лише займало до всіх важливіших додій відповідне становище, але знаходило дорого та вказувало своїм членам правильний напрям у хвосі, який саме починається.

Для доповнення соціальної картини згадаємо ще про джерела, з яких діставали підпору закарпатські студенти.

Був це Масаріків фонд для закарпатських студентів, з якого уділялися стипендії у сумі 400 – 1.000 Кч річно.

Як видно з статті «На передодні з'їзду «Центрального союзу карпаторусских студентов» в газеті «Свобода» (ч. 51 від 16/XII 1930 р.), цей фонд був заснований у сумі 500.000 Кч. З цього фонду діставали стипендії як члени СПУС-у, так і «Возрождення». Прохання про уділення допомоги по-

давалися до канцелярії президента, а стипендії ділилися звичайно порівну між цими студентськими організаціями.

Адміністративну працю по розподілу стипендій виконував д-р Парканій, закарпатець, який працював у Канцелярії президента і був його секретарем у справах П.Русі.

Потім були ще стипендії Підкарпатського краєвого уряду в розмірі 300 – 1.800 Кч річно, яких було дуже мало.

В 1934 році «Українське слово» (ч. 30) опублікувало таке повідомлення: «Як пише «Свобода», єпископ Стойка виголосив конкурс на 4 стипендії – для Праги 3, а для Братислави одну – по 1.000 Кч на рік 1934/35.»

Були ще стипендії Міністерства шкіл та народної освіти, але підкарпатський бідноті її отримати було майже неможливе.

З наведеного бачимо, що й ті студенти, яким пощастило дістати якусь стипендію, мусили під час студіювання приробляти на своє існування, коли не могли діставати матеріальну допомогу від своїх родин.

Щоб скласти собі загальну уяву про соціальні положення студентства в Братиславі, вернемося знову до інаугураційної промови ректора Університету Коменського, проф. Д.Орла, в якій він сказав: «В останньому навчальному році (1930/31) було поміщено в університетському інтернаті 389 слухачів, які платили за помешкання, разом з отриманням та освітленням, 150 Кч, а за харчування – 240 Кч місячно. У дівочому інтернаті було 67 студенток. З цілого кількості 456 студентів, що жили в університетському гуртожитку, мали повну або частинну знижку, 259 слухачів, себто 57%.

Міністерство давало стипендії 139 студентам та 23 студенткам, а Край давав стипендії 65 студентам та 22 студенткам».

З цих інформацій бачимо, що в гуртожитку було поміщено лише 22%, а стипендію діставали 12% слухачів братиславського університету.

Хто не діставав стипендії і не жив в гуртожитку, мусив за час студій витратити 20-25 тисяч Кч, що міг собі дозволити при загальній бідноті Закарпаття мало-хто.

Соціальна поміч філії СПУС-у своїм членам реалізувалася у формою коротко-строкових позичок. Скарбниця філії за час її існування пройшло цілком 9.064,8 Кч, при чому було позичено членам 4.720 Кч, з чого до ліквідації філії було повернено 3.703 Кч.

Після проголошення самостійної Словаччини братиславська філія СПУС-у право зникає, а окупація Карпатської України мадрами остаточно руйнує життя українського студентства в Братиславі. Більшість членів філії розходитья по світі або повертається

додому. З членів організації залишились в Братиславі тільки три студенти, що були перед закінченням свого навчання. Ними заопікувалася Спілка Українських інженерів на Словаччині, яка організувала стипендійний фонд і за допомогою української громадянськості дала можливість цим студентам докінчити своє студії.

Офіційно філія СПУС-у була зліквідована постановою Міністерства внутрішніх справ Словаччини ч. 119.205/II-4/1941 від 9/III 1942 р., яким наказано цю організацію викреслити з катастру товариств, про що було оголошено в урядовому часописі.

Джерела і бібліографія:

1. Свобода, орган Християнської народної партії Подк. Русі. Власитель А.Волошин. Редактує редакційна комісія. Ужгород, річники 1922 – 1937.
2. Українське слово, незалежний суспільно-політичний часопис. Відповід. редактор д-р М.Брацайко. Ужгород, річн. 1933 – 1937.
3. Світло, освітньо-господарський часопис філії Товариства «Просвіта». Мукачево, річники 1933 та 1936.
4. Бюлетень Спілки українських інженерів на Словаччині. Редактує управа. Братислава, річн. 1930 – 1942.
5. Український інженер, орган Союзу організацій інженерів-українців на еміграції. Подебради, 1932.
6. Слово народу, народно-просвітня новинка. Редактує комітет. Пряшів, 1932.
7. Podkarpatská revue, незалежний щомісячник для культурного, господарського та політичного пізнання П. Русі. Редактує д-р Затлоукап з редакц. радою. Братислава, річн. 1936 – 1937.
8. Нове життя, орган ЦК КСУТ Чехословаччини. Пряшів, 1966/67.
9. Студентський вісник, орган Центрального Союзу Українських Студентів. Прага, 1925.
10. Братиславський вісник, неперіодичний орган філії Т-ва «Просвіта» та СПУС-у в Братиславі, 1933 р.
11. Žovenská ročenka. Братислава, 1932.
12. Державний Словашкий центральний архів, Братислава.
13. Архів міста Братислави.
14. Архів Кабінету історії Університету ім. Коменського в Братиславі

Братислава в українській свідомості

Столиця сучасної Словацької Республіки, де в катедралі св. Мартина коронувалось одинадцять королів (між ними й просвітителька Марія Тереза) та де за Весни народів 1848 р. лідер словацького національно-визвольного руху **Людовіт Штур** (1815 – 1856) виголосив в угорському соймі історичний Меморандум словацького народу¹, досить міцно ввійшла до української свідомості, зокрема й до письменства. Здавна вона викликала зацікавлення чужинців – в тому плані й угорінців – і як древнє місто, де побували римські легіонери, де в близькому замку Девін проходив **limit Romanum** (границя Римської імперії) та де концертували найвізначніші музиканти світу **Ліст, Моцарт, Гайдн, Рубінштейн, Барток** та ін. Братиславська **Academia Istropolitana**, яку заснував **Матвій Корвін**, нагадувала українцям їх славну Києво-Могилянську академію, яка досягла найвищого розквіту в добу **Мазепи**, що був її великим добродієм.

Одним з перших славних українців побував у Братиславі в середині XVIII ст., тобто в добу Просвітительства, мислитель і автор філософських трактатів і байок **Г.С.Сковорода** (1712 – 1794), вченням якого цікавився Л.Толстой, а російський славіст Б.Нікольський назвав його українським Сократом.² В середині XIX ст.. за своєї студійної подорожі по слов'янських країнах завітали до неї визначні українсько-російські вчені **Ізмаїл Срезневський**, видавець збірників «Запорожская Старина» (Харків 1833-38) і **Осип Bodянський**, перший професор славістики Московського університету, який приятелював і листувався з Шевченком і під псевд. Запорожець Ісько Материнка видав 1835 р. «Наські українські казки». В той час ці два представники Харківської школи романтиків побували також у Празі, де саме нуртував і гартувався слов'янський рух.³

В добу слов'янського відродження проїздом з Італії зупинився у Братиславі, що тоді офіційно називалась Прешбург (або по мадярському Пошонь), «буковинський соловій», поет, прозаїк і драматург **О.Ю.Федькович** (1834 – 1888). Як капітан австрійської армії він, разом зі своїм гуцульським регіментом, зупинився на березі Дунаю в колишніх *Wasserkasernen* (Водних казармах), де нині знаходитьться Словацька Національна Галерея. Знайомлячись із старовинним містом, де тоді звідусло чулася німецька або мадярська мови та де корінні мешканці, словаки, займали підрядні посади, український поет, однаке, відчув у ньому слов'янський субстрат. Саме це інспірувало його створити там славофільську оду «У Прешбургу славнім жовняр на варті стояв». Цим жовніром був, можливо, один з його гуцульських легінів-вояків. Цей вірш О.Ю.Федьковича, написаний в пол. XIX ст., є, здається першим артефактом українсько-словацького взаємопізнання:

У Прешбург'у славнім жовняр на варті стояв
І хвилі Дунаю, і землю слов'ян споглядав:
Зелена долино, ти кров'ю слов'ян напилася,
Братів наших рідних слезов полилася.
Ти, Дунаю, крівцю братів наших на хвілях несеш,
Коли ж ти, Дунаечку, і кривду з собою візьмеш? і т.д.

Приблизно тоді й трохи пізніше відвідував Братиславу відомий закарпато-український будітель і політик **Адольф Добрянський** (1817 – 1901), дружина якого була словачка, а він сам – співзасновник Матіці словацької й особистий приятель багатьох словацьких суспільно-культурних діячів. Будучи тричі обраним до угорського сойму, Добрянський склав проект окремого самоуправного краю із усіх українських земель в Австро-Угорщині.⁴ Оцінюючи його організаційний талант, **I.Франко** картав його за московофільство, яке гальмувало суспільно-культурний розвиток західних українців.

Після першої світової війни мешкав у Братиславі визначний український історик (м.ін. із Холмщини) **Євген Перфецький** (1888 – 1947), учень славного російського філолога О.Шахматова з Петербурзького університету. Особливо цінні праці Є.Перфецького з карпатознавства. В міжвоєнному періоді він викладав історію Східної Європи у Братиславському університеті **Я.А.Коменського**,⁵ брав

участь в житті української спільноти в Братиславі, яка тоді була досить значна. Крім емігрантів із Сх. України, Галичини й Буковини, тут, напр., у 1932 р. студіювало 38 студентів із Закарпаття⁶. З визначніших українців, крім Проф. Є.Перфецького, в Братиславі мешкали лікар і журналіст Віктор Піснячевський, інженер-будівельник Микола Бачинський, лікар М.Мандзюк, інженер Є.Науменко, археолог Л.Красковська і талановитий поет, прозаїк і публіцист Леонід Мосенц (1897 – 1948), який після закінчення УГА у Подєбрадах (1928) працював як хімік-технолог у братиславському виноробному підприємстві. В українському «Братиславському Віснику» (березень 1933), що тоді неперіодично вдавався, опублікував Мосенц цікаве оповідання «Мінерва» про побут на Словаччині Г.С.Сковороди.

З братиславських студентів, що згодом включились до суспільно-культурного життя Закарпаття (пізніше й діаспори) згадаємо Віктора Шандора, Михайла Штефуцу, Івана Ройка й Петра Ніроду. 1935 р. проїздом на Заході зупинився коротко у Братиславі український радянський письменник Іван Микитенко, що про нього радо згадував його словацький колега Ян Понічан. Деякі п'єси Микитенка, що тоді був «на коні» всієї літератури в СРСР, йшли з успіхом також на сцені Братиславі (напр. Його комедія «Соло на флейті», що 1962 р. в перекладі Марти й Павла Лічкових вийшла і по-словачькому).

Після мадярської окупації Карпатської України⁷, що устами свого президента Августина Волошина (1874 – 1946) проголосила 1939 р. свою незалежність і збройно її захищала, багато втікачів з неї поселилось у Братиславі, між ними відомий поет В.Гренджа-Донський (1897 – 1974) і режисер Юрій Шергій, засновник першого на Закарпатті професійного театру «Нова сцена» і автор кількох талановитих п'єс. Тоді із Сваляви евакуувалася до Братислави Торговельна академія, що була тоді на Паненській вулиці в центрі міста. Цим столиця Словаччини вписалася до історії українського шкільництва. Викладачами її були І.Трухлий, В.Горбачевський, О.Приходько, Л.Мосенц, Є.Кузьма, І.Грона й О.Голубінка.

Наприкінці другої світової війни через Словаччину, як відомо, переходило не тільки багато дезертирів з різних армій із східного фронту, але й чимало втікачів із більшовицьких в'язниць і гулагів. Саме тоді бандерівські боєвики (начебто занаказом самого Бандери) перепровадили до Братислави талановитого українського публіциста й автора кількох протифашистських романів Івана Багряного (1906 – 1963; вл. прізв. І.Лозов'яга із Сумщини). Згідно із свідченням письменника Ол.Шугая⁸, його земляк й однодумця, І.Багряний 1944 р. написав у Братиславі один зі своїх памфletів і навіть друкувався у «Новій Добі», що – на жаль – ми поки що не виявили. Важливо, однаке, те, що на еміграцію подався він прямо із сталінських гулагів, про страхіття яких оповів у своєму знаменитому романі «Сад Гетсиманський» (1950), котрий появився скоріше ніж «Архіpelag ГУЛАГ» Ол.Солженицина. Перед приходом більшовицьких війск до Братислави Багряний подався до Німеччини, де видавав ліво орієнтовану газету «Українські Вісти» (1945 – 1978), що стали трибуною УРДП (Української Революційно-Демократичної Партиї), яку він 1946 р. заснував разом із Гр.Костюком, І.Майстренком, Б.Левицким та ін. Національно-визвольну ідею Багряний поєднував з програмою соціал-демократії, підкреслюючи, що «носієм української національної ідеї є нині не каста, не клас чи якась спеціальна група, але український народ».

Міжнародний резонанс здобув І.Багряний не тільки своїми протифашистськими романами, деякі з яких були відрazu перекладені на кілька західних мов, але й своєю оперативною і завжді актуальною публіцистикою. Особливо пощастило його памфletу «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» (1946)⁹, який був оперативно перекладений на англійську, німецьку, французьку, голландську, італійську й іспанську мови й відрazu став на Заході бестселером. В ньому він писав:

«Я не тільки не є злочинцем супроти своєї Вітчизни, а, навпаки, я витерпів за неї третину свого життя по радянських тюрмах і концтаборах ще до війни.

Вона мені сниться щоночі, і все ж я не хочу нині вертатись до неї.

Ч о м у?

Бо там більшовизм.

Цивілізований світ не знає, що це значить, і може навіть не повірити нам. Та, слухаючи нас, мусить поставитися до того уважно... В 1933 році більшовики організували штучно голод в Україні. Український народ в цій страшній трагедії був доведений до людоєрства... Наші матері й сестри є з одного найшляхетнішого слов'янського племені, з України, і вони ж такі шляхетні й предобрі, як матері й дівчата Італії, або Франції, або Англії... Я не хочу вертатись на свою Вітчизну, доки там панує більшовизм, тому що **Сталін** нищив Україну в парі з **Гітлером**.

Людині, що виросла в нормальних людських умовах, тяжко повірити у все, що діялось там, на одній шостій частині світу, за китайським муром.

Нам світ може не повірити! Добре!

То нехай нам влаштують суд. Нехай нас судять, але в Європі, перед лицем цілого світу. Нехай нас обвинувачують у чому хочуть, але нехай нас судять представники цивілізованого світу. Всі оті сотні тисяч нас, утікачів від більшовизму, судуть на лаву підсудних.

Нехай нам влаштують суд.

Але на такий суд **Сталін** не піде!

В далекій чужині І. Багряний у колі своїх друзів інколи згадував Братиславу, гостинність словацької землі й письменника **Штефана Крчмері**, що є дальншим свідченням українсько-словацьких літературних зв'язків. Цей знаменитий памфлет Багряного велими допоміг українській справі закордоном: Україну почали краще розуміти, їй співчували й бажали їй якнайскорішого визволення з кайданів російського імперіалізму. Короткий побут І. Багряного у Братиславі – честь для неї, що такий незламний борець за країну долю свого народу побував у ній, що – на превеликий жаль – деякі словацькі редактори ще не зрозуміли, будучи наявіть сьогодні ще засліплени маревом «єдиної, неделімой». Але такої вже нема! Статтю про І. Багряного, автора цих слів, вдвое скоротили, усунувши з неї майже все істотне¹⁰.

Не менш глибоко проникла Братислава до свідомості українців і після другої світової війни. Наприкінці неї, йдучи даліше на Захід, побували в ній бійці й офіцери Червоної армії – **Олесь Гончар**, який тоді оспівав «Голубий Дунай», «Модри Камень» та «Лонку», **Леонід Первомайський**, що перший експромтом прочитав словацьким письменникам лекцію про тогочасну українську літературу, **Натан Рибак**, автор кількох історичних романів. Слідом за ним вступили до Братислави й деякі українські партизани – **В. Квітінський**, **I. Дорошенко** і **В. Мандрика**, які залишили спогади про свій рейд до Словаччини.

Особливо виразно відбилася Братислава у творчості поета світового рівня **Максима Рильського** (1895-1964). Він у ній був двічі. Першого разу, у липні 1945 р., будучи членом делегації Всеслов'янського комітету СРСР. Перед Братиславою делегація побула у Березовій під Брадлом на могилі **М.Р.Штефаніка**, що разом із **Т.Масариком** був основоположником Чехо-Словаччини. Тоді М.Рильський познайомився з талановитим словацьким поетом **Лацом Новомеським**. Цей свій перший візит до Братислави український поет увіковічнив у нарисі «Братислава», що вийшов 25.8.1945 у московських «Ізвестіях». Цього ж самого року 2.9. вийшов цей нарис у словацькій «Правді».

Роком пізніше, у червні 1946 р., **М.Рильський** із російським поетом **М.Тихоновим** і білоруським поетом **К.Крапівовою**, зупинився у Братиславі проїздом на Всеслов'янський конгрес до Белграду. З нагоди зустрічі зі словацькою інтелігенцією делегати виголосили привітання. Останнє, але найоригінальніше було М.Рильського, який привітав словаків віршем «Вічно юній Братиславі», який у словацькому перекладі, після висилання в ефірі, вийшов у бюллетені «Slovenský rozhlas», гд. II, č. 22. Перекладач у першій публікації цього вірша не був, на жаль, наведений, а оригінал цього вірша, що його Рильський написав експромтом, десь загубився. Таким чином, до повного видання творів М.Рильського треба буде цей вірш передруковувати в словацькому перекладі. Вдруге він вийшов у репрезентативному словацькому журналі «Братислава» у 1975 році, ч. I, с. 44. Одну строфу з нього подаємо:

Jasná sláva Bratislavě
rezonuje teraz v srdci

Ukrajinca, ktorý nesie
lásku svoju, obdiv svoj
z brehom Dnepru širokého,
k brehom Dunaja voľného,
k brehom všetkých Slovanov.

Навіяній братиславським мостом через Дунай, що якраз тоді після грізної війни ремонтувався, був написаний М.Рильським вірш «Мости» (1947), в якому осіпувється дружба вільних народів, що сильніша за чвари і війни, які народам приносять лише біду й нещастя. Трохи пізніше побував у Братиславі письменник Ю.Дольд-Михайлік, з яким мав інтерв'ю автор цих слів.¹¹

Добру згадку про Братиславу мали теж українські літературознавці **Є.Кирилюк**, **Гр.Вервес**, тогочасний голова Комітету українських славістів, **Л.Новиченко**, **О.Масенко**, богоеміст **Вас. Шевчук**, словакістка **Г.Сиваченко**, фольклорист **Ю.Крутъ** та ін. Це ж саме можна сказати і про українських митців, які відвідували Словаччину, зокрема про художників Вас. Касіяна, учня славного чеського графіка **Макса Швабінського**, **О.Пашенка**. Вони були тут з нагоди виставки «Трьох українських ґрафіків» (третій **М.Дерегус** не приїхав), яка мала великий успіх.¹² В різний час виступали у Братиславі визначні українські оперні співаки **А.Солов'яненко**, **Р.Майборода**, **А.Мокренко**, диригент Київської опери **I.Гамкало**, львівський композитор **М.Колесса** та ін.

Варто згадати також про участя українців на літніх курсах словацької мови *Studium Slovaca*, що їх періодично влаштовують у Братиславі. В різний час їх абсолютували поети **Дм. Павличко** й **Р.Лубківський**, проф.. **Павло Чучка**, **Таня Кабаль** та ін. Перші два перекладали на українську мову низку творів словацької літератури, для проф. П.Чучки це був імпульс для заснування лекторату словацької мови в Ужгородському університеті, де його розпочала аспірантка Т.Кабаль, яка теж успішно пропагує словацьку літературу між своїми земляками в Україні.

З відкриттям Посольства України в Словачькій Республіці (1964), важливе значення зайніяла Братислава і в українській дипломатії. Першим повноважним послом України був у ній професійний дипломат **П.Сардачук**. Після нього цю високу посаду перебрав поет і громадський діяч **Д.Павличко**, один із організаторів «РУХ»-у. За час своєї каденції Павличко підготував і видав у власних перекладах «Антологію словацької поезії» (Київ 1997), що охоплює творчість 14 визначних словацьких поетів, починаючи класиком **П.О.Гвоздославом** і кінчаючи сучасним поетом **Яном Замбором**. В часах дипломатичної місії Д.Павличка у Словаччині відбулись 1996 р. «Дні української культури», в рамках которых у братиславській опері й філармонії виступала передові майстри українського вокального й музичного мистецтва: **Е.Чуприк**, **М.Кулик**, **Б.Олінець**, **М.Толстий**, **О.Громиша**, **О.Фільчук** та ін. Те, що на цих імпрезах були наполовину заповнені залі, завинили в однаковій мірі гості й гостітель, які запізно ці гастролі афішували. З українського боку, попри всі можливі старання Д.Павличка, не було додано з Києва програму виступів у словацькій транскрипції, що спричинило невиразну національну ідентичність талановитих українських митців, яких тоді приїхало аж триста.¹³ Їхні гастролі у Банській Бистриці і в Свиднику, де є Музей української культури, відбулись організовано, навіть тріумфально, всі місця були зайняті.

Наприкінці варто теж згадати братиславських україністів **Л.Гараксима** (історик), **М.Мольнара** й **М.Неврлого** (літературознавці, дослідники чесько-українських і словацько-українських зв'язків), які в своїх працях підкреслювали теж роль і значення Братислави (але й Києва!) для взаємних культурних зв'язків України і Словаччини. В певній мірі це можна сказати і про історика **Ом. Ставровського** (з Університету Я.А.Коменського) і **П.Гапака** (з Історичного інституту Словачької АН), які свою діяльність пов'язали з Братиславою (обидва походженням з Пряшівщини). Це саме відноситься і до художників із Сх. Словаччини **О.Дубая** і **М.Милого**. Будучи українцями, вони в однаковій мірі працювали для культури словацької і української. Обидва вони викладали у Вишій школі образотворчого мистецтва у Братиславі, яку нераз відтворювали і у власній творчості.

Натхненно оспівав Братиславу український поет Григорій Булах (нар. 1938 на Полтавщині), який своїм нарисом «*Vivat Slovensko!*¹⁴», одним з перших з України привітав незалежну Словачку Республіку.

Одружившись з братиславчанкою, він з автопсії пізнав життя й культуру словаців, полюбив їхню співчу мову, таку близьку до української, почав перекладати кращі твори словацької літератури на свою рідну мову. У співпраці з ним відбулась побудова пам'ятника **Т.Шевченкові** у Братиславі, перевезення і посадження Шевченкової верби біля словацької середньої школи ім. Т.Шевченка в одному з районів словацької столиці. У співпраці з Гр. Булахом було видано поштову марку **Т.Шевченкові** у кол. Чехо-Словаччині й марку **П.І.Шафаріку** на Україні. Він, як член Президії Всеук. Товариства «Просвіти» у Києві, подав пропозицію на відслонення в Полтаві меморіальної дошки **Д.Крманові** (1663 – 1740), який у своєму «*Itinerarium*»-і відтворив Україну 17-18 ст. її славного гетьмана **Мазепу** й був свідком Полтавської битви 1709 р., від котрої Україна майже 300 років була колонією Росії. Булаховий вірш «Братислава» (1993)¹⁵, що кілька разів публікувався, є сердечним гімном словацької столиці, її населенню і всій Словаччині.

Микола Неврлій

П р и м і т к и

1 Докл. про це у ювіл. зб.: *Ludovít Štúr, Život a dielo (1815-1856)*. Bratislava, SAV 1956.

2 **Domet Olijančyn**, Hryhoř Skovoroda (1722-1794). Der ukrainische Philosoph des XVIII. Jahrhunderts. Berlin 1928, с. 26, 151; **Б.Никольский**, Украинский Сократ – Исторический Вестник 1895, LX, IV. Один из росийских поэтов, шануячи оригинальных слов'янских мыслителей, натхненно выгукнув:

Не говорите мне о Канте,
Вот есть еще – Скворода!

3 Див.: Харківська школа романтиків – I-III. Упорядкування й розвідки **А.Шамрая**. Харків 1930.

4 **Іван Мацинський**, Розмова сторіч. Пряшів 1965; Енциклопедія українознавства. Париж-Нью Йорк 1955-56, с. 554-55

5 **M.Nevrlý**, Výročie ukrajinského slavista (20 rokov od smrti prof. Jevhena Pereseckého). – Slavica Slovaca 1967, 3, с. 293-94; **Той самий**, Глибокий дослідник Закарпаття. – Дукаль 1967, 5, с.79-81.

6 **Е.Науменко**, З життя українських студентів у Братиславі під час першої ЧСР (1920-39). – Дукаль 1999, 4, с.46.

7 Докл. про це: **Вікентій Шандор**, Спомини, том I. Карпатська Україна 1938-1939. Ужгород – Нью Йорк 1996. Автор цієї цінної книжки всі ці події описує з автопсії, бо й сам приймав у них участь.

8 **Олександр Шугай, Іван Багряний**. Роман-дослідження. Післямова Василя Яременка. Київ 1996, с.468, 472.

9 Цей бойовий памфлет в Україні передруковано (с.22-31) в обсяглій кн.. Публіцистика. Упорядник **О.Коновал**, передмова (Про публіцистику Івана Багряного) **Івана Дзюби**. Київ 1996, с.855. Наприкінці в анотації сказано: Публіцистика І.Багряного була засобом боротьби за національну гідність і волю свого народу, за незалежність України. Гострим словом він критикував сталінський тоталітарний режим, викривав російський шовінізм, відгукуючись на події в СРСР, аналізував світове політичне життя.

10 **M.Nevrlý**, Kto si na neho spomenie? Ivan Bajranyj bol na Slovensku. – Slovenská Republika, roč.7, č.215, Bratislava 1999, s.13.

11 **M.Nevrlý**, Hodinka s Doíd-Mychajlykom. – Smena, roč.17, č.175, Bratislava 23.7. 1964, s.4.

12 **L.Hlaváč**, Výstava ukrajinských grafikov na Slovensku (v Bratislavě). – Výtvarný život 1958, 3, с. 302-305; **J.Horvát**, Bratská Ukrajina v obrázoach (O výstave grafických prác ukrajinských výtvarníkov v Bratislavě). – Pravda, 3.10. 1958; **LL**, Cesta ukrajinskej grafiky (O výstave v Bratislavě). – Večerník, 27.9.1058; **LP**, Umenie blízke nášmu ľudu (Výstava ukrajinských grafikov v SNG). – Práca, 27.9. 1958; **m.v.**, Ukrainská grafika v Bratislave. – Predvoj, r.2, č.40, Bratislava 1958; **M.Nevrlý**, Výtvarná Ukrajina (K výstave V.Kasijana a I. v Bratislavě). – Rožnické noviny, r.18, č. 143, Bratislava 11.10. 1958, s.7; **Той самий**, Három ukrán grafikus. A het, N 43, Bratislava 26.10. 1958, с.20.

13 **М.Неврлій**, Без чуття національної ідентичності. Дні української культури у Братиславі 1996). – Українське Слово, ч.2793, Париж 14-21.7. 1996, с.4 і 9.

14 **Григорій Булах**, Vivat Slovensko! – Літературна Україна, № 9, Київ 21.3. 1993; с.7.

15 **Григорій Булах**, Нурут. Поезія, Проза, Есе. Київ 1998, с. 560. Високу оцінку цьому виданню дав проф.. **А.Погрібний**, З тривоги і болі. – ж. Київ 1999

Зустріч україністів світу

560 доповідей було зачитано на двох пленарних засіданнях та 110 секціях Четвертого міжнародного конгресу україністів, який відбувся 26-29 серпня 1999 р. в Одесі. Його організатором була Міжнародна асоціація україністів (заснована 1989 р. в Неаполі), Національна академія наук України та Одеський державний університет. В роботі конгресу брало участь понад 700 науковців з двадцятьох країн світу. Між ними були делегації україністів майже усіх посткомуністичних країн та багатьох країн Західної Європи, Японії, Австралії, США, Канади і навіть Владивостока на Далекому Сході.

Асоціація україністів Словаччини на Одеському конгресі була представлена чотирма доповідачами: літературознавець Юрій Бача говорив про функції художньої літератури бездержавних народів та національних меншин, лінгвіст Микола Штець – про літургійну мову українців Пряшівщини у світлі соціолінгвістики, фольклорист Микола Мушинка – про сучасні місцевезнаходження матеріалів української еміграції, вивезених із Чехословаччини після другої світової війни, а мистецтвознавець Владислав Грешлик – про народний іконопис українців Східної Словаччини XVI-XVII століть. Перші троє були й головами окремих секцій. Дальших сім україністів Словаччини (Л. Бабота, З. Ганудель, М. Дуйчак, М. Неврлий, М. Роман, М. Сополига та М. Чижмар) надісили оргкомітетові конгресу свої доповіді для публікації. Доповіді були заручені в його програму, однак доповідачі на конгрес не приїхали. Вперше за всю історію не було на конгресі нікого із чеських україністів, хоч у міжвоєнному періоді Чехія була основним центром зарубіжного українознавства. До найчисленніших позаукраїнських делегацій на IV Конгресі належали делегації україністів Польщі (голова С. Козак) та Угорщини (голова І. Удварі).

На вступному пленарному засіданні автор цих рядків привітав учасників від імені Асоціації україністів Словаччини та Асоціації україністів Чехії і передав бібліотеці Одеського університету та Науковій бібліотеці ім. Горького (який під час конгресу було запропоновано надати ім'я визначного українського вченого М. Комарова) майже п'ять десятків найновіших українських книжок, виданих у Пряшеві («Науковий збірники музею української культури у Свиднику», книжки про ікони, дерев'яні церкви, «Ірмологіон», «Катехизис», художні твори тощо). В добірці подарованих книжок була і найвизначніша зарубіжна українська книжка 20-40 років – «Українська еміграція» С. Наріжного (Прага, 1942 – подарунок празької Слов'янської бібліотеки).

Віце-прем'єр уряду України Володимир Семиноженко на відкритті конгресу зачитав листа його учасникам від президента України Л. Кучми. Головні доповіді на пленарному засіданні виголосили: Іван Дзюба («Українська культура як майбутнє нації»), Микола Жулинський («Українська література на по-

Президія IV міжнародного конгресу україністів в Одесі.

Фото В. Грешлик

розі третього тисячоліття») та американець Зенон Когут («Формування української національної історіографії»). Хвилиною мовчання було вішановано пам'ять недавно померлого україніста Данила Гусара Струка з Канади, головного редактора англомовної «Енциклопедії України» та голову НТШ в Європі.

Програма секційних засідань була насиченою. На щастя, засідання відбувалися в одному місці – будинку філологічного факультету Одеського університету, так що кожен міг послухати те, що його найбільше зацікавило. В секції «Українська еміграція і діаспора у ХХ ст.» мою увагу привернули, зокрема, доповіді І. Винниченка з Києва про східну діаспору, Ю. Залітача з Німеччини – про українців між галицько-німецькими переселенцями 1939-40 роках, Густава Цвенґроша зі Львова про міжнародну діяльність скульптора Михайла Парашука, Є.Федоренка із США – про УВАН, Л. Винара із США – про Наукову Раду СКУ та Українське історичне товариство на Американському континенті, Асі Гумецької із США – про україністику в Гарвардському університеті та О.Романіва із Львова – про НТШ.

В історіографічній та джерелознавчій секції були це доповіді київських історіографів та архівістів – П. Соханя, Р. Пирога, В. Горбика та В. Чишкі. В секції «Українська фольклористика» Б. Медвідський із Канади оприлюднив нові матеріали про Олексу Довбуша із спадщини недавно померлого канадського українознавця Ярослава Рудницького, Р. Кирчів із Львова підкреслив велике значення фольклору в системі сучасної української культури, Н. Кононенко із США навела цікаві моменти про роль батьків у сім'ї Центральної України. Цінними були і доповіді киянки С. Гриці про духовні псалми й думи, Р. Ротштейна із США про жіночу недолю в українських і єврейських народних піснях та Л. Фіалко з Ізраїлю про народні оповідання. Уродженець Закарпаття Олекса Мишанич виголосив доповідь на тему «Сучасне політичне русинство і його деструктивна роль в українському державотворенні», яка викликала жваву дискусію не лише на секції, але й у кулуарах конгресу.

Окремі секції були присвячені Тарасу Шевченкові (Г. Грабович – США, І. Дзеверін – Київ, В. Радуцький – Ізраїль), І. Франкові (І. Шмід – Швейцарія, К. Накай – Японія, М. Тарнавський – Канада, М. Ільницький та М. Гнатюк – Львів, Н. Шайтош – Угорщина, С. Сімонек – Австрія), Олександру Потебні (А. Бартшевич – Польща, М. Булаха -Білорусія, В. Дегтярев – Росія, В. Франчук - Київ), Михайлу Грушевському (С. Плохій, Ф. Сисін, О. Андрієвська – Канада, Я. Ісаєвич – Львів, М. Робінсон – Москва), Олександру Оглоблину (Л. Винар – США, А. Жуковський – Франція, І. Верба - Київ) та Михайлу Комарову (Г. Зленко та інші одеські науковці). Багато уваги було присвячено історії та культурі Одеси, книгодрукуванню, українським енциклопедичним виданням тощо.

Немає ділянки української гуманітарної науки, яка б не була представлена на конгресі. Згідно з очікуванням, в центрі уваги було українознавство як компонент національної освітньої системи. Літературознавці основну увагу зосередили на питаннях теорії та історії української літератури, головним чином, на періоді т.зв. «розстріляного відродження» та найновіших течіях в літературознавстві, історики – на давній історії та переоцінці дотеперішньої методології досліджень, археологи – на результатах найновіших розкопок, мовознавці – на статусі української мови в сучасних умовах та унормуванні єдиного правопису, мистецтвознавці – на народному мистецтві та авангардному мистецтві ХХ ст., філософи – на культурологічних питаннях, фольклор-

ристи - на історично-порівняльному вивченні фольклору, етнологи - на проблемах етнічності в історії та культурі, педагоги - на системі національної освіти, географи - на geopolітичних проблемах, політологи - на визвольних змаганнях українського народу та розбудові держави, театрознавці - на питаннях теорії та новітньої історії театру, юристи - на правових реформах тощо.

Окремі секції були присвячені таким науковим ділянкам, як україноюдаїка, християнство в культурі України, українська духовна музика, українське біблієсанавство тощо. Порушувались і питання акції «Віслас», «політичного русинізму» (навіть у вітальній промові міністра Удовенка), сучасної русифкації України тощо.

Важливою ділянкою роботи були т.зв. «круглі столи», присвячені О. Пушкіну, Ю. Словацькому, «Україні на порозі нового тисячоліття» (круглий стіл молодих науковців), «Шляхи до іманентної цілісності України» та інші. Доповіді та інші матеріали конгресу буде опубліковано у дев'ятьох наукових збірниках. Три з них вже з'явилися друком.

Під кінець конгресу відбулося засідання комітету Міжнародної асоціації україністів, на якому було обрано керівні органи. Новим головою МАУ таємним голосуванням обрали Миколу Жулинського з Києва. До комітету увійшов і голова Асоціації україністів Словаччини. Тут же було встановлено місце наступного V Міжнародного конгресу україністів у 2002 році. Стане ним столиця Буковини - Чернівці.

Незважаючи на те, що оргкомітет IV Міжнародного конгресу україністів працював у надзвичайно складних умовах (до останнього часу не були виділені фінансові фонди на його проведення), він пройшов дуже успішно. Головну заслугу на його успішному проведенні (крім президента МАУ Я. Ісаєвича та віце-президента О. Мишаниця) має ректор Одеського університету Валентин Сминтіна, який робив усе можливе й неможливе, аби в учасників були добре умови для роботи, відпочинку і пізнання Одеси. Фізичне й психічне напруження спричинилося до того, що за кілька днів перед початком конгресу його було госпіталізовано. Лікарі дозволили йому виступити на церемонії відкриття з вітальним словом і прямо з трибуни знов повезли у лікарню. В рамках конгресу відбувалися книжкові та образотворчі виставки. Особливо цінною була виставка книжок в Одеській науковій бібліотеці та виставка художнього об'єднання «Мамай» в Одеському художньому музеї. Українознавчу літературу можна було придбати безпосередньо у фойє конгресу. Майже кожна національна асоціація україністів видала до конгресу серію книжок. Презентація деяких відбувалася тут же.

Учасникам з України та колишніх посткомуністичних країн було надане безоплатне поселення в готелях на березі моря та цілодenne харчування, для всіх був забезпечений транспорт, екскурсії по місті, вистава у театрі (опера «Катерина» Аркаса), огляд музеїв, картинних галерей тощо. Робота конгресу була широко представлена у місцевій пресі, радіо і телебаченні.

Отже, Четвертий міжнародний конгрес україністів, що проходив у рамках святкування восьмої річниці незалежності України, виконав свою місію. Він став важливим етапом на шляху розвитку україністики як науки, спрямованої на вивчення історії та культури українського народу та пропагації української ідеї у світі.

Микола Мушинка

«Вірю в землю батьківську і в її Поезію»

Мій брат-кравець хлоп'ячих мрій,
зішив з землею небо.
Горять хустки у крамарів,
немов стобарвний гребінь.

Співають теслі, бубни б'ють.
Розкрию таємницю:
червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

(Богдан-Ігор Антонич: «Ярмарок»)

Ми не зупинились на ярмарку в Горлицях, де «червоне сонце продають», але насамперед у селі Новиця (Польща), де «корови моляться до сонця, що полум'яним сходить маком», бо ж саме тут розпочалися урочистості з нагоди 90-річчя з дня народження поета Богдана-Ігоря Антонича. В урочистостях взяли участь представники польських державних і самоврядних органів та громадських організацій, представники Посольства України в Польщі, представники культури України. Із словацької сторони в урочистостях взяли участь письменники Ілля Галайда, Мілан Бобак, журналіст Мирослав Ілюк та автор цих рядків.

Перебуваючи на цій землі, можна краще зрозуміти поета. Щоб зрозуміти поета, треба побувати на його Батьківщині. У Новицях біля пам'ятника поета виступив і Посол України в Польщі Дмитро Павличко, якого ми знаємо не лише як дипломата, але і як поета. Дмитро Васильович при цій нагоді сказав: «Антонич безперечно належить до найбільших українських поетів. Можна б говорити, що у першій п'ятірці великих митців слова ХХ століття буде Антонич. Чи біля молодого Тичини, біля Рильського, Маланюка, якщо ми почнемо згадувати наших найвидатніших, то обов'язково Антонич прийде і стане у першому ряду. Але сьогодні тут, де він бігав маленьким, де він сприймав цей довколишній світ і будував свою душу, ми хочемо сказати, що він не лише у ХХ столітті, але на всі простоти

ри української культури помітна постать. Його можемо і будемо наналізувати разом з філософією Сковороди, його будемо осмислювати ще багато віків разом з поезією Шевченка. Я не знаю, хто в українській літературі у таку глибину поставив свою особистість разом з Україною, не лише з її історією, але з її природою. Я думаю, що філософська глибина, яку відкрив для нас Антонич, є така глибока, така радісна і така ще не впізнана нами, що ми перед Антоничем стоїмо, як перед певною великою таємницею, таємницею великої особистості, великої релігійної особистості».

А потім були Горлиці – місто у Польщі, де й було організовано та відкрито виставку, присвячену життєвому і творчому шляху поета. Як зазначає «Енциклопедія українознавства» (том 2, Львів, 1993 р.), до 1946 р. південна частина Горлицького повіту належала до української нац. території (зах. частина Лемківщини), де на 29 тисяч мешканців жило 27 тисяч українців (1939). Під час відкриття виставки у Горлицях виступив і відомий львівський літературознавець Микола Ільницький, який сказав: «Земля, яка народжує поета, дає йому величезний простір обійняти своїм зором, своюю духовністю, цілий світ. Дає йому можливість прийти між часом і простором, тому Антонич охопив своїм духовним зором це наше життя від первісного хаосу, як писав він, до останніх сурм. Антонич був нагороджений природою,

Учасники урочистостей у селі Новиці перед пам'ятником Б.І. Антоничеві.

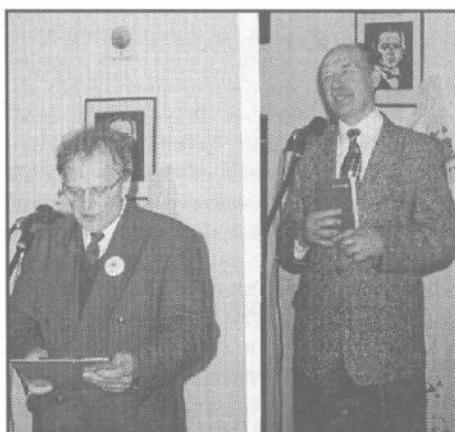

Виступає Посол України у Польщі, український поет Дмитро Павличко. Фото М. Ілюк

був нагороджений Богом надзвичайно щедро, величезним щедрим талантом, і водночас був страшенно скривджений цією природою. Вона дала йому всього 28 років життя. Вона була жорстока ще в одному — вона забрала можливість розвиватись цьому талантovі. Але природа була щедрою в тому, що дала йому можливість реалізувати свій талант. Він за тих вісім, чи сім років, коли писав, створив стільки, що здається, завершив ту велику споруду, той ве-

ликий прекрасний дім, архітектуру свого таланту. Мені здається, що він пройшов величезною еволюцією, яку можна було простягнути на цілі десятиліття».

Є певні моменти, які у зв'язку з творчістю Б.І.Антонича не можна об-

Про життя і творчість Б.І. Антонича у Горлицях виступили (зліва) професор Володимир Мокрий з краківського університету та професор Микола Ільницький з Університету ім. І.Франка у Львові.

минути і у наш час. Вони промовляють до нас дуже актуально. Не всі знають, що українську літературну мову Антонич почав вивчати на одинадцятому році життя. Вдома він говорив лемківським діалектом. Вже перша поетична збірка «Привітання життя» (1931) зауважила, що в українській літературі приходить непересічний талант, котрий пропонує нову поетичну візію світу. Літературознавець Микола Ільницький у своїй монографії й у з'язку з цим про поета пише: «Ні, Антонич, «приємним» ні для кого не робився, незвичності надавав його мові лемківський діалект – одна з найвіддаленіших гілок української мови. Всі, хто б не писав про Антонича-студента, неодмінно згадують про Лемківщину, що генами ввійшла в його творчість і вігла свіжку кров в українську поезію. Але треба сказати, Антонич доволі швидко опанував українську літературну мову, що в знанні її перевершив друзів-галичан. За віршами багато хто приймав його за наддніпрянця, а потім зі здивуванням запитував: «Як, ви – лемко?»

Чого ми до цього звернулися? Деякі авантюристи хочуть наших людей завести у мовну багнюку, з якої не буде можливості виліти. Атмосфера уроочистостей привела й до міркувань про рівень нашої національної свідомості. До речі, її аж ніяк не можна прирівнювати до національної свідомості українців Польщі. Зараз всі почнуть вишуковувати об'єктивні та всілякі інші причини. Не шукайте! Все від нас залежить! А ну, попробуйте глянути у дзеркало, коли почнете думати, наприклад, про рівень українського шкільництва на наших теренах. Яку школу відвідують ваші діти – сини, доньки, але зокрема внуки?! Якщо шукаєте відповідь, то у той же час подивіться у дзеркало, побачите, яку викривлену «відповідь» вам запропонує. Від правди ніхто не втече. Де вчаться ваші внуки? Смакують вже іншу мову. Вона смакує як йогурт від «Danone» – солодко, але чужо!

Ми ж були першими, хто українському світові (і не лише йому) нагадав

про поетичний феномен Антонича. У 1966 році Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві наблизило творчість Б.І.Антонича виданням «Перстені молодості». У 1967 р. з'явилось нью-йоркське видання Антонича, обидва київські видання з'явились у 1967 та 1989 рр. У минулому році київське видавництво художньої літератури «Дніпро» випустило видання, в якому вперше презентовано весь творчий доробок Б.І.Антонича.

Ще одне не слід забути. У 1919 році Богдан Ігор Антонич з матір'ю перебралися на якийсь час до містечка Меджилабірці. Цікаво було б знати, чи про це знають чільні представники цього районного міста. На нашу думку, треба серйозно і дуже конкретно подумати «батькам» міста, але й письменницькій громаді, як зафіксувати цю подію у цьому місті. Письменник всеєвропейського масштабу, яким Богдан-Ігор Антонич безперечно є, заслуговує на відкриття пам'ятної дошки у Меджилабірцях.

Не можна обминути й той факт, що творчістю Антонича зацікавилась й словацька перекладацька література. У 1976 році кошицьке «Vychodoslovenské vydavateľstvo» видало вибране поезії Антонича під назвою «Očarený rohan» у перекладі словацького поета Любоміра Фелдека, який про творчість Б.І.Антонича сказав таке: «... je to básnik práve s takým konkrétnym videním sveta a s takým zmyslom pre jeho metamorfózy vrátane metamorfóz jazyka, že poznať ho pred dvadsiatimi rokmi, celkom iste by si naša generácia písala na zástavu jeho meno medzi prvými.»

Тут же не можна не згадати і поезію українських письменників Словаччини, поетична метафора яких така близька антоничівській. Свідченням цього є віршовані твори Степана Гостиляка, Йо-сифа Збіглея, Ганни Коцур та інших.

Є на чому будувати і помножувати творчість Б.І.Антонича, адже й ми ще зовсім не втратили віру в землю батьківську.

Іван Яцканин

Нема своїх інтересів?!

Українська книга в Україні. Явище більш ніж парадоксальне. Парадоксальне і своєрідне. Українська книга у себе вдома почувається гірше ніж на чужині. Отаке явище нормальним не назвеш. Якщо вам випаде побувати у Києві, то знайдіть трохи часу і подивітесь, у якому жалюгідному стані знаходиться розповсюдження української книги в столиці України. Правда, про це вже стільки було написано, але ситуація не змінилась. Видавництва ледве виживають. А це в той час, коли книжкова продукція Росії сміливо гуляє собі по всій Україні. І недавній VI Форум видавців у Львові також показав, що видавнича справа в Україні дедалі більше занепадає. Де причина? Одна з них і в недосконалому законодавстві. Ці наболілі питання були предметом розмови з українським письменником Михайлом Шевченком (на фото). Скільки вже українські письменники не говорили про стан, в якому знаходиться українська книга у наші дні, до радикальніших змін так і не дійшло. Хто зараз прислухається до голосу письменника? Якщо май співрозмовник і порівнює, то у цьому немає ніякої ностальгії за минулим, але скоріше бажання ще наявніше показати, як нинішня українська держава призводить загибель української книги. Бо і він і його колеги по перу сподівалися на краще.

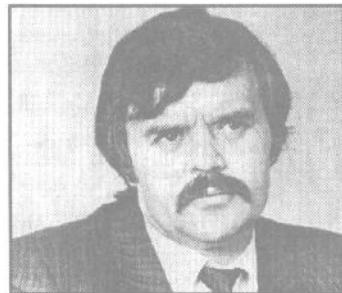
♦ *Михайле Васильовичу, зараз з офіційних трибуn багато говориться про проблеми національного інформаційного простору. Але трагедія книги в Україні все ж таки найбільша за своїми масштабами.*

– Пам'ятаймо, коли в світі з'являється книга – вона посідає і повинна посісти один з провідних секторів в інформаційному просторі. У вісімдесятіх роках на Україні видавалося 5-6 тисяч назв книг, загальним тиражем близько 200 мільйонів примірників. Тоді, в колоніальній Україні, існувала державна підтримка книговидання. В тому числі й української книги. Незалежно від настроїв своїх керівників, видавництво було зобов'язане видавати 60 відсотків української книги. Для книговидання і книгорозповсюдження існували пільгові кредити, поштові і залізничні тарифи, орендні ставки тощо.

♦ *Це означає, що дійшло до знищення зв'язку: автор-видавництво-поліграфія-книгорозповсюдження?*

– Сьогодні державного книговидання та розповсюдження, по суті, нема. В системі книгорозповсюдження працювало 13 тисяч висококваліфікованих фахівців. Вони комплектували бібліотеки, доносили книгу до кожного села, не кажучи вже про міську мережу книгорозповсюдження.

♦ *З ваших слів виходить, що про книгу дбала й імперіальна держава, звичайно, у своїх інтересах. Хіба в суверенної Україні нема своїх інтересів?*

– Знищення системи державного книговидання і книгорозповсюдження почали самі гілки кучерявого дерева державної влади України. Постанова кабінету Міністрів України № 311 від 5.11.1991 року, Указ Президента України № 70 від 31.12.1994 р., Декрет Кабінету Міністрів України від 15.12.1994 р. прирівняли торгівлю книгою до торгівлі горілкою.

◆ *Але все ж таки українські книги виходять, і наперекір усім труднощам.*

– Треба дякувати меценатам, які усвідомлюють, що криза книговидання і книгорозповсюдження – це криза духовності суспільства, і котрі хоч якось допомагають загальмувати її. Але книги, видані за їхньої підтримки тиражем 1-2 тисяч примірників, втрачають своє значення і лише створюють ілюзії того, що національна книга живе. Це, мовби для нашого заспокоєння, – аби не повставала і не воювала інтелігенція.

◆ *Нема в Україні такої ідеології, якій би було потрібне українське художнє слово?*

– Книгу, яка виходить тиражем 500 чи 100 примірників назвати українською важко. Вона виглядає як районна чи міська. І вже не консолідує народ в образі читача, а здрібнює інтелектуальний потенціал нації.

◆ *Ще є час врятувати українську книгу і українську літературу?*

– Держава повинна порятувати національну книгу як одну з найплідніших гілок культури України. Верховній Раді слід переглянути закон про книговидання в Україні, бо поки що він гуманніший до агресора на книжковому ринку. Необхідно прийняти Закон книговидання і книгорозповсюдження в Україні, який з допомогою різних податкових пільг відкрив би шлях до читача духовній національній книзі і перекрив доступ до наших ринків брудному друкованому потопу із сусідніх держав та нашого книжкового підпілля. Сьогодні, як ніколи, є багато нових творів на столах майстрів слова, з'явилася надзвичайно багато талановитої молоді. Повернулася додому зі своїх страдницьких мандрів репресована українська література та література української діаспори.

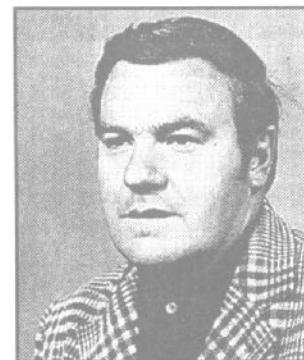
Розмову підготував **Іван Яцканин**

Мілан Зелінка
(словацький письменник)

Пізне прочитання

Говорити у колі фахівців (педагогів, літературних науковців, поетів або прозаїків) про те, що Тарас Григорович Шевченко це поет-гений, це те саме, як носити дрова у ліс, тим більше, що після вичерпної передмови Вацлава Жідліцького (передмова «Шевченкові парадокси» до чеського видання Taras Ševčenko: Bílé mýaky – černá niračna, Československý spisovatel, Praha, 1977 – прим. перекладача) важко можна знайти щось нового у цій інтересній області. Жідліцький розглянув феномен Шевченка з усіх можливих кутів зору, бо саме так вимагав історичний розвиток отакого виду пізнання, і зробив це надзвичайно кваліфіковано. І хоч зараз прецінь попробую сказати кілька слів про Шевченка на основі міри свого розуміння його поезії, не адресую це фахівцям, але зокрема широкій читацькій громадськості. За моїм зусиллям слід бачити лише одне: викликати живий інтерес до читання поезії Шевченка в оригіналі, оскільки йдеться про вартості, які не можна обминути, інакше будемо духовно набагато вбогіші. Твердження, що його поезія виникла у першій половині XIX століття і що її модель ніби пережита, із ширшого погляду необґрунтоване, адже пережитим є і Лермонтов та Пушкін, а все ж таки їх поезію постійно читають. Підстава зрозуміла: вони постійно промовляють до людей, вони актуальні не в простому розумінні цього слова.

Поезія Т.Г.Шевченка для початківця є найкращим шляхом до пізнання української літератури взагалі, оскільки дає змогу найкраще, універсально і найдоступніше осягти дух української нації, його вдачу і соціальну позицію на перехресті історії. В загальному можна показати на безперечні художні вартості, але викликати до них інтерес не буває таке самозрозуміле. У мене інтерес до поезії Шевченка викликав Константин Паустовський. У своїй автобіографічній книзі «Давні літа» зразу у першій частині у зв'язку зі смертю батька у Городищі біля Білої

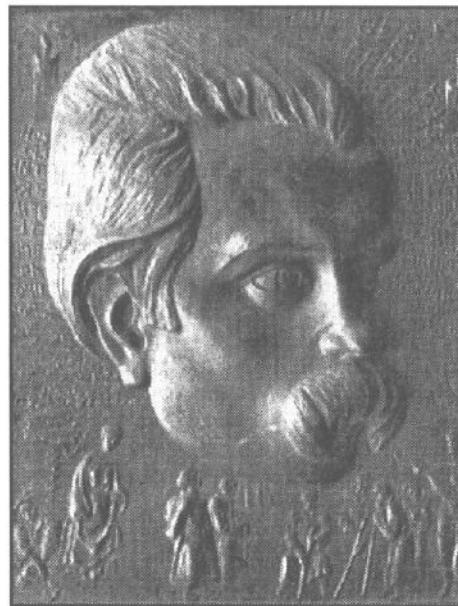
Церкви, коли пригадує гарну, заздалегідь посивілу тітку Дозію, характеризує її отак: „Neuznávala nijaké cirkevné obrady okrem spovede. Bibliu jej nahradzal Ševčenkova „Kobzar“, uložený v okrúhlnej truhle, ožlnutej a pokvapkanej voskom ako biblia. Tetuška Dozia ho zavše v noci vytiahla a pri sviečke čítala „Katerunu“, podchvíľou si utierajúc oči tmavou šatkou. Oplakávala osud Kateriny, podobný jej vlastnému osudu. Vo vlnkom háji za domom zelenel sa hrob jej syna, malinkého chlapčeka, ktorý zomrel pred mnohými rokmi, keď bola tetuška Dozia ešte mladá. Ako sa vtedy povrávalo, chlapček bol jej „nezákonným synom“. Tetušku Doziu sklamal muž, ktorého lúbila. Opustil ju, ale mu bola verná, ale ona mu bola verná do smrti a usťavične čakala, že sa k nej vráti. Zaiste bude chorý, bledny životom ubitý. No ona ho poriadne vyhreší a napokon láskavo prichýli“ (K.Paustovskij: Dávne roky, Mladé letá, Bratislava, 1974, preklad Félix Kostolný, str.8-9).

Дальшим імпульсом була Паустовського згадка про великого поета у книзі спогадів «Шлях блукання» («Дорога скитаний»): „Mangylák sa mi na prvý pohľad zdal vysloveným peklom. Jediné, čo slováka zmierovalo s týmto holým mestom, spečeným od horúčavy, bola spomienka na Tarasa Ševčenka. Tu sa trápil v trestrom prápore a tu nestratil ani zruko zo svojho nadania, dobroty a zo svojej lásky k Ukrajine. Prichodilo mi to ako zázrak, ale bolo to tak.“ (K.Paustovskij: Túlavé roky, Mladé letá, Bratislava, 1970, preklad Ružena Dvořáková-Žiaranová).

Зерно було засіяно. Досить було отих кілька абзаців і у мене з'явилось насамперед звичайне собі зацікавлення, пізніше палаюча туга піznати «Кобзар» і «Катерину», але й самого автора. Це була незвичайна людина, якщо з простого крі-

пака випрацювалась на академічного маляра і нарешті на особистість української літератури такої величини, що не можна собі без нього її уявити. Оці думки появілись аж пізніше, коли я завдяки головному редакторові «Дуклі» міг прочитати Шевченкові вірші по-українськи. Тут на мене чекало неабияке здивування, воно було дуже подібне до мистецького дива. Якби комусь оті слова здавались патетичними, наголошую, що я романтичної вдачі. Можливо, саме тому були мені вірші поета такими близькими, отак сильно вплинули на мене...

Зокрема мене здивувало, яка гарна українська мова. Раніше мені здавалась аж занадто твердою, але зараз я побачив, як в одному слові чергуються м'які склади з твердими. Оцей контраст для мене був не тільки цікавим, але і характерним для української мови. Я захопився ритмом віршів Шевченка. Насамперед я його читав без словника, його поезію я сприймав як музику, яку слухає, якщо в ній вже вслухався, мусить вислухати до кінця. Мимохіть я собі усвідомив, що читати текст на чужій мові отаким відважним способом нічого нового під сонцем, адже і великий Генріх Шліман пропонує починати навчання так, що учень насамперед якийсь час читає вголос текст без того, щоб його розумів і так дістає чужу мову до вух. I аж після того приступає до семантичного аспекту мови. Але мову Шевченка я міг розуміти на 80 відсотків зразу ж на початку – це була моя перевага, тим більше, що я після 34-річного перебування на Східній Словаччині усвідомлював собі, скільки спільніх слів має сottaцький діалект з українською мовою. Це все полегшувало мою ситуацію. Поезію Шевченка я читав не так, щоб якомога більше прочитати, але так, що один і той же віршований твір, який мені зразу сподобався, я прочитував кілька разів, зайнявся ним і тиждень, і не мало значення, чи йдеться про твір із 40 або 650 віршованими рядками. Домінуючою для мене стала «Катерина», яку я найбільше мріяв прочитати. Загалом я її прочитав майже десять разів з різними відрізками часу, і ніяк мені не набрдила, я завжди відкрив для себе щось нове. Але через «Гайдамаків» я ні одного разу не пройшов («воюю» з ними до сьогод-

Igor Kopchik: «Taras Shevchenko», 46x52 см, рельєфна пластика на шкірі.

ні), найскоріше із-за важких діалогів. I тоді я собі усвідомив, що без словника вже мені нікуди дітись і що мені ще треба попрацювати, щоб бодай трішечки познайомитись з поезією Т.Шевченка. Переїд мною відкрився новий читацький етап, і оця ясна перспектива наповнила мене новим очікуванням чогось незнайомого, досі незнаного. Я вірю, що Тарас Григорович Шевченко ще мене не раз здивує. Я ж його не читаю із-за його слави, яка йому обійшлася так дорого. Його поезію читаю заради її об'єктивних вартостей, інакше кажучи, як європеець не можу зігнорувати пропоновану можливість внутрішньо злагатися новими вартостями в інтересі кращого розуміння духа української нації, що у ній спільне з культурою інших народів, і що для неї своєрідне. З погляду загальних моральних обов'язків громадянина держави, яка знаходиться у центрі Європи, можна було б мені й небезпідставно дорікнути: Чому так пізно, чому аж зараз, на 58 році життя? Якщо обмінено минулі неприятливі умови у зв'язку з перевільшеним надаванням переваги усому, що виникло на Сході, скромно відповідаю: Так, пізно. Насправді пізно. Але краще пізно, як ніколи...

МОВОЗНАВСТВО

Микола Штець

Сакральна мова українців Пряшівщини

У повоєнні роки проблеми літургійної мови, якою у віруючих обох східних церков була церковнослов'янська мова, залишалися поза увагою офіційної лінгвістики. У вищих учбових закладах на окремих гуманітарних факультетах викладалася спочатку тільки старослов'янська мова як окрема дисципліна, обсяг якої згідно з вимогою т.зв. дейторізації (усунення історичних даних) навчального процесу звузвився на кілька лекційних годин, що згодом забезпечувалися в рамках курсу «*Вступ до вивчення слов'янських мов*».

У середніх та початкових школах поступово усувалися з підручників певні відомості з церковнослов'янської мови, редукувалося (або й зовсім припинилося) навчання релігії в школах. Дійшло до обмеження контактів широкої громадськості з кирилицею і нею написаних текстів, зокрема сакральних. Вивчення церковнослов'янської мови забезпечувалося тільки на теологічних факультетах, де воно здебільшого зводилося до читання тексту та розуміння його основного змісту. Становище церковнослов'янської мови ще більш ускладнюється після 1950 р., коли дійшло до заборони греко-католицької церкви у колишній Чехословаччині. Наведені факти мали за наслідок зниження соціального престижу церковнослов'янської мови, рівня її знання широким загалом.

Після 1945 р. у питанні літургійної мови обох східних церков Словаччини не дійшло до жодних змін. У парафіях Пряшівщини й надалі Богослужіння правилося церковнослов'янською мовою з місцевою українською орфоепією. Уживалися повоєнні церковнослов'янські книги, які були написані кирилицею. Друкувалися (чи точніше перевидавалися з повоєнних видань) також молитовники, які були написані церковнослов'янською мовою з «традиційною» російською етимологічною правописною системою, порів.: «Еще молимся о святъишаеъ, вселенстъи Архиереи... Папъ римстъи, побъдь, пре-бываніи, миръ, здравіи, и спасеніи, и оставлениі гръховъ ихъ...» (Спаси душу свою 1948, 134).

Як приклад перевидання повоєнних сакральних книг, написаних традиційною церковнослов'янською мовою й кириличним письмом, можна навести «Великий Сборникъ» (порів.: Престую, престую, преблагословленную, славеную Блечу нашу, Бородицу, и приснодаву Мрію, со всеми стыми поманувше сами сеke и друга...) (Великий Сборникъ, 1951, 5)

Після Пряшівського собору 1950 р., на якому вирішувалося питання повороту греко-католиків у православ'я, справу літургійної мови довелося розв'язувати Православній церкві Чехословаччини. Її першорядним завданням було поповнення особового складу духовенства, оскільки в 1950 р. ще у 32% колишніх уніатських парафіях не було священнослужителів. Саме тому при новоствореному Православному теологічному факультеті в Пряшеві, крім стаціонарного та заочного відділів, були відкриті короткосесні (піврічні та річні) курси для підготовки священиків з рядів дяків та інших осіб. На протязі трьох років прискореною формою закінчило факультет 70

священиків. Усе це позначилося на рівні володіння церковнослов'янською мовою не тільки віруючими, а й духовенством. Отже, постало питання, як полегшити читання церковнослов'янських текстів.

Існувало кілька можливостей розв'язання цієї проблеми. Тодішні єпархи почали видавати молитовники та інші книги, в яких церковнослов'янська мова транслітерувалася латиницею, тобто графічною системою, яка вживалася у словацькій літературній мові (эрозуміло, без церковнослов'янських діакритичних знаків – наголосів, придихів, титл і т.ін). Друкування церковних книг латиницею було зумовлене й іншими причинами. Як зауважує І.Ванат, щоб повернення до православ'я не набуло українського національного характеру, тодішні власті реорганізували православну церкву Словаччини: створили поряд з Прашівською й окрему Михайлівську словацьку православну єпархію (травень 1950 р.) (Vanat 1996, 86).

У новоствореній Михайлівській єпархії літургійною мовою й надалі залишалася церковнослов'янська мова, а словацькою мовою виголошувалися проповіді, присяга при одруженні та ін. Для словацької православної єпархії було видано словацьким алфавітом молитовник «Chlib duši» (1950). Проте застосована в цьому молитовнику словацька графічна система не забезпечувала точної (а тільки приблизної) орфоепії (вимови, яка здавна усталилася в Словаччині), зокрема звучання голосних, що позначаються літерами і, и, ы, ӓ, яке пом'якшує попередній приголосний або передає сполучення й+а та ін.

У 1974 р. було видано також латиницею «Velikij sbórník» (1976), який відрізняється від попереднього молитовника «Chlib duši» тим, що в усьому тексті поставлено наголоси. Транслітерація словацькою графікою літургійних текстів створює передумови для виникнення церковнослов'янської мови з словацькою орфоепією. Отака вимова вже спостерігається у відправах церковнослов'янською мовою у словацьких населених пунктах.

У парафіях з українським населенням (включно тих, у яких дійшло до зміни греко-католицького на православне віросповідання) у 1950-1968 рр. транслітеровано латиницею літургійні тексти ще не впливали на зміну української орфоепії церковнослов'янської мови, оскільки миряни українських сіл дотримують місцеву традиційну вимову, яку вони засвоїли ще з богослужебних книг, написаних кирилицею (або з дитинства її засвоїли на слух).

Після оновлення греко-католицької церкви у Чехословаччині в 1968 р. спостерігається відмінне ставлення обох східних церков до літургійної мови. Православна церква в Чехословаччині й надалі в усіх парафіях (незалежно від національної принадлежності їх мирян) уживає як літургійну церковнослов'янську мову з двоякою орфографією: церковнослов'янською (кирилицею) та словацькою (латиницею). Отже, православна церква в основному зберігає національний (східний) характер. Однак свідоме чи несвідоме введення латиниці в літургійні тексти сприяє творенню вже згаданої словацької орфоепії церковнослов'янської мови, потенціальній словакізації східних церковних обрядів та послабленню національного обличчя православної церкви.

Для греко-католицьких віруючих Словаччини було видано молитовник «Chválme boha» (1968). Йдеться про скорочену версію молитовника, який ще в 1942 р. уклав о. Павол Спішак. Цю книгу видрукував Словачський інститут св. Кирила і Мефодія в Римі (14 жовтня 1968). У вступі упорядник о. Міхал Лапčko зазначає, що ми змушені «звернути вашу увагу на те, що як у старослов'янській транслітерації, так у словацькому перекладі та тексті вживаемо старий правопис» (словацький правопис, що вживався в міжвоєнні роки. – М.Ш.).

У цьому молитовнику частина церковнослов'янських текстів, які транслітеровано словацькою графічною системою, паралельно наводиться у перекладі на словацьку мову. Йдеться про «Денні молитви» (с. 5-14) та «Літургію св. Іонна Златоустого» (с. 97-171). Усі інші молитви подаються тільки словацькою мовою.

Способ транслітерації церковнослов'янських текстів словацькою графікою у цьому молитовнику дуже сумнівний. Кирилична літера **ѣ** передається словацькою сполучкою **ie** або графемою **é**, **ѧ** як **ÿ** (або **a**), закінчення – **ый** як – **ý**, **ш** як **šl**, – **er** – у середині слів як складотворне – **л** –, подібно до того, як у словацькій мові ставиться знак довготи (слов. **dížeň**). Порів.: *Svätý Bože, svätý ktepký, svätý bezsmrtný, pomiluj nás! Sláva Otcu i Synu s svätomu Duchu i nynie i prisno i vo veky vekov.* (с. 114); *«Sija jest krv moja novaho záveta»* (с. 145); *«Ješte molim sa o predstojaštich ľudech ožidajuštič ot tebe...»* (с. 122).

Таку транслітерацію не можна оцінювати інакше, як намагання упорядника молитовника переконати мирян у близькості чи тотожності церковнослов'янської мови до словацької. Наведене мало створити сприятливі умови для уцерковлення словацької мови в греко-католицьких парафіях на Пряшівщині.

Словацькою графікою можна (хоч не зовсім точно), але все ж таки, краще передати українську церковнослов'янську вимову, ніж це здійснено в наведеному молитовнику. Підтверджує це й наступна книга «*Liturgia sv. Jána Zlatoústeho*» (1968), яку уклав та до друку підготував авторський колектив (приз віща не наведений). Поряд з церковнослов'янським текстом подається переклад Літургії словацькою мовою. Порівняй той самий текст в обох згадуваних виданнях: «*Svjatyj Bože, svjatyj Kripkyj, svjatyj Bezsmertnyj, pomiluj nas. Slava Otcu, i Synu, i Svatomu Duchu, i nyñi i prisno, i vo viki vikov.*» (с. 9).; *Sija jesť krov moja novaho zavita* (с.35); «*Ješte molimsja o predstojaštič ľudech, ožidajuštič od tebe...»* (с. 30).

З наведеного стає очевидним, що після 1968 р. у словацьких чи словакізованих парафіях вводилася як літургійна словацька мова.

Відомі й інші спроби полегшити читання церковнослов'янських текстів. Як приклад такого намагання можна навести греко-католицький молитовник «Христос моя сила», який уклав Степан Пап (1984).

Частина літургійних текстів у цьому молитовнику транслітеровано українською графічною системою, інша – перекладена на сучасну українську літературну мову. Цей спосіб друкування богослужбових книг найточніше відбиває місцеву українську орфоепію церковнослов'янської мови.

Порів.: «Окропиши мя іссопом, і очищуся; омиєши мя, і паче сніга убілюся. Слуху моєму даси радість і веселіє, возврадуються кости смирення» (с. 6).

Переклад великої кількості молитов (молитви щоденні, до Пресв. Богородиці, до Святих, перед і після сповіді та ін.) на українську літературну мову є першою спробою її уцерковлення у цій етнічній області.

Порів.: «Окропи мене іссопом, і очищуся, обмий мене, і стану біліший від снігу. Дай мені почуття радість і веселість, зрадіють кості сокрушенні» (с. 12).

Наведений спосіб транслітерації літургійних черковнослов'янських текстів не знайшов належної підтримки серед греко-католицьких ієрархів. Навпаки, кількість церковнослов'янських текстів у молитовниках зменшується до мінімума. Порів. книжку «*Modlitby a piesne pre gréckokatolíkov*» (1978), у якій церковнослов'янською мовою (словацькою графікою) надруковані тільки щоденні молитви (с. 5-10) та «Божественная літургія св. Іонна Златоустого» (с.544-608), а всі інші тексти на сторінках 11-543 та 609-958

становлять переклади молитов, пісень та текстів «Великого Сборника» на словацьку мову.

Після листопадового перевороту 1989 р. завершується процес реабілітації й легалізації греко-католицької церкви в тодішній Чехословаччині. Однак цей процес, як зауважує історик І. Ванат, «супроводжується рядом негативних явищ в етнокультурній, релігійній і суспільно-політичній сферах, які розкололи цілісність української спільноти в цьому регіоні» (Ванат 1996, 88). 10

Згадані події позначилися й на ставленні до питання літургійної мови, де спостерігаються такі основні тенденції: а) збереження як богослужбової церковнослов'янської мови, б) введення словацької літературної мови у Богослужіння та інші відправи, в) читання в храмі Євангелія та Апостола українського діалектною (некодифікованою) мовою при збереженні церковнослов'янської мови в інших частинах Літургії, г) уцерковлення т.зв. русинської літературної мови в найголовніших відправах.

У наш час найбільш актуальною видається проблема зрозуміlostі літургійної мови. Проблема ця не нова. Виникала вона в різних народів не водночас і розв'язувалася по-різному. Так, напр., Євангельська церква авгсбурзького віросповідання у Словаччині ще в XVII ст. прийняла як богослужбову стару чеську мову, яка вживалася до 70-х рр. нашого століття (зараз уживається словацька мова), Римсько-католицька церква Словаччини у повоєнні роки ввела словацьку літературну мову в Богослужіння, хоча досі в храмовій практиці відбуваються відправи й латинською мовою.

Про уцерковлення ново української літературної мови у православ'ї та в інших віросповідань в Україні доповідав на ХІІ Міжнародному з'їзді славістів В. Німчук, який наголошував на тому, що «сучасна українська літературна мова – знаряддя духовності всіх українців-християн» (Німчук 1998, 108) 11.

Уцерковленням української літературної мови в Україні поглибується й укріплюється національний характер православних, греко-католицької та інших церков в Україні. Зовсім інша ситуація в Словаччині, де уцерковленням словацької мови обидві церкви східного обряду втрачають національний характер.

Питання літургійної мови обох східних конфесій у Словаччині тісно пов'язана з питанням національної орієнтації населення цієї етнічної області. У результаті складного історичного розвитку українське населення Пряшівщини знаходиться на різних ступенях національної свідомості: одна частина залишається на позиціях етнічного (народного) русинізму, вважає себе русинами (або руснаками) і під цією назвою розуміє свою приналежність до східної «руської» віри та східнослов'янської руської національності; інша частина населення дійшла до вищого ступеня національної свідомості (подібно до того, як громадськість материкової країни ще в часи національного відродження) вживав назустріч українець і вважає себе частиною українського народу. Лідери «Русинської оброди» намагаються використати цю ситуацію для своїх політичних замірів: створити з місцевого населення окремий русинський народ з окремою русинською літературною мовою. У такій мовно-політичній ситуації не можна сподіватися на те, що в найближчий час відбудеться на Пряшівщині уцерковлення української літературної мови. Отже, в українському етносу Східної Словаччини на даному етапі не українська літературна мова, а національна мова (зокрема її усно-розмовна форма) разом із літургійною церковнослов'янською мовою є тим важливим знаряддям, яке об'єднує українців Пряшівщини із своєю материковою країною. Як колись старослов'янська мова завдяки своїй відносній зрозуміlostі об'єднувала слов'янські народи, так у наш час церковнослов'янська мова

є поважним і священним міжслов'янським засобом єднання, є певним міжслов'янським літургійним есперанто. Отже, домагання парафіян Східної Словаччини зберегти церковнослов'янську мову як богослужбову – це не прояв якоїсь ностальгії за чимось старим, відживаючим, але бажання зберегти серцевину духовності населення цього етносу, знаряддя боротьби проти словакізації східних церковних обрядів (Народны новинки 1992, ч. 2, с. 1).

В останнє десятиріччя Греко-католицький єпископський уряд у Пряшеві видає богослужбові книги на церковнослов'янській мові з словацькою графікою та в перекладі на словацьку літературну мову. Водночас єпархія дала згоду 11 греко-католицьким священикам читати Апостол та Євангеліє на т.зв. русинській мові.

У православних парафіях богослужіння відбуваються тільки церковнослов'янською мовою, причому вживаються книги, надруковані кирилицею або словацькою графікою. Водночас Пряшівська православна єпархія готує до друку молитовники, які написані азбукою (без діакритичних знаків). Щоправда, на словацьку мову було перекладено «Літургію св. Іоанна Златоустого» (Надзам, 1996) та «Божественную літургію преждеосвящених» (Šak 1996), але тільки як навчальні посібники для студентів Пряшівського православного богословського факультету.

Існує більше можливостей, за допомогою яких можна подолати період певної кризи церковнослов'янської мови в Словаччині (напр. видати коротку граматику церковнослов'янської мови для шкільної молоді, запровадити кирилицю в підручниках рідної мови і т.ін.). Про ці можливості повинні подбати передусім єпархи об обох східних церков у Словаччині і зробити все необхідне для того, щоб церковнослов'янську мову як велике духовне багатство зберегти для майбутніх поколінь.

Примітки:

1. Спасті душу свою. Молитвенник для детей /III-е видання. – Пряшів, 1948. – 380 с. (видання греко-католицьких ѿ. Редемітористів у Михайлівцах).
2. ВЕЛИКИЙ СБОРНИК. Часть первая: Часословъ, Октоихъ и Общая миная. – Прага: Издательство Экзархата Московской Патриархии в Чехословакии, 1951. – 234 с. (їдеться про передрук довоєнного «Великого Сборника», що його видала «Православна місія у В. ламдімировій на Пряшівщині»).
3. Ванат І. Пряшівський собор 1950 року: політичний намір і його реалізація// Дукля. – 1996. – № 6. – с. 67 – 86.
4. Chlib duši. Molitvenník. – Prešov: Pravoslávna cirkev v Československu, 1950. – 359 с. (молитовник майже двадцять разів перевидавався, востаннє у 1996 р.).
5. Veľký abótnik. – Bratislava: Cirkevné nakladatelstvo , 1974. – 768 с. (видала Православна церква в Чехословаччині). 2-е видання.
6. Chválme boha. Modlitebná knižka pre gréckokatolíkov (zostavil P. Šišák). – Rim: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968. – 174 s.
7. Liturgia sv. Jána Zlatousteho. – Trnava: Spolok sv. Vojtecha , 1968.-96 s. (Греко-католицький єписконоський уряд у Кошицих 31 жовтня 1968 р. ухвалив друкування цього молитовника).
8. Христос моя сила (Молитовник). – Братислава: Сполок св. Войтех, Трнава в Ціркевном накладальстві, 1984. – 525 с. (Молитовник ухвалив і дозволив друкувати Греко-католицький ординаріат у Пряшеві ще 11 червня 1970 р.).
9. Modlitby a piesne pre gréckokatolíkov. – 1-е вид. – Vydal Spolok sväteho Vojtecha v Trnave v Cirkevnom vydavateľstve v Bratislave, 1978. – 959 с. (молитовник кілька разів перевидавався).
10. Ванат І. Там же. С. 88.
11. Німчук В. Уцерковлення новоукраїнської літературної мови (Православ'я) // XII Міжнародний з'їзд славістів. Історія джерелознавство, культурологія та етнологія слов'янських народів. – Київ, 1998. – С. 87-110.
12. Народны новинки 1992, Ч. 2, С. 1.
13. Liturgia sv. Jána Zlatousteho. – Prešov, 1996. – 127 с. (упорядник Маріан Надзам); Štefan Šak. Liturgia vopred posvätených darov. – Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1996 – 94 с.

Гей, хто в світі, озовися!

Віктор Кордун дебютував 30 червня 1967 року на сторінках «Літературної України», після чого відразу ж був заборонений для друку. Вчився в Київському університеті, з якого був виключений, потрапивши до списку політично неблагонадійних. Згодом закінчив Київський інститут театрального мистецтва. Ім'я поета знову з'явилося у пресі аж на початку 80-х років. Автор збірок - «Земля натхнення»/1984/, «Пісенька з маминого наперстка»/1985/, «Славія»/1987/, «Кущ вогню»/1990/, «Сонцестояння»/1992/. Видавалися книги в перекладі німецькою мовою, а окрім добірки - багатьма мовами світу. Заступник Голови Національної Спілки письменників України та голова комісії по роботі з творчою молоддю НСПУ, редактує і видає журнал «Світовид». Лауреат премії імені Павла Тичини та премії імені Володимира Сосюри. Цього року у київському видавництві «Український письменник» вийшла збірка Віктора Кордуна «Зимовий стук дятла».

Віктор Кордун

Зимовий стук дятла

Під серцем
колючий сніг,
і виростають пір'їни
із сутінку.

Біла рівнина,
а потім іще раз біла рівнина,
іще раз.

Ці сосни давно нетутешні,
вони зайшли за край лісу
і зайшли за край свого життя -

отак і шумлять на пагорбі,
що звідси далеко видно
і вперед, і назад -
то все тільки біле.

Не дає мені спати
зимовий стук дятла,
не дає мені спати отак,
як спить під кригою лісове озерце,
не дає мені спати,
як спить непроглядна ніч.

Зимовий стук дятла,
не вмовкай ще хоч трішки -
nehay я чутиму,
що життя триває.

Віктор
Кордун
ЗИМОВИЙ СТУК ДЯТЛА

* * *

На наше літо – падає сніг.
Та й чи було воно – наше літо?
А якщо було – то навіщо?

Сніг засипає і своє, і наше минуле,
відміняючи його, і день уриває:
чи назавжди, чи тільки до ранку,
що прокинеться світлом у кожному з нас –
чимраз вищим і чимраз світлішим.

Хто чи що під неждану хуртечу
крізь мовчання зайде безмовно
до нашого Богом забутого дому?

Ні – ніхто, ні – ніщо, крім ночі –
але як в ній не потонути?

Цілу ніч поруч з нашим безсонням
ми ледь-ледь блимотіли, як ті світлячки,
і тривожно, невпинно чекали:
а раптом ще прийде?

А назавтра побачили ті, що змогли:
через наше біле з осмути подвір'я –
не знати звідки й не знати куди –
пролягли якісь дивовижні сліди...
І яскріли ясно на сонці! –

Так з-під снігу світиться літо.

* * *

Вітряки ще риплять дерев'яними крилами,
пориваючись знятися вгору.

Навіщо Господь поприпинав їх на пагорках,
тоді як вітрам повелів розвіяти,
а дощам повелів позмивати все,
де вже не кільчиться час?

Почужкілі в чужому світі,
вони над землею повисли в страху:
відлітати чи не відлітати?

Домелюючи наше минуле життя,
вітряки раз по раз позойкують:
чи вже, чи вже, Господи,
чи це вже кінець?

РЕЦЕНЗІЇ

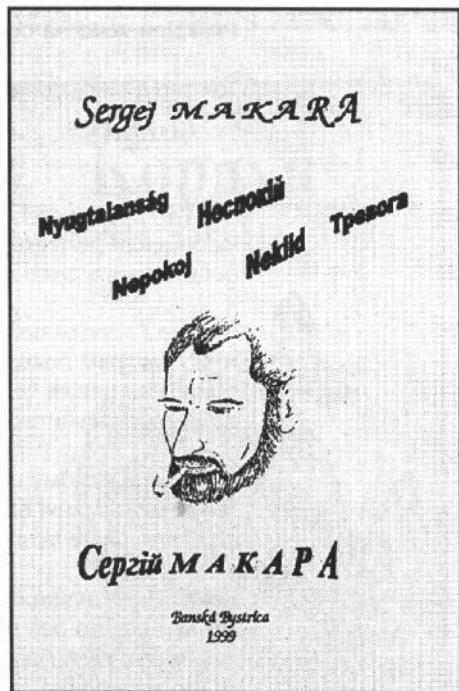
НЕСПОКІЙ СЕРГІЯ МАКАРИ

Видання поетичної збірки Сергія Макари «Неспокій» (ФіФ УМБ, Банська Бистриця, 1999, 85 с.) словацькою, чеською, російською, мадярською та українською мовами стало для мене приводом, щоб я розглянув його раніше видану поезію саме під кутом зору цього одного з основних мотивів його поетичної, але й наукової творчості, оцінив художні вартості окремих збірок та по мірі можливості вказав на їх достоїнства в рамках чехословацького та загальноукраїнського літературних контекстів.

Сергій Макара досі видає понад десять поетичних збірок, дві книжки вибраних творів та цілий ряд циклів в окремих колективних збірниках. Більше ніж сорок років активно збагачує українську літературу, зокрема поезію Чехо-Словаччини та в немалій мірі і загальноукраїнську літературу. Поступово виробляв стійку шкалу цінностей, яку формував разом з іншими нашими поетами, змінював свої акценти, але мотив неспокою проходив усіма його творами. Це й добре зробив, бо без неспокою не було б руху, не було б розвитку, шукання, не було б дальшого вдосконалення. Зрозуміло, що протягом тих сорока років у нашему суспільстві, у світі взагалі, в літературі і приватному житті поета відбулося чимало дуже важливих, навіть кардинальних подій, які знайшли своє поетичне відображення в окремих поезіях.

Із усіх тенденцій, почуттів, які протягом останніх 40 років виразив і зобразив поет у своїх творах, домінувало

почуття неспокою, шукання гармонії в природі, суспільстві та у своїй душі. Шукання гармонії і художнє вираження почуттів неспокою проходило у нього болісно, в муках, але терпеливо і поступово, хоч у початкових поетичних творах, які виникали в перші десятиліття після визволення нашої країни Радянською Армією, в період великого будівничого піднесення нашого народу, домінувала тзв. будівничча поезія. В період, коли наше населення національно дозрівало, емансилювалося з іншими народами Чехо-Словаччини, усвідомлювало, що воно є складовою частиною великого українського народу, його культури, історії, психології, менталітету і тому переходило на українську національну орієнтацію і українську літературну

мову, хоч власне його мова (говірка чи діалект) була і досі є українська, лише її так не називано, писав, як було прийнято писати у всіх національних літературах соціалістичного табору, але почуття неспокою його не залишало. Для окремих осіб перехід на українську літературну мову був тяжкий, болісний, комплікований, але наш поет зрозумів цей перехід як історичну об'єктивність та необхідність і після кількох поезій написаних російською мовою став писати українською мовою. Неспокій, сумнів, який його охоплював його душу і в ці молоді, «комсомольські» роки, виразив і в таких рядках, чи зможе «передати всі свої почуття, кожну думку, серце та вірш, щоб стати учасником нового життя». Незадоволений був і тим, що він не міг змінитися, стати слово'єм, «щоб його пісенька», «переливна, бадьора, гарна /вийшла в людські серця».

Мотив неспокою домінував і в любовній поезії, яку власне Сергій Макара започаткував у нашій пряшівській повоєнній поезії, коли заявив:

*«Ex. жаль, що я тебе, кохання,
Для себе зберегти не зміг...»*

Той же мотив виразно ззвучить і в таких віршах першої збірки «Осяяна юність», в яких автор співає про своїх улюблених Карпати, про успіхи народу під час оновлення війною знищеноого краю, виражає свої синівські почуття до мами, батьків і рідних, сумніваючись, чи зможе словами передати все те, що він відчуває і переживає. Цей неспокій у творах С. Макарі виразно відчувається і там, де шукає гармонію між природою та людиною – та взагалі, між іншим, хвилювала поета С. Макару все творче життя не лише в поезії, але і в науковій діяльності, що засвідчують його наукові праці. Вона не дає йому спокою ані в останні роки. Можемо твердити, що з віком вона ще більше поглибуєть-

ся, виразніше виявляється в його художніх творах і наукових дослідженнях.

Коли в першій збірці мотив неспокою має більш-менш суспільний характер, в другій «Зростання», яка повна інтимних поезій, має внутрішній характер. Нова суспільна атмосфера 60-х років і в галузі інтимної поезії створила умови для експериментування, нового поетичного осмислення і вираження внутрішніх духовних почуттів. Цю ситуацію поет С. Макара в повній мірі використав, що дало позитивні результати в збірці «Совість» (1970). В названій збірці домінує над усіма творами вірш «Неспокій», в якому виразив на повну силу почуття неспокою, своє незадоволення, що його «Розстріляні мрії / недозірілі у серці», що «розстріляні квіти / розквітили болем», що «розстріляний гуманізм / стогне в агонії», що «розстріляна совість / мовчить», що «гуманізм розстріляв совість / совість розстріляла гуманізм». Треба пам'ятати, що вірші були написані в період американсько – в'єтнамської війни та ще до горезвінних серпневих днів 1968 року, коли нашу країну окупували війська Варшавського договору й ідеї «празької весни» чи «соціалізму з людським обличчям» були після серпневої окупації 1968 насильно придушені. Поет відчував наступаючу грозу, яку з собою можуть принести танки і багнети. Він, переконаний гуманіст, зворушений бурхливими подіями 60-х років, намагається знайти «спокій у неспокії», але не знаходить його. Даремно він заявляє, що «вчусь стріляти / бо так треба», він того ніколи не зробив, бо він був і залишився великим гуманістом. Аж сьогодні розуміємо та усвідомлюємо, що мав поет на увазі ще до років тзв. нормалізації, яки потім, образно кажучи, «розстріляли» і його мрії. Неспокій так само ззвучить у вірші «Фотокарт-

ка» з тої самої сбірки, коли поет висловлює своє незадоволення, вболіває за тих, які невинно проливали кров за свою батьківщину «на далекій, але близькій в'єтнамській землі» для нас, висловлює переконання, що «всі діти Планети мають право / На спокійні сні» / і не можуть вмирати від американських бомб.

Поет С.Макара намагався знайти себе, своє місце у «вірвірі» суспільного і літературного життя 60-х років, бо був незадоволений суспільним становищем, яке у нас панувало, незадоволений був художнім рівнем нашої літератури і тому шукав нові художні засоби, міняв, збагачував образну систему, яка стала більш метафоричною, поліфункціональною, поліфонічною, строфіка і ритміка стала різноманітнішою. Його цікавили не лише проблеми світу, але передусім проблеми людської душі, як от:

В очах твоїх буду купатися,
Я весну буду пити з очей. –
Навіть юність нам легше втрачати,
Коли ми серед любимих людей.

В багатьох віршах того періоду знаходимо, як почуття неспокою вібрує у нього в різних варіаціях не лише у віршах суспільного характеру, але й в інтимній ліриці. Можемо назвати цілий ряд творів у циклах «Нехай розквітне мир», «Не можу мовчати», «На різні струни», «Травневі метаморфози» із збірки «Ленін з нами» чи в циклах «Криниця мрій», «Поклик юності», «Осінні мелодії», «Зойк тривоги», «Весна у серці», «Миттєвість неповторності» збірки «Сивина торкнулась скронь».

На наш погляд, найчастіше і найглибше мотив неспокою пронизує вірші збірки «Сивина торкнулась скронь». Почуття неспокою вилились у тому, що молодість промайнула у поета наче «травнева хвиля», що його «Дні втікають наче коні...», що «молодість в житті буває раз», що

Роки втікають, наче хмари,
Літа пливуть, немов ріка...
А з ними і любові чари,
І юнь у небуття втіка...

Неспокій серця з почуттям наявний, як бачимо, передусім в інтимній ліриці, бо «...кохана не приходить,/ Крас серце біль і сум./, бо «І любов раз отак не вернеться, – Промайне за віком назавжди», як оті поїзди, колеса яких цокотять в даль.

Почуття неспокою вибухає у нього і тому, що ми «доторкаємось до зір,/ А поруч з болю хтось ридає,/ Та нам його байдужий зір...». Ми можемо назвати безліч поезій, в яких поет С.Макара передав почуття свого неспокою з тими негативними явищами, які зустрічаємо в нашему суспільстві, світі взагалі, в міжлюдських відносинах, і відносинах між закоханими, між жінкою і чоловіків. Одночасно з почуттями неспокою поет висловлює віру в добро людини, в можливість змінити поганий стан на ліпший, людськіший, справедливіший, бо у «нього завжди серце плаче,/ Коли хтось скаже слово так, неначе/ Воно було б – онуча для віуття».

Мотив неспокою наявний і в поезії інших наших поетів. Очевидно, найсильніше він ззвучить у сатиричних творах Ст. Гостиняка, але своєрідність почуттів неспокою С.Макари полягає в її особливому ліричному тоні, не в сарказмі чи критицизмі, як у Ст. Гостиняка.

Поезія С.Макари акумулювала в собі культуру поетичного мислення не лише нашого народу, але й ширше, передусім українського та російського, акумулювала людську духовність в її глибоких інтимних та соціальних розмірах, які давно вийшли за рамки «класової схеми». Його поезія, зокрема останніх років філософсько- медитативна, почуттєво хвилююча, яка розвивалася від часткового до суттєвого, невпинно шукала нові художні

прийоми, намагалася піznати і наблизитися якнайближче до суті неповторної миті людського життя, виявлення любові, кохання, гуманізму і доброти. В його поетичних збірках знаходимо типові для романтичної літератури елементи чи прийоми, як ніч, кінь, втеча, сум, зрада, символічні чи міфічні громи, блискавки, море, рідний край, рідна мова, поетичне звертання до читача, до природи тощо. Рефлексивна, асоціативна поезія, пісенна поетика, вірші-міркування є цього доказом. Поезія С. Макари належить до того типу, де кожна думка виступає у вірші в конкретній формі – образі. Тому вірші С. Макари небагаті на абстрактні слова-образи, навпаки, в романтичній традиції сповнені таких слів, як вітер, ніч, сум, кохання тощо. Форма його поезії іноді буває фантастична, «вільна», без певного сюжету. Музичність він досягає завдяки ритміці, внутрішній римі, повторам слів чи звуків. Не знижує вартості віршів С. Макари ані те, що іноді в його віршах звуковий бік, музичність мови, а не думка, керує вибором слів-образів та будовою речення. Музичні засоби у нього бувають різні: пісенні вірші, декламаційні, риторичні. Рефлексійні вірші, вірші-роздуми та політичні вірші відбивають загальні настрої доби. С. Макара використовував для зображення чи передачі своїх почуттів майже всі поетичні розміри. Не використовував їх свавільно, але завжди з метою виразити якнайбільш адекватно свою думку, свої почуття.

Цінне і те, що С. Макара хоч зображував передусім настрої властивої душі і проблеми свого русько-українського народу Словаччини, зумів їх вирішувати в контексті загальнолюдських проблем всієї нашої країни і світу та при цьому поетично зобразити на рівні тодішнього чехо-словашкого і загальноукраїнського літературних контекстів. А це не кожному нашому

поетові було під силу. В цьому полягає, на нашу думку, значення поетичної творчості С.Макари та її позитивний вклад у загальноукраїнську поезію.

В контексті нашої повоєнної літератури поезія С.Макари займає особливе місце, бо ані у одного художника слова так поетично та сильно не звучала інтимна ліра, як у нього. Мало хто з наших поетів передав свою синівську любов до матері-неньки, до рідної мови чи любимих Карпат так майстерно та переконливо, як він; мало хто так передав свої різноманітні почуття неспокою, любові до жінок, до своєї матері, як він; мало хто з наших поетів так настирливо дбав про евфонію поетичного твору, як він; мало хто використовував так майстерно різні рифти, розміри, художні прийоми, як він.

І останній вибір поетичних творів «Неспокій» переконує нас не лише у тому, але й у тому, що вся його поезія пройнята почуттями неспокою, що справді мотив неспокою належить до його основних мотивів всієї поетичної і наукової творчості.

Не можна не сказати кілька слів про переклади поетичних творів С.Макари на словацьку, чеську і російську мови, які увійшли в збірку «Неспокій». Коли перекладачі на чеську чи російську мови зуміли передати дух, насиленість, образність, ширість, смислову і змістову навантаженість та поетичність Макарового ліризму, те саме не можемо сказати про словацьких перекладачів. Словацьким перекладам (Я.Резнік, М.Худа) бракує той макарівської широті, насиленості, «Щаві», як кажуть словаки, вони якісь стерильні, тому не дають словацькому читачу того художнього багатства, яке несуть з собою оригінальні вірші.

Михайло Роман

УКРАЇНА ВИДАЄ

Валерій Шевчук – безперечно один з найвизначніших сучасних українських письменників, художні твори якого перекладалися на 21 мову світу.

«Коли людина мститься, з неї виходить біс помсти, коли людина ненавидить, з неї виходить біс ненависті, коли людина вбиває, з неї виходить біс смерті. І навпаки: коли людина жалує бідного, з неї виходить янгол співчуття, коли людина зичить іншому добра й допомагає йому, з неї виходить янгол доброти, коли людина любить, з неї виходить янгол любові. Що ж таке любов двох істот? Це з'єднання в дусі любові» – отакі міркування можна прочитати в історичній повісті «Розсічене коло», яка увійшла у видання «Біс плоті», яке з'явилося у київському видавництві «Твім інтер». У видання також увійшли історичні повісті – «У пащу Дракона», «Біс плоті», «Закон зла». Читаючи оці твори, зрозумієте, що Валерій Шевчук творить цілком новий в українській літературі тип історичної повісті: з одного боку, це твори мислительні, з другого, – завдяки напруженному сюжетові, наближаються до інтелектуального детективу, з третього, – психологічні, бо розкриття тайн людської душі – одне із творчих завдань автора.

Найновіший роман Валерія Шевчука «Юнаки з вогненої печі» (Записки стандартного чоловіка) – про трьох друзів, яким судилася важка доля в тоталітарному суспільстві, через внутрішній світ котрих читач побачить долю їхнього покоління. У хлопців з Житомира передові погляди на буття українського народу, на власну роль у вирішенні кардинальних питань щодо долі України. Роман Валерія Шевчука «Юнаки з вогненої печі» вийшов у київському видавництві «Український письменник» у серії «Сучасна українська література».

Роман «Діти Чумацького Шляху» Докії Гуменної дістав високу оцінку найавторитетніших літературознавців з нашої діаспори. Юрій Шерех (Шевельов) відгукнувся про нього так: він «становить собою велику культурну цінність, як з погляду мистецького, так і з погляду мемуарно-історичного. Роман змальовує наступ болшевизму на укра-

Валерій
Шевчук

БІС ПЛОТИ

Валерій
Шевчук

ЮНАКИ З ВОГНЕНОЇ ПЕЧІ

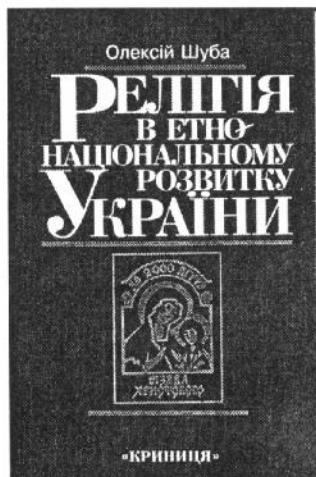

їнський народ... Дійсність скоплено і показано надзвичайно широко. Авторка сама пережила те, що описує, сама була переслідувана і зазнала змальовуваного на власній спині. Процес розкладу українського побуту, культури, родини тощо подано надзвичайно переконливо» — пише у передмові до цього роману Анатолій Погрібний, який вийшов у київському Українському Центрі духовної культури у серії «Український історичний роман».

Український прозаїк Павло Загребельний автор понад двох десятків романів, повістей, з-поміж яких слід назвати романи «Я, Богдан», «Тисячолітній Миколай», «Роксолана», «Євпраксія», «Юлія», «Диво», «Смерть у Києві», «Первоміст» та дальших. Київське видавництво «Український письменник» видало цього року його роман «Зона особливої охорони». Сюжет роману показує вчораших партократів, які в одній із закритих дільниць Києва створили зону особливої охорони, де в мініатюрі намагаються відтворити вчорашину більшовицьку державу.

Київське видавництво «Криниця» пропонує читачеві монографію Олексія Шуби «Релігія в етно-національному розвитку України». У монографії досліджуються проблеми взаємодії етносу і релігії у процесі їх історичної трансформації та в умовах сучасних суспільно-політичних реалій України. Досліджується зв'язок національного і релігійного відродження в контексті сучасного українського державотворення. Окреслюється коло національно-державних інтересів України у релігійно-церковній сфері, визначаються основні напрями їх забезпечення в умовах розбудови української державності.

«У біографії цього чоловіка чимало типового з нашої історії. Походить із розкуркуленої селянської родини півдня України. Осиротіли, виховувався у родичів у Криму. Після другої світової війни потрапив до Канади. Тривалий час учительював. Разом із дружиною Софією виростив сина й доньку справжніми українськими патріотами. До речі, досягти цього в Канаді, звичайно ж, набагато важче, ніж в Україні, бо там інша держава й довкола — англійська мова» — пише у передмові до видання повістей Степана Горлача «Могута. Життя на вістрі пригод» відомий літературознавець Михайло Слабошицький. Твори Степана Горлача вийшли у київському видавництві «Дніп-

ро». Герої повісті «Життя на вістрі пригод» канадського українця Степана Горлача – Микула – розповідає онукові про свій родовід, дитинство, перебування в Советській Армії, а потім – у роки другої світової війни – службу в українській дивізії «Галичина», еміграцію до Канади, а також про свої відвідини незалежної України.

Книга Соломії Павличко «Дискурс модернізму в українській літературі» (в-во «Либідь», Київ – 1999 р.) викликала велике зацікавлення, тому їй появилось нове перероблене і доповнене видання. У книзі аналізується дискурс українського модернізму, починаючи від 1898 р. до 70-х років нашого століття. Парадигма модерністського дискурсу розглядається на прикладі художньої та критичної творчості Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Гната Хоткевича, Михайла Яцкова, представників «Молодої Музи» та «Української хати», письменників 20-х років, найрепрезентативніших постатей еміграційної літератури 40-х років, а також Нью-йоркської групи – найоригінальнішого модерністичного утворення 60-х і 70-х років. Лейтмотивом книжки є розгляд конфлікту між модернізмом і народництвом упродовж усієї історії української літератури ХХ століття.

Український поет Микола Палієнко у своїй новій поетичній збірці «Зоря Шевченка» (в-во «Маяк», Одеса – 1999 р.) веде задушевну розмову з читачем про любов до материнської мови. У його поезіях прослідковується духовний зв'язок поколінь. Перед читачем постає образ великого сина українського народу Тараса Григоровича Шевченка.

Микола Палієнко

* * *

Супроти славолюбства і гордині
Не дай здрібніти слову ні на грам.
Тримай його, щоб дарувати людині,
Побіля серця.

Слово – це не крам.

Не утішайсь, як в ньому зблісне золото,
У слові – сонце і полин гіркий.
Навчись нещире з коренем полоти,
Коли воно попхнеться у рядки.

Вінок недовго виплести лавровий,
Нерідко бачиш топчуться за бин.

Хай буде слово,
як земля здоровим,
Коли над нею
йде травневий грім.

Ужгородське приватне видавництво «Мистецька лінія» випустило з друку нову збірку оповідань закарпатського українського прозаїка Михайла Рошко «Кривавий місяць над Минчелом». Михайло Рошко як прозаїк виступив двома збірками оповідань – «Коли шепоче дощ» (1991), «Там, где нет женщин» (1993). Нова збірка Михайла Рошко містить дещо незвичні для сучасної закарпатської літератури містичні оповідання. Проте містика не є самоціллю автора, вона лише тонко доповнює психологічний і соціальний підтекст творів.

Збірка поезії «Голуба підкова» (видано Благодійним фондом «Інвамуз»–1999 р.) Бориса Списаренка подає невелику частку з його багаторічного доробку.

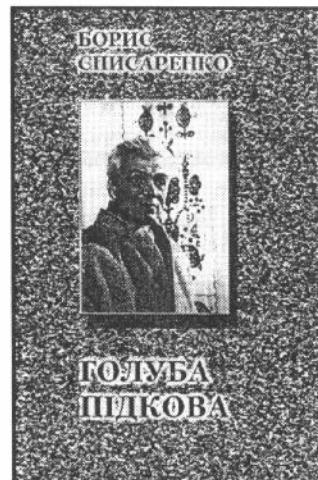
Борис Списаренко

* * *

Мені все сняться сни жорстокі,
В яких від мене назавжди
Ідеш ти. Й ніч останні кроки
Скрадає, й день хова сліди.
І димним, думним водоспадом
Безповоротний білий вир
Несе ту весну понад садом,
У безмір неба, в безліч зір...
І знов терпка, жагуча нестя
Хотіла б серце спопелити!
А я все жду твого пришестя
В останню, передсвітню мить.

У зв'язку з прийняттям Закону про мови в Україні виникла гостра потреба у різного типу перекладних словниках. Львівське видавництво «Світ», щоб хоч частково задовільнити цю потребу, видало «Польсько-український словник». Словник містить понад 16 тисяч найуживаніших слів і словосполучень, наукових, економічних, технічних, спортивних термінів, географічних назв та абревіатур. Видання забезпечує розуміння та переклад текстів середньої трудності.

/ія/

МИСТЕЦТВО

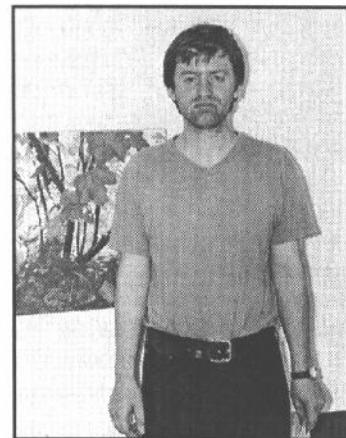
«Світанок» Богдана Гостиняка

Від 18 червня до 3 вересня цього року у виставочних просторах Музею українсько-руської культури у Свиднику було відкрито виставку живопису представника наймолодшої генерації нашого русько-українського образотворчого мистецтва, уродженця міста Свиднику – Богдана Гостиняка.

Боглан Гостиняк /на фото/ народився 18 вересня 1968 р. у Свиднику. В 1983-89 рр. навчався в Середній художньо-промисловій школі в Кошицях на відділах реставрування картин та кам'яної скульптури, а в 1991-97 рр. – у Вищій школі образотворчого мистецтва в Братиславі на відділі живопису в Рудольфа Сикори. Живе у Братиславі і займається живописом, рисунком та педагогічною діяльністю. Викладає на Кафедрі образотворчого виховання Педагогічного факультету Трнавського університету.

Перші художні успіхи зустріли художника вже на другому курсі ВШОМ в Братиславі в 1992 р., коли здійснив першу самостійну виставку в Галерей ім. Алте Шміде, в столиці Австрії – Відні. В тому ж самому році на основі рішення колегії, до складу якої входили теперішній президент Словацької Республіки Рудольф Шустер, ректор ВШОМ в Братиславі Штефан Шляхта, акад. худ. Рудольф Філа та акад. скульптор Тібор Бартфай, була митцю присвоєна премія Тори Авард, призначена для підтримки прогресивних тенденцій в мистецтві. Творчість Б. Гостиняка була також оцінена в художньому конкурсі, який відбувся в Парижі в 1993 р.

В рамках дотеперішніх 9-ти самостійних та 37 колективних виставок твори митця на Словаччині виставлялися в Кошицях, Банській Бистриці, Братиславі, За-

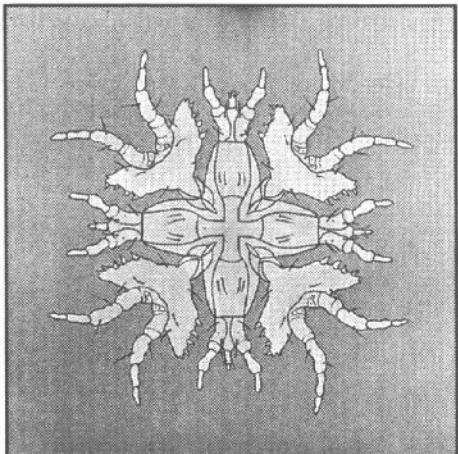
горській Бистриці, Жиліні та Сениці; за кордоном, крім згадуваних Австрії та Франції, також в Чехії, Німеччині, Голландії, Ісландії, Росії, Великобританії, США, Угорщині, Україні, Болгарії, Норвегії, Польщі.

Десяту самостійну виставку Б. Гостиняка, та першу в його рідному місті під назвою «Світанок», відкриту в рамках 45-го Свята культури русинів-українців Словаччини, представляло 32 творів, які художник створив в 1991-99 рр. Ідеться тільки про незначну частину того, що він створив за даний період.

Художня творчість Б. Гостиняка являє собою символічно-метафоричні та сатирично-іронічні роздуми над подіями в природі та людському суспільстві.

Б. Гостиняк: «Аркадія», 1999, олія, полотно.

Б. Гостиняк: « $1+2+3+4=10$ », 1992, олія, полотно.

Ідеється про твори переважно предметного характеру, в яких зміст переважає над формою та основна мета яких полягає в своєрідному відображення для автора актуальної проблеми або цікового явища. Твори художника відзначаються багатозначністю та часто неспроможністю їх вербального пояснення. Оригінальність творів митеця полягає в сюжетній орієнтації на нетрадиційні предмети та явища дійсності, своєрідна комбінація яких зашифровує висловлювану думку.

Між перші сюжети, які появляються в програмній творчості Б. Гостиняка, належать зооморфні мотиви дрібних комах, які митець закомпоновує до геометричних форм кола та хреста, вміщає їх до вертикальних та горизонтальних розрізів пишних будинків або з окремих деталей згаданого сюжету створює незвичайні орнаменти. Наведені композиції художник розміщає на однокольоровому фоні та зосереджує свою увагу на підкреслення контрастів між живим та штучним, мініатюрним та монументальним, матеріальним та духовним, творчим та паразитуючим.

Від 1993 р. згаданий сюжет митець збагачує дальшими мотивами як: плазун, олень, меч, вогонь, блискавка, кров, око, космічна та воєнна ракета, перші сторінки обкладинок або репродукції науково-популярної та природознавчої літератури. Символіку наведених мотивів ху-

дожник використовує з метою проникнення до суті природи, до характеру та емоційної сфери людини та з метою знайдення спільних рис між інстинктивними правилами існування тваринного світу та людської спільноти. Митець намагається викрити нерівні людські відносини, фальшиві вчинки, нестабільні почуття, безсовісну жадобу до багатства та влади, але також мрію людини піднести вище та досягти нових знань; осторігає перед помилками науки та низькою воєнною технікою, розмірковує над відмінністю бачення, поглядів та висновків, обмеженістю та недовгочасністю всіх дотеперішніх теорій.

В останніх двох роках Б. Гостиняк працює над темами з нашої української історії, над цікавими живописами, в яких головну функцію виповнюють відкинуті або призабуті предмети, передусім книжки та ляльки дівчаток, а також краєвидами під назвами «Аркадія».

Під Аркадією митець розуміє не ідилічну землю блаженства стародавньої Греції, але нашу карпатську землю. Ліричний спосіб відображення наших краєвидів з їхніми кольоровими перетвореннями на протязі дня, від світанку до присмерків є закликом митеця до захисту країни та природи взагалі з метою збереження її краси, яка необхідна для нашого життя.

Ладислав Пушкар

Б. Гостиняк: «Погляд», 1998, олія, полотно.

На першій сторінці обкладинки твір українського художника Федора Манайла «Хлопчик з ягнятком», К., темп. 65x48 см. На другій сторінці обкладинки твір Федора Манайла «Гуцул», на третьій сторінці обкладинки твір Йосифа Бокшая «Дівчина».

Ціна 10 Ск

Індекс 49092